

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Михайло Вінтонів,
Любомир Сегін,
Тетяна Вінтонів

СИНТАКСИС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ:
НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

*Для студентів денної та безвідривної форм навчання
спеціальності
“українська мова та література”, “прикладна лінгвістика”.*

ВІННИЦЯ : ДонНУ, 2016

УДК 808.3-5
ББК 81.2УК-923
В 502

Вінтонів М. О. Синтаксис української мови: навчальний посібник / М. О. Вінтонів, Л. В. Сегін, Т. М. Вінтонів. – Вінниця : ДонНУ, 2016. – 151 с.

У посібнику подано перелік важливих для засвоєння курсу тем і планів до них, список літератури, зразки тестів, а також систему практичних завдань, які дають можливість організувати студентів для самостійної роботи, допоможуть їм закріпити й удосконалити практичні навички аналізу синтаксичних явищ. Поряд з традиційними завданнями запропоновано вправи з таких тем, як нове вчення про другорядні члени речення, структурна схема речення, лінгвістика тексту тощо. Пропонуються схеми розбору словосполучення, простого неускладненого і простого ускладненого речення, складних конструкцій, наводяться зразки аналізу тих чи інших структур.

Для студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів, аспірантів, викладачів.

Рекомендовано на засіданні кафедри української мови
Протокол № 8 від 22.02.2016

Рецензенти: **Л. В. Шитик**, доктор філологічних наук, професор кафедри українського мовознавства і прикладної лінгвістики (Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького).

І. Р. Домрачева, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови (Донецький національний університет);

Відповідальний редактор: **М. Г. Сенів**, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри романських мов (Донецький національний університет).

© Вінтонів М.О., 2016

© Сегін Л.В., 2016

© Вінтонів Т.М., 2016

ЗМІСТ

СИНТАКСИС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ	4
ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. ЗМІСТ АУДИТОРНОЇ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	6
ТЕОРЕТИЧНИЙ І ПРАКТИЧНИЙ БЛОК	6
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. СИНТАКСИС СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ	6
1.1. Типологія синтаксичних зв'язків.	6
1.2. Словосполучення як синтаксична одиниця	9
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. СИНТАКСИС ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ	12
2.1. Класифікація речень у сучасній українській мові.	12
2.2. Граматична основа простого речення	15
2.2.1. Підмет як один з головних членів речення	15
2.2.2. Присудок як один з головних членів речення	18
2.3. Традиційне вчення про другорядні члени речення	22
2.4. Нове вчення про другорядні члени речення	27
2.5. Проблема односкладного речення в сучасній українській мові	30
2.6. Повні та неповні речення	34
2.7. Структурна схема простого речення	37
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 3. СИНТАКСИС ПРОСТОГО УСКЛАДНЕНОГО РЕЧЕННЯ	40
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 4. СИНТАКСИС СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ	49
4.1. Складносурядне речення	51
4.2. Складнопідрядне речення	56
4.2.1. Логіко-граматичний принцип класифікації	60
4.2.2. Структурно-семантичний принцип класифікації	62
4.2.3. Складнопідрядне з кількома підрядними	69
4.3. Безсполучникове складне речення	72
4.4. Складні речення з різними видами зв'язку	76
КОНТРОЛЬНИЙ БЛОК	81
Синтаксис словосполучення і простого речення .	81
Синтаксис складного речення	115

СИНТАКСИС УКРАЇНСЬКИЙ МОВИ: ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИЙ АСПЕКТ

ВСТУП

Пояснювальна записка

Курс “Сучасна українська літературна мова. Синтаксис” посідає важливе місце серед фундаментальних дисциплін університетів щодо підготовки висококваліфікованих фахівців.

Основна **мета** курсу "Сучасна українська літературна мова. Синтаксис" – навчити студентів розмежовувати синтаксичні одиниці, аналізувати різні синтаксичні явища, розрізняти основні тенденції в українському синтаксисі, знати досягнення різних синтаксичних напрямків та шкіл, володіти навиками синтаксичного аналізу словосполучення, речення та тексту.

Вивчивши курс синтаксису, студенти повинні **знати**:

- головні ідеї провідних українських і зарубіжних синтаксистів XIX і XX ст.;
- основні поняття історії лінгвістичних синтаксичних учень (школа, напрям, лінгвістична традиція);
- визначальні особливості синтаксису української мови;
- чинники синтаксичної еволюції та основні еволюційні періоди синтаксису;
- типи синтаксичних одиниць, їхні диференційні ознаки;
- синтаксичні категорії, особливості їхнього співвідношення з відповідними рівнями;
- різновиди синтаксичних зв'язків і смислових відношень;
- синтаксичні реченнєві і текстові категорії, їхню ієрархію, особливості будови;
- рівневу будову тексту і функції тексту;
- закономірності варіацій, модифікацій і трансформацій синтаксичних одиниць;
- формально-граматичний, семантико-синтаксичний, власне-семантичний і комунікативний аспекти реченнєвої будови.

Студенти повинні **вміти**:

- аналізувати і критично осмислювати науково-теоретичні та науково-прикладні роботи з мовознавства;
- виділяти науково-теоретичні і науково-прикладні досягнення лінгвістичних синтаксичних напрямів, синтаксичних шкіл;
- застосовувати методи синтаксичного аналізу;
- давати типологічну характеристику синтаксичним явищам;
- виділяти та аналізувати синтаксеми, словосполучення, речення, складні синтаксичні конструкції з опертям на різні синтаксичні теорії;

- простежувати співвідношення/неспіввідношення формально-граматичної, семантико-синтаксичної, власне-семантичної і комунікативної будови речення;

- членувати текст на його структурні компоненти, простежувати особливості будови надфразної єдності з визначенням зачину, композиції і висновків;

- виявляти особливості внутрішньотекстових міжреченневих синтаксичних зв'язків;

- простежувати співвідношення складного синтаксичного цілого (надфразної єдності) й абзацу;

- аналізувати речення у формально-граматичному, семантико-синтаксичному і комунікативному аспектах;

- диференціювати логіко-граматичний, формально-граматичний і семантико-синтаксичний підходи до аналізу складнопідрядного і складносурядного речення;

- виявляти закономірності міжсхемних і міжрівневих трансформацій зі встановленням відповідних перехідних площин.

Методика організації роботи під час вивчення курсу синтаксису сучасної української літературної мови складається з двох взаємопов'язаних аспектів: роботи викладача і роботи студента.

Форми роботи викладача такі:

- проведення лекційних і практичних занять;

- контроль за читанням науково-теоретичної і науково-прикладної літератури, опрацюванням статей з певних проблем синтаксису;

- організація підготовки студентів до практичних занять, бесід;

- проведення колоквіумів з найбільш складних тем синтаксису – складнопідрядного речення і семантико-синтаксичної будови речення;

- організація і проведення тестування, проблемних ситуацій;

- організація і контроль за самостійною роботою студентів;

- консультування студентів;

- проведення міні-контрольних робіт, опитування;

- організація і проведення заліку та іспиту.

Форми роботи студента:

- опрацювання теоретичного матеріалу;

- читання та аналіз науково-теоретичної і науково-прикладної літератури;

- конспектування статей і монографій із синтаксису, тем, винесених на самостійне вивчення;

- підготовка до практичних занять, бесід, колоквіумів, проблемних ситуацій, міні-контрольних робіт;

- складання тестових завдань, таблиць, схем;

- консультування з викладачем;

- підготовка до складання заліку, іспиту.

РОЗДІЛ І. ЗМІСТ АУДИТОРНОЇ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ТЕОРЕТИЧНИЙ І ПРАКТИЧНИЙ БЛОК ТЕМА І. СИНТАКСИС СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ І.1. ТИПОЛОГІЯ СИНТАКСИЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

План

1. Неоднорідність зв'язку на різних рівнях синтаксичної системи.
2. Види підрядного зв'язку у словосполученні.
3. Види синтаксичних зв'язків в реченні.

Рекомендована література

а) основна

1. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Семантико-синтаксична структура речення. – К.: Наук. думка, 1983. – С. 9 – 25.
2. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови: Синтаксис: Монографія. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с.
3. Слинко І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання: Навч. посібник. – К.: Вища шк., 1994. – 670 с.
4. Русская грамматика. – М.: Наука, 1980. – Т.2. – С. 13 – 25.

б) для самостійного конспектування

1. Вихованець І.Р. Граматичні вияви керування // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип.2. – Донецьк: ДонДУ, 1996. – С. 9 – 14.
2. Вінтонів М.О. Проблеми визначення зв'язку між головними членами речення // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 2. – Донецьк: ДонДУ, 1996. – С. 91 – 94.
3. Глушкова Г.М. Структура категорії сурядності // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 1. – Донецьк: ДонДУ, 1994. – С. 64 – 68.
4. Шведова Н.Ю. Согласование и координация: их сходство и различия // Проблемы истории и диалектологии славянских языков: Сб. к 70-летию чл.-кор. АН СССР В.И.Борковского. – М.: Наука, 1971. – С. 312 – 319.

в) додаткова

1. Городенська К. Симетрія та асиметрія між'ярусних співвідношень // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 4. – Донецьк: ДонДУ, 1998. – С. 6 – 12.

2. Давнюк С.В. Синтаксичні зв'язки і семантико-синтаксичні відношення в складних конструкціях з сурядністю і підрядністю // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип.2. – Донецьк: ДонДУ, 1996. – С. 46 – 50.

3. Пац Л. Недиференційований зв'язок у складному безсполучниковому реченні // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 11. – Донецьк: ДонНУ, 2003. – Ч. 1. – С. 221 – 227.

Завдання І.

З поданих речень вичленуйте можливі словосполучення і вкажіть тип підрядного прислівного синтаксичного зв'язку.

Вони кокетливо посміхаються до сонця, а вітер схоплюється у мене над головою (Г. Косинка). Вона йшла поруч, оддыхаючи, і не вгавала мені дякувати (В. Підмогильний). Черниш уже не бачив нічого, окрім протилежного берега, завихреного вогнями (О. Гончар). Туди мене хтось ненастанно кличе, Вистелює блакитом щемну путь, Так, ніби прагне в сяйво таємниче Душі моєї подих обернуть (Д. Павличко).

Завдання ІІ.

Визначте тип синтаксичного зв'язку між головними членами речення.

Вона була при зброї: у руках Був заступ гострий, а в кишені куля, набитая знадобом розривним (Леся Українка). Цвинтар – невеселе місце в нашій республіці (М. Хвильовий). Кров горить на наших прапорах, Наша кров (В. Еллан-Блакитний). Марія не могла ходити і лежала з обв'язаною головою (У. Самчук). Він саме в цій хвилині стояв нахилений до Зоні і слухав уважно, що вона йому говорила (О. Кобилянська). А жінка – ранній птах: ще сонце у колисці, а вона на ногах (М. Стельмах). Любить свій край – це значить все любити, у чім його святе ім'я живе (В. Сосюра).

Завдання ІІІ.

Виділіть реченнєвомодифікаційні зв'язки та вкажіть їхні типи.

Чи слізьми розіллуюсь, мов сирітська дитина, – Чим тебе заспокою я – бідна людина, – Скажи, моя люба Вкраїно, Вкраїно моя! (П. Тичина). Здавалось, що він і зимою зеленіє, бо коли танули сніги, то на світ пробивалось його цупке, зелене листя, не змучене холодом, не скалічене морозом (Є. Гуцало). Переборюючи легкий страх у грудях, обережно ступаючи по припишклій землі, наближаєшся до першого-ліпшого соняшника, простягаєш руку, повертаєш його бліде

обличчя до свого – і вражено й трохи безпорадно відповідаєш усмішкою на потемнілу, на пригаслу усмішку соняшника, на його широкий і якийсь наче аж докірливий погляд (Є. Гуцало). Однак Абдурахман не проминув жодного – всіх почастував, окрім Звенигори, котрого боявся поки що чіпати, не знаючи, як подивиться на це паша (В. Малик).

Завдання IV.

У поданих реченнях прокоментуйте вживання розділових знаків, визначте всі види синтаксичних зв'язків.

Величний і грізний, він втрачає свої ведмежі обриси, коли наближаєшся в човні до берега, й ти вже не бачиш ні простягнутих уперед лап, на яких у сонному супокії лежить ведмежа гостра морда, не бачиш і могутнього горбатого хребта, а тільки – гористий берег, що круча за кручею спинається до гори, а на кручах живими зморшками брижиться ліс, який тут, унизу, з первозданною ніжністю зелене шелогою по білих піщаних обмілинах, де в святкових веселошах грає риба й де чайки літають і плачуть, мов неприкаяні душі померлих (Є. Гуцало). А в татарському броді глухо бухикають весла: похилі, неначе давнина, діди ледь-ледь снують на човнах-душогубках, і не знати, що вони виловлюють – рибу чи далеку минувшину, бо тут, над берегом, і соняшники, немов щити, бо тут, над водою, і комар дзвенить, як ординська стріла, бо тут і досі хвиля вимиває зотлілий посів зотлілого часу: чийсь таляри, чийсь щерблені стріли і щерблені кості (М. Стельмах). Викликав на диспут Адама Киселя, хоч і знав, що він далеко й прибути довго сюди не зможе, а коли й прибуде, то ще не знати, чи впустять його кияни в свій город, тому став дивитися, кого б з моїх козаків перевдягти в Киселя й поставити своїм опонентом (П. Загребельний).

Запитання для самоперевірки

1. Дати визначення понять:
 - а) реченнєвотвірні синтаксичні зв'язки;
 - б) реченнєвомодифікаційні синтаксичні зв'язки;
 - в) словосполученнєвотвірні синтаксичні зв'язки.
2. Охарактеризувати основні категорії предикативності та форми вияву предикативного зв'язку.
3. Проаналізувати основні типи синтаксичних зв'язків на рівні складного речення.
4. Вмотивувати основні різновиди реченнєвомодифікаційних синтаксичних зв'язків.

5. Висвітлити основні різновиди словосполученнєвотвірних синтаксичних зв'язків.

6. Розмежувати поняття передбачуваності / непередбачуваності та обов'язковості / необов'язковості на рівні словосполучення та речення.

1.2. СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ ЯК СИНТАКСИЧНА ОДИНИЦЯ

План

1. Питання про основну одиницю синтаксису.
2. Словосполучення – номінативна синтаксична одиниця. Слово і словосполучення, словосполучення і речення.
3. Граматична форма і граматичне значення словосполучення.
4. Типи словосполучень: а) за характером смислових відношень між компонентами; б) за видом синтаксичного зв'язку; в) за морфологічним вираженням головного і залежного компонентів; г) за будовою; г) злитістю.

Рекомендована література

а) основна

1. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Семантико-синтаксична структура речення. – К.: Наук. думка, 1983. – С. 9 – 17.
2. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис: Монографія. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с.
3. Загнітко Л. Дієслівні конструкції з об'єктними семантичними відношеннями у східностепових говірках // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 10. – Донецьк: ДонНУ, 2002. – С. 182 – 189.
4. Грамматика современного русского литературного языка. – М.: Наука, 1970. – С. 486 – 539.

б) для самостійного конспектування

1. Балко М. Еволюція поглядів на статус і структуру цілісних словосполучень сучасної української мови // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 10. – Донецьк: ДонНУ, 2002. – С. 32 – 37.
2. Филиппов Л.К. Многочленные субстантивные словосочетания // Русский язык в школе. – 1973. – № 4. – С. 83 – 85.
3. Фоменко Ю.В. Типы синтаксически неразложимых словосочетаний в русском языке // Русский язык в школе. – 1981. – № 1. – С. 92 – 100.

в) додаткова

1. Вихованець І.Р., Городенська К.Г., Грищенко А.П. Граматика української мови. – К.: Рад. шк., 1982. – С. 150 – 158.
2. Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Ч.ІІ. – К.: Рад. шк., 1965. – С. 10 – 32.
3. Русская грамматика. – М.: Наука, 1980. – Т. 2. – С. 8 – 41.
4. Балко М. Цілісні словосполучення сучасної української мови у світлі теорії валентності // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 11. – Донецьк: ДонНУ, 2003. – Ч. 1. – С. 96 – 101.
5. Лук'янчук Т. Термінологічні словосполучення в мові юридичної літератури // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 8. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 273 – 280.
6. Овчаренко Н.І. Структурні різновиди номінативних словосполучень (на матеріалі мінералогічної термінології) // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 1. – Донецьк: ДонДУ, 1994. – С. 120 – 126.
7. Оліфіренко Л. Мовна естетика метафоричних словосполучень дієслівного, іменникового та прикметникового типів поетичного дискурсу Василя Стуса // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 7. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 120 – 126.
8. Петрова О. Функціональні особливості деяких ідіоматичних словосполучень // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 8. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 76 – 82.
9. Черненко І. Терміни-словосполучення туризму в сучасній українській мові // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 11. – Донецьк: ДонНУ, 2003. – Ч. 2. – С. 469 – 476.

Завдання І.

Визначте різновиди словосполучень за морфологічним вираженням головного слова.

Широкий в плечах; байдужий до всього; два вікна; дехто в білому; по-зимовому холодно; задовго до сесії; далеко в ліс; відчинити вікно; дехто з присутніх; радіючи від щастя; студент-відмінник.

Завдання ІІ.

Охарактеризуйте словосполучення за злитістю компонентів.

Щось приємне; берег Десни; група студентів; хлопець з дівчиною; один з них; шовкові трави; з Києва до Донецька; гетьманське серце;

протягається аж до Сейму; початок весни; підпав під владу; наказав виконати; переходив Десну; дивився на переправу; може спізнитися.

Завдання III.

Визначте смислові відношення між головним та залежним словами.

У козацькому житті; потоне разом з людьми; закінчив вичитувати; гілка калини; прихід весни; запропонував відпочити; будинок над морем; прагнення перемогти; отаборився в Горках; білизна снігу; сидів на коні; готовий до праці; летіти над землею; ввійти в річку; міг здатися.

Завдання IV.

Охарактеризуйте тип прислівного синтаксичного зв'язку між головним та залежним словами.

Влетіти крізь вікно; навішувати на ялинку; читання вголос; командир загону; щось тривожне; наказ директора; червоні троянди; почати працювати; вартий уваги; ранкові тумани; писати олівцем; дівчина-інженер; йти годину; зустріч на майдані; наш плакса; нова УРП; швидко біг; привіз братові; написав твір; не випив соку.

Завдання V.

З поданих речень вичленуйте словосполучення, подайте їх моделі, визначте тип синтаксичного зв'язку.

Як добре те, що смерті не боюсь я
і не питаю, чи тяжкий мій хрест,
що перед вами, судді, не клонюся
в передчутті недовідомих верст,
що жив, любив і не набрався скверни,
ненависті, прокльону, каяття.
Народе мій, до тебе я ще верну,
як в смерті обернуся до життя
своїм стражданням і незлим обличчям.
Як син, тобі доземно уклонюсь
і чесно гляну в чесні твої вічі
і в смерті з рідним краєм поріднюсь.

(В. Стус)

Завдання VI.

Із запропонованих речень вичленуйте всі можливі словосполучення, зробіть їхній повний синтаксичний розбір.

П'яніючи отруйним чадом ночей срібlistих і гірких, дивлюся в місяця свічадо крізь шибку, повну світляних, холодних, синіх і тремких далеких відблисків світів, що, кинуті у тему, горять самотні, горді, золоті, немов знаків санскритських ряд, які прадавнім сном дзвенять і перешіптуються із дна, загубленого в морок дня, слова старої ворожби в ім'я землі, в ім'я вогню (Богдан-Ігор Антонич).

Зразок розбору словосполучення

Не можна ходити по рідній землі, не чаруючись виплеканою народом у віках рідною мовою.

*По рідній землі (по **землі** якій? по рідній)* – рідна земля, словосполучення, просте, субстантивне, субстантивно-ад'єктивне, вільне, (по) N₆ Adj, атрибутивні синтаксичні відношення, узгодження, повне, власне граматичне. Засоби зв'язку: прийменник, флексія М.в.

Запитання для самоперевірки

1. Навести різні погляди на словосполучення в лінгвістичній літературі.
2. Охарактеризувати спільне та відмінне між словом і словосполученням, словосполученням та реченням.
3. Дати визначення словосполучення, усталене в сучасній вишівській практиці, перерахувати його диференційні ознаки.
4. Висвітлити структурні типи словосполучення.
5. Охарактеризувати типи словосполучень за морфологічною природою опорного компонента.
6. Вмотивувати основні моделі зв'язаних словосполучень.
7. Вияскравити критерії розмежування атрибутивних та об'єктних відношень.
8. Визначити моделі сильного керування.
9. Подати моделі відмінкового прилягання.

ТЕМА II. СИНТАКСИС ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ II.1. КЛАСИФІКАЦІЯ РЕЧЕНЬ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

План

1. Типи речень за структурою.
2. Типи речень за модальністю і функціональна класифікація речень.
3. Типи речень за експресією.

4. Особливості ускладнення простого речення і типи мовленнєвої членованості / нечленованості, повноти / неповноти речень.

Рекомендована література

а) основна

1. Вихованець І. Поняття елементарності синтаксичних одиниць // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 6. – Донецьк: ДонДУ, 2000. – С. 17 – 20.
2. Вихованець І. Про одну характерологічну синтаксичну ознаку української мови // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 6. – Донецьк: ДонДУ, 2000. – С. 20 – 22.
3. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис: Монографія. – Донецьк: ДонДУ, 2001. – 662 с.
4. Плющ Н.П. Про один із засобів вираження суб'єктивної модальності речення // Українська мова і література в школі. – 1975. – № 12. – С. 45 – 52.
5. Русанівський В.М. Форма умовного способу і вираження значення умови в реченні // Українська мова і література в школі. – 1975. – № 6. – С. 42 – 48.
6. Слинко І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання: Навч. посібник. – К.: Вища шк., 1994. – 670 с.

б) для самостійного конспектування

1. Загнітко А.П. Граматичний аналітизм і реченнєва структура // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 1. – Донецьк: ДонДУ, 1994. – С. 41 – 64.
2. Кононенко В.І. Нові тенденції у розвитку сучасного синтаксису // Українська мова і література в школі. – 1973. – № 1. – С. 19 – 27.
3. Дудик П.С. Спонукальні речення і слова-речення // Українська мова і література в школі. – 1971. – № 9. – С. 30 – 35.

Завдання І.

Визначте тип речень за комунікативною настановою.

Наказ дано (коротко й суворо): Вдарити й розбити ворогів (В. Еллан-Блакитний). Хто звів семибрамні Фіви? (П. Загребельний). Хоч би схлипнула чи зітхнула, одразу полегшало б (Є. Гуцало). Та що зробиш, як нема де дітись од самого себе? (Є. Гуцало). Може, воно ще там не дитина, а булька, – і вбивати?! (Є. Гуцало). Батькові наливали в рот чорти гарячу смолу, щоб не пив горілки і не бив матері (О. Довженко).

Завдання II.

Охарактеризуйте речення за емоційним забарвленням та за відношенням до дійсності.

Я голубе платтячко, бачте, наділа дівочьке, косу по-скромному заплела – заговіла, а ви такий бідний та самотній, що й сьогодні не розговієтеся (М. Куліш). Куди б не йшли, де б не спинились, Порожнє поле у очах, Щоб серце судорожніш билось По непереспаних ночах, Щоб серце свій передчувало Останній скорч. А мертвий зір Все бачитиме: даль, навалу І нерозкаяний простір (Є. Маланюк). Правда, він не дуже був схожий на нашого діда, бо був голий, як у бані, і борода була в нього не біла, а руда, присмалена вогнем, а волосся на голові стояло сторч і аж цвірчало в полум'ї (О. Довженко). Я поспішаю, щоб уже ніколи більше не розлучатися з тобою, щоб навіки назвати своєю і назавжди поєднати наші долі! (В. Малик). Звичайно, не боки облежувати та саламаху їсти, а теж нести військову службу (В. Малик). От тільки як же ви тепер? (В. Малик).

Завдання III.

Визначте тип речення за членованістю / нечленованістю та за характером предикативної основи.

Мово рідна! Колискова Материнська ніжна мово! Мово сили й простоти, – Гей, яка ж прекрасна Ти! (І. Багряний). Ти велична і проста. Ти стара і вічно нова. Ти могутня, рідна мово! Мово – пісня колискова. Мова – матері уста (І. Багряний). Слухаю. Добрий день... Так. Ви правильно назвали моє прізвище... (В. Савченко). Доброго ранку, шановні народні депутати!; Джмелі спросоння – буц! – лобами! Попадали, ревуть в траві. І задзвонили над джмелями Дзвінки-дзвіночки лісові (М. Вінграновський).

Завдання IV.

Розставте розділові знаки, визначте тип речення за формальною елементарністю / неелементарністю та за семантичною елементарністю / неелементарністю.

Станція де я вийшов була маленька старенька як старовинна дерев'яна сільська церковця. На станційному подвір'ї чекали пасажирів фурмани. Вони подивились на мене байдужими очима зробивши мені цим тайну втіху.

Я вийшов у поле і з полегшенням провів поглядом поїзд що тікав у жовто-синю далечінь. Тепер принаймні на цю ніч можна було бути спокійним її я постановив провести в першому селі в якій-небудь клуні на весняному запашному як чай сіні про себе показуючи язика всім

тим кому дуже хотілося знати де я.

Дорога майнувши сірим хвостом безшумно сховалася в зелені хлібів. Над мою головою вирисовуючи незримі вісімки кружляла зграя веселих вечірніх мушок. Десь збоку внизу сочно чиркала коса і звідти віяло вогким густим духом свіжокошеного сіна.

Я веселіше підтягнув на плечі клунок поправив солдатського картуза якого на мене начепили для поважнішої конспірації і стараючись ступати в такт косі бадьоро пішов уперед.

Несподівано сажнів за п'ятнадцять переді мною я побачив чоловіка. Де він був досі я не міг збагнути дорога ніби весь час була порожня.

Подорожній щось робив ідучи витирався чи сякався безперестанку. Посувався він помалу ступаючи важко й розмірене немов несучи на плечах відро з водою. Часом він устромлявся в кругле червоне лице місяця що сходив над далекою смугою лісу й був подібний до червонопикої баби яка цікаво приглядається до чогось з-за свого тину. Тоді контури подорожнього ставали чіткими й темними (В. Винниченко "Терень").

Запитання для самоперевірки

1. Зіставити типології простих речень у вишівських посібниках та у шкільній практиці. Охарактеризувати основні відмінності, навести приклади таких речень.

2. Які речення називають різнофункціональними? Навести приклади.

3. Перерахувати основні засоби вираження питальності, спонукальності, бажальності, емоційності.

4. Проаналізувати заперечні речення.

5. Охарактеризувати членовані та нечленовані структури.

II. 2. ГРАМАТИЧНА ОСНОВА ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ

II.2.1. ПІДМЕТ ЯК ОДИН З ГОЛОВНИХ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ

План

1. Підмет як один з головних членів речення.
2. Структурні вияви підмета.
3. Особливості реалізації підмета

Рекомендована література

а) основна

1. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник.– К.: Либідь, 1993. – 368 с.

2. Загнітко А.П. Теоретична граматика української мови: Синтаксис: Монографія. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с.

3. Слинко І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання: Навч. посібник. – К.: Вища шк., 1994. – 670 с.

б) для самостійного конспектування

1. Вихованець І.Р. Називний, орудний і знахідний відмінки у функції присудка // Українська мова і література в школі. – 1973. – № 8. – С. 23 – 33.

2. Вихованець І.Р. Прийменниковий давальний у структурі словосполучення і речення // Синтаксис словосполучення і простого речення. Синтаксичні категорії і зв'язки. – К.: Наук. думка, 1975. – С. 85 – 108.

3. Іваницька Н.Л. Взаємна зумовленість форм головних членів двоскладного речення // Українська мова і література в школі. – 1979. – № 10. – С. 28 – 34.

4. Іваницька Н.Л. Складений присудок як синтаксична структура // Синтаксис словосполучення і простого речення. Синтаксичні категорії і зв'язки. – К.: Наук. думка, 1975. – С. 59 – 85.

5. Іваницька Н.Л. Трьохелементний присудок в українській мові // Українська мова і література в школі. – 1973. – № 1. – С. 16 – 24.

6. Москаленко Н.А. Підмети, виражені словосполученням // Українська мова і література в школі. – 1970. – № 9. – С. 23 – 33.

в) додаткова

1. Белошапкова В.А. Современный русский язык: Синтаксис. – М.: Высш. шк, 1977. – С. 99 – 116.

2. Грамматика современного русского литературного языка. – М.: Наука, 1970. – С. 541 – 559.

3. Кадомцева Л.О. Українська мова: Синтаксис простого речення. – К.: Вища шк., 1985. – С. 29 – 62.

Завдання І.

У наведених реченнях підкреслити підмети, вказати їхнє морфологічне вираження.

Залишу довірливій доні Слова, що од віку правдиві, Любов у сльозині солоній, Сльозу у любові щасливій (Г. Чубач). Так хутко згасло сяйво слави, Так коротко тривала мста (Є. Маланюк). **І багато ще всяких мудрих і святих слів (Г. Хоткевич).** Це – так, Як Вашингтонові французи Допомогали (В. Сосюра). Застугоніли армії галопа, І їх натхненники, вчуваючи кінець, Серця перекопали на окопи

І захищаються з покопаних сердець!.. (М. Вінграновський). ... бо зрада - це лише початок вірша, і обереги котяться, мов крила, біліє живота стареча ніша, що для меча героїку розкрила (І. Андрусяк).

Завдання II.

У наведених реченнях підкреслити підмети, визначити їхні структурний тип.

Тисячі очей дивилися, і тисячі сердець билися, чекаючи великих божих слів, великих божих діл (Г. Хоткевич). Великий єсть Господь Бог Ізраїля! (Г. Хоткевич). **А в синім небі Чумацький Шлях показує дорогу** (О. Довженко). І сльози добрі, перла многоцінні, Живущою, зцілющою водою Лились, природи дар святий, безцінний, І обіймалася сестра з сестрою... (П. Куліш). Незнаний нам початок і кінець, Не розуміємо таємну віру, Коли життя сплітає у вінець В неznаний черзі віру і зневіру (О. Теліга). В горах, де ближче сонця, перший раз приглянувся небу, тоді щось дивне й незнане пробудилося у мені, і піднеслася голова, й слова прийшли до уст зелені (Богдан-Ігор Антонич).

Завдання III.

У наведених реченнях підкреслити підмети, виписати речення з простим інфінітивним підметом, обґрунтувати свою відповідь.

Перше слово – крик любови, Сміх і радість немовляти – Неповторне слово “Мати” – Про життя найперше слово... (І. Багряний). Яке то щастя – свій народ у світлі бачити! (Д. Павличко). Як мало кожен з нас життю оддати встиг! (П. Карманський). Поезія не може жити на смітнику (М. Коцюбинський). **Бити по кишені – це завдавати кому-небудь певних матеріальних утрат, шкоди;** Їй страшно навіть вимовити (В. Барка). Керувати – це передбачати; Ах, яке це щастя і яка це все-таки розкіш – карцер! (І. Багряний).

Завдання IV.

У наведених реченнях охарактеризуйте семантичні вияви складених підметів.

Став у церкві батько з сином. Церкву вже кінчали: Засклепили, побілили, Олтар прибивали (П. Глазовий). Здається, він з нами йде У гуркоті, у диму, Ракети сяйво біліде Стелять до ніг йому (О. Гончар). Але ми з тобою ... ми не вічні, ми з тобою просто – ти і я (В. Симоненко). Єффай розбив їх і захопив переправу через Йордан, і коли хтось із уцілілих єфремлян просив пропустити його додому через переправу, воїни Єффая запитували, чи не єфремлянин він

(Г. Сковорода). Блискає за вибалком місяця підкова (А. Малишко). Дві хмароньки пливли кудись В убранні золотім І мовчки зупинилися Над краєм чарівним (Олександр Олесь). Іван Франко цікавився не тільки французькими класиками і романтиками, але й символістами (М. Рильський). Мало прожити життя – треба життя зрозуміти (Є. Плужник). Мотря та Софія місили тісто, порались коло печі (М. Коцюбинський). Ти гарантуєш, що хтось із них не видасть мене поліції? (В. Винниченко). Раптом рівна піднятість юрби сколихується. Щось нове влітає в крики (В. Винниченко).

Запитання для самоперевірки

1. Визначити диференційні ознаки підмета.
2. Проаналізувати морфологічні вияви простого підмета в сучасній українській мові.
3. Обґрунтувати типи та підтипи складного / складеного підмета, навести приклади кожної із моделей.
4. З'ясувати критерії щодо встановлення межі підмета у структурі речення.
5. Сформулювати погляди щодо статусу підмета у структурі речення.

П.2.2. ПРИСУДОК ЯК ОДИН З ГОЛОВНИХ ЧЛЕНІВ РЕЧЕННЯ

План

1. Присудок як граматична категорія речення.
2. Структурні різновиди присудка.
3. Морфологічні та семантичні вияви присудка.
4. Особливості аналітизму в сучасній українській мові.

Рекомендована література

а) основна

1. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
2. Загнітко А.П. Український синтаксис (науково-теоретичний і навчально-практичний комплекс): Навч. посібник – К.: ІЗМН, 1996. – Ч. 1. – 202 с.
3. Загнітко А.П. Граматичний аналітизм і реченнєва структура // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 1. – Донецьк: ДонДУ, 1994. – С. 41 – 64.

4. Слинко І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання: Навч. посібник. – К.: Вища шк., 1994. – 670 с.

б) для самостійного конспектування

1. Веселая Н. Именительный падеж существительного как неморфологизированное сказуемое // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 11. – Донецьк: ДонНУ, 2003. – Ч. 1. – С. 107 – 117.

2. Вихованець І.Р. Називний, орудний і знахідний відмінки у функції присудка // Українська мова і література в школі. – 1973. – № 8. – С. 23 – 33.

3. Вихованець І.Р. Прийменниковий давальний у структурі словосполучення і речення // Синтаксис словосполучення і простого речення. Синтаксичні категорії і зв'язки. – К.: Наук. думка, 1975. – С. 85 – 108.

4. Вінтонів М. Моделі складеного іменного присудка в сучасній українській мові (II) // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 4. – Донецьк: ДонДУ, 1998. – С. 24 – 30.

5. Вінтонів М. Питання межі складеного дієслівного присудка в сучасній українській мові // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 8. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 72 – 76.

6. Вінтонів М.О. Функціонально-семантичні вияви предикатів дії в сучасній українській мові // Лінгвістичні студії. Зб. наук. праць. Вип. 5. – Донецьк: ДонДУ, 1999. – С. 103 – 111.

7. Іваницька Н.Л. Взаємна зумовленість форм головних членів двоскладного речення // Українська мова і література в школі. – 1979. – № 10. – С. 28 – 34.

8. Іваницька Н.Л. Складений присудок як синтаксична структура // Синтаксис словосполучення і простого речення. Синтаксичні категорії і зв'язки. – К.: Наук. думка, 1975. – С. 59 – 85.

9. Іваницька Н.Л. Трьохелементний присудок в українській мові // Українська мова і література в школі. – 1973. – № 1. – С. 16 – 24.

в) додаткова

1. Белошапкова В.А. Современный русский язык: Синтаксис. – М.: Высш шк, 1977. – С. 99 – 116.

2. Вінтонів М.О. Місце присудка у структурі речення // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 2. – Донецьк: ДонДУ, 1996. – С. 38 – 40.

3. Кадомцева Л.О. Українська мова: Синтаксис простого речення. – К.: Вища шк., 1985. – С. 29 – 62.
4. Лекант П.А. Типы и формы сказуемого в современном русском языке. – М.: Высш. шк., 1976. – 141 с.
5. Русская грамматика. – М.: Наука, 1980. – Т.2. – С. 83 – 159, 237 – 268, 278 – 315, 422 – 461.

Завдання І.

У наведених реченнях підкресліть присудки, вкажіть різновиди простого присудка.

На мостах калинових калинові знамена (Д. Білоус). Не довго йому лишалося топтати ряст (М. Стельмах). Знаєш, Марку, коли б я був знав те, що тепер знаю, я був би не скомпанував тих повітальних віршів... (А. Чайковський). Під морозним вітром – біла тризна, Сніг сліпить, вирує рівнина, – То встає озимина залізна, Крізь крижаний сніг – озимина (Є. Маланюк). Оксен блись одного в вухо, блись другого, до дверей і – кричи, свисти! (Г. Тютюнник). Перестріла мене Галя на вулиці та давай розпитувати про тебе (О. Довженко). Моя любове! Я перед тобою (Л. Костенко). Він першого ж дня нагнав страху на прочан (М. Стельмах).

Завдання ІІ.

Визначте структурні різновиди присудка.

Він їхав, їхав, а полю не було кінця (О. Гончар). Альтов захотів зробити хлопчині щось приємне, щоб потім той мав розповідати що своїм товаришам... (Є. Гуцало). Неспроможний передати велич і красу найбільшого константинопольського храму, він намагався приголомшити хоч лічбами...(П. Загребельний). Узявся він рани душевні зцілити і ліки змінив на перо: Розгублений батько, знедолені діти Знайшли в його слові добро (М. Тарновський). Благородно, в романтичному дусі поводить він себе в останні години життя, відмовляється врятуватися ціною смерті Кирила Тура, який прийшов визволити його із в'язниці (В. Неділько). Не бажаю, щоб ти, доню, Тут лишилась сиротою, – Бо нема на світі гірше, Як убогій сиротині (Ю. Тарнавський). А ми живі, нам треба поспішати (Л. Костенко). Повітря зробилося прозорим (М. Коцюбинський). Любить свій край – це значить все любити, у чім його святе ім'я живе (В. Сосюра).

Завдання ІІІ.

Підкреслити присудки, охарактеризувати допоміжні компоненти складеного дієслівного присудка.

Прозрінь не бійся, бо вони як ліки (Л. Костенко). Ти не дивись, що дівчинка сумна ця (Л. Костенко). Вона росте ще, завтра буде вишенька (Л. Костенко). Відважний і великодушний, він ладен віддати життя за бойове побратимство, козацькі звичаї (В. Неділько). Рад я знать, чия перша рука підійметься на мене (І. Франко). І то чому: бо любить іншу дівчину, а вірність має душу неподільчиву (Л. Костенко). Тоді ми, вряд, упевнившись на ділі, що Гриць умер, отруєний, в четвер, предать землі звеліли до неділі, прийнявши справу криміналітер (Л. Костенко). А степам будуть груди пекти ті залишені в полі гранати, те покиддя війни на грузьких слідах череди (Л. Костенко). Під горою стояла вагітна, як поле, мати (Л. Костенко). Не допусти, щоб світ зійшовся клином, і не присни, для чого я живу (Л. Костенко). І жадний примус, жадне зло Їх не примусило скоритися! (Є. Маланюк). А дівчата бояться ламати калину, кажуть, що то твої руки... (В. Голобородько). Ти зовсім мене не кохала, А я був повинен забути... (Олександр Олесь).

Завдання IV.

Підкресліть присудки, визначте тип зв'язки складеного іменного присудка.

Літери – круглі, Мова – чітка. Мати – помалу читає (Г. Чубач). Хмара над верховиною, гора стала рости й рости, дим почав обгортати всю гору, закриваючи сонце, і нараз розітнулося громове голосіння труб, мов тисячу їх було сховано в хмарі і трубили в них велетні (Г. Хоткевич). Його ж ти зрадила і степом Пішла рабинею Петра (В. Сосюра). Його життя розширив обрій З життям безперестанний бій, Щоб знявсь він птахом до зірок. Та жаль, в Січі нема жінок (В. Сосюра). Доріг багато, але шлях один! (М. Вінграновський). Може, ми квітками, може, васильками станем – я і ти (В. Сосюра). Не бажаю, щоб ти, доню, Тут лишилась сиротою... (Ю. Тарнавський).

Завдання V.

Прокоментуйте розділові знаки, охарактеризуйте головні члени речення.

Століття твоєї боротьби, грім твоєї славетної зброї, десятиліття тяжких поразок, іспитів, ощадності, збирання сил, твоя вперта невтомність, шляхетна сувора брутальність, твоя кров, піт, наука, праця – все кінець кінцем утворило Мертенса! (В. Винниченко). Ну, не пустити погрітися – гріх (Є. Гуцало). Мати ненавиділа діда і вважала його за чорнокнижника. Ми не вірили матері і захищали діда од її нападів, бо псалтир всередині був не чорний, а білий, а товста шкіряна

палітурка – коричнева, як гречаний мед чи стара халя (О. Довженко). Один був інженер, один (що вже й зовсім незвично) – поет, один – лікар, четвертий – Отава (П. Загребельний). Набити руку – це не означає побити руки (Гр. Тютюнник). Зідул і бабуса – це тільки варіації одного і того ж типу (М. Хвильовий).

Запитання для самоперевірки

1. Визначити диференційні ознаки присудка.
2. Проаналізувати морфологічні вияви присудка в сучасній українській мові.
3. Охарактеризувати допоміжні компоненти складеного дієслівного присудка.
4. Розмежувати типи зв'язок складеного іменного присудка.
5. З'ясувати морфологічні вияви іменної частини присудка.
6. Вияскривити критерії щодо встановлення межі присудка у структурі речення.
7. Сформулювати погляди щодо статусу присудка в структурі речення.

II.3. ТРАДИЦІЙНЕ ВЧЕННЯ ПРО ДРУГОРЯДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ

СТРУКТУРА ПОШИРЕНОГО ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ

План

1. Причини перегляду традиційного вчення про другорядні члени речення.
2. Проблема кваліфікації членів речення.
3. Періодизація вивчення членів речення.
4. Граматичні категорії другорядних членів речення.
5. Обов'язкові й факультативні члени речення.
6. Семантико-граматичні ознаки другорядних членів речення.
 - 6.1. Означення.
 - 6.1.1. Узгоджене означення.
 - 6.1.2. Неузгоджене означення.
 - 6.1.3. Прикладка.
 - 6.2. Додаток.
 - 6.2.1. Прямий додаток.
 - 6.2.2. Непрямий додаток.
 - 6.2.3. Інфінітивний додаток.
 - 6.3. Обставини.
 - 6.3.1. Обставини способу дії.

- 6.3.2. Обставини міри і ступеня дії.
- 6.3.3. Обставини місця.
- 6.3.4. Обставини часу.
- 6.3.5. Обставини причини.
- 6.3.6. Обставини мети.
- 6.3.7. Обставини умови.
- 6.3.8. Обставини допусту.
- 6.3.9. Обставини наслідку.

Рекомендована література

а) основна

1. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
2. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови: Синтаксис: Монографія. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с.
3. Межов О. Суб'єктні синтаксеми у позиціях другорядних членів речення // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 7. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 150 – 155.

б) для самостійного конспектування

1. Безпояско О.К. Інфінітив у функції другорядних членів речення // Українська мова і література в школі. – 1984. – № 3. – С. 51 – 53.
2. Богдан М.М. Значення і синтаксичні функції родового присустановного відмінка (безприйменникові конструкції) // Українська мова і література в школі. – 1975. – № 6. – С. 35 – 45.
3. Ключковский Б.Г. Прикладка і сполучення неприкладкового характеру // Українська мова і література в школі. – 1976. – № 12. – С. 20 – 29.
4. Сич В.Ф. Синтаксичні функції інфінітива // Українська мова і література в школі. – 1972. – № 3. – С. 24 – 30.

в) додаткова

1. Груздева С.И. Второстепенные члены предложения // Русский язык в школе. – 1966. – № 2. – С. 93 – 100.
2. Мигирин В.Н. Принципы изучения членов предложения // Науч. докл. высш. шк. Филологические науки. – 1961. – № 3. – С. 41 – 48.
3. Никитин В.М. Разряды обстоятельств в современном русском языке: Пособие по спецкурсу. – Рязань: Ряз. пед. ин-т, 1973. – 118 с.
4. Троицкий С.Г. Роль глагола в развитии коммуникативной перспективы предложения. – Калинин: Калинин. пед.ин-т, 1977. – 84 с.

Завдання І.

Знайдіть у реченні прямі та непрямі додатки, вкажіть їхнє морфологічне вираження.

Не з китайських казок і не з пагод Тибету – він знявся десь з громохкого центру країни “чудес”, вилетів з чорного пекла землі людоловів і гнав над просторами... (І. Багряний). Умираючи, старий Чумак, старий коваль, наказав був усіх синів своїх до себе мерщій згукати, телеграму вдарити, щоб мерщій поспішали, поки ще він живий (І. Багряний). Казкою видається повість про давні часи і давніх людей (І. Франко). Черниш наказав розвантажити коней і відправити їх назад з двома бійцями (О. Гончар). Осріблені місяцем гори блищать, Їм кедри і сосни казки шелестять, І дивні пісні їм співають вітри, Що нишком підслухали в моря з гори (Олександр Олесь). Тут Іван сів одпочити (М. Коцюбинський). Мені видно, як їм важко, як мороз забиває їм дух: кожен видих висить сивим ковтком у повітрі, і я очима допомагаю нести відро води, мисчину товченої картоплі з половиною, подумки хукаючи на бабусині руки, щоб не були такі холодні, аж сині (Б. Харчук).

Завдання ІІ.

Знайдіть у реченні узгоджені означення і вкажіть їхнє морфологічне вираження.

Вони купчилися отарами, зігнані в великі купи, мов вівці, і, оточені шпалерами варті, тупо дивилися вперед – на сиву пустелю, в заткане легким туманом безмежжя (І. Багряний). Постріл прогрімів такий, що мав би самим своїм гуком скинути білотіле дівча в море, але дівча, в чужих шовках, загрозливо чіпіло над самим облавком, падаючи й не падаючи в босфорську хвилю, натомість у табуні добрих дельфінів один, вражений, може, й у саме серце, щезнув у глибині, його товариші кинулися за ним, щоб порятувати, але, безсилі, знов виринули і віддалилися від кадриги так само швидко, як допіру наближались до неї, а той, поцілений, вражений, вбитий і ще не добитий, зненацька виринув майже коло самої корми, зблиснув у прозорій воді білим, темний хребет тяжко перевалився через буруни, конаюча тварина аж припадала до дерев'яного тіла кадриги, і гребці занесли весла, тримали їх, не вмочаючи в воду, щоб не зачепити дельфіна, за яким, ніби червоне руно, тягнулася багряна смуга крові (П. Загребельний).

Завдання III.

Визначте, в якій з наведених конструкцій залежне слово є неузгодженим означенням, а в якій – додатком.

Околиці вулиці степового райцентру були без хат і дерев – купи цегли, та глини, та уламків (М. Вінграновський). Тут він сів і почав діставати з пазухи пачки перев'язаних грошей (М. Вінграновський). А ти шукай – червону тіль каліни на чорних водах – тіль її шукай, де жменька нас (В. Стус). І куди не йду, куди не прагну – смерк сосновий мерзне угорі. Виглядаю долю довгождану, а не діжду – вибуду із гри (В. Стус). Невже ти народився, чоловіче, щоб зазирати в келію мою? (В. Стус). Радісним буремним громом спадають з неба блискавиці, Тарасові провісні птиці – слова шугають над Дніпром (В. Стус). Ще давно ліси густі, непрохідні закривали майже весь її простір, окрім високих полонин, сходили в долину аж над самі ріки, – тепер вони, мов сніг на сонці, стопилися, зрідли, змаліли, декуди пощезали, лишаючи по собі лисі облази; інде знов із них остоялися лише пообсмаювані пеньки, а з-між них де-не-де несміло виростає нужденна смеречина або ще нужденніший яловець (І. Франко).

Завдання IV.

Знайдіть у реченні приклади і поясніть правила їхнього написання.

Уночі в своєму ліжку Задрімав старик, А вона у шприц отрути Та під ребра – штрик! Стариган урізав дуба, А вона – ха-ха! – Підшукала молодого Хлопця-жениха... (П. Глазовий). Уже дорослим я бачив у бабусі мої малюнки, малюнки дворічного художника-початківця (В. Сосюра). На бунтівливій оболоні Живуть там бурєю яркою, І золоті зорі долоні Тремтять над синьою рікою, Мов хочуть впасти в сrebro... І зветься та ріка Дніпро (В. Сосюра). І це дівчина-звіроловка, переможниця страхіть усяких! Уперше йому було на віку таке, щоб на його мову дівчина заломлювала брови (І. Багрянний). Місто-жебрак... Жодних нових Будівель (І. Багрянний). Довкола палацу лежав пустир – смуга нічиєї землі, якою місто Визим ось уже шість років відгороджувалось од небезпечного місця, не лишаючи поблизу нічого, окрім руїн, струхлявілих балок та щербатого частоколу, який, очевидно, не веліли розбирати й переносити на нове місце (А. Сапковський). А он же, он, у сутінку вишень – такий чорнявий хлопець-хорошень! (Л. Костенко). Далі хлопець-школяр не знає, що писати (І. Багрянний). Вінтер, секретар Мертенса, високий, тонкий, з підібганим животом і довгою фізіономією хорта, безшумно й легко то

входить, то виходить із дверей кабінету, подібних до царських церковних врат (В. Винниченко).

Завдання V.

Підкресліть члени речення, визначте семантичні типи обставин.

Вирячивши вогненні очі, дихаючи полум'ям і димом, потрясаючи ревом пустелі і нетра і вогненным хвостом замітаючи слід, летів дракон (І. Багряний). На околиці міста, в долині, виднівся серед квадратних ліп'янок пофарбований у зелений колір фасад будинку, від якого з обидва боки тягнулися високі кам'яні стіни, обгороджуючи просторий двір (Р. Іваничук). Гість, молодий, високий панок із блідим, млявим лицем і з жовтяками під очима, приїхав позичити жатку, але Самоцвіт послав прикажчика на село, й видати її нема кому (В. Винниченко). Черниш зупинив коня і пішов до струмка напиться (О. Гончар). Іван теж кував коня, шукав вина і потім поїхав доганяти своїх (О. Гончар). Ви можете думати, що я прийшла випитати у вас, де Руді, і видати його й вас поліції? (В. Винниченко). І вже мовчки пішов твій двожилий Гарасько поволі розкручувати назад своє вічне, терпляче намотане коло... (О. Гончар).

Завдання VI.

Підкресліть члени речення, прокоментуйте синтаксичні функції інфінітива.

Та хіба ждати – це для Заболотного, хіба ви не знаєте його вдачі? (О. Гончар). Бути чабаном – це не просто прогулюватись з гирлигою до степу та їсти кашу чабанську. Чабан – це той, хто все життя на ногах, кого спека продублює і осінні мряки пронизують до кісток і, коли інші ще сплять, ви вже з отарами виходите з кошар у мокрі поля, на свої цілоденні вахти...” (О. Гончар). ...бо не завернути, мовляв, до чабана – це образити його, адже людина одна-однісінька в степу цілий день, живе слово хоче почути... (О. Гончар). Десь я читав про генерала, що після відставки пішов працювати директором радгоспу (О. Гончар). Старший лейтенант наказав відповідати всяким фіалкам, що його... нема (О. Гончар). Черниш поставив заряджаючим іншого бійця, а Блаженкові наказав іти в бліндаж (О. Гончар).

Запитання для самоперевірки

1. Охарактеризувати явище синкретизму на рівні другорядних членів речення.
2. Сформулювати критерії розмежування додатка та означення.
3. Описати способи розмежування додатка та обставини.

4. Проаналізувати синтаксичні функції інфінітива.
5. Вияскравити основні моделі синтаксично зв'язаних словосполучень, які виконують функцію другорядних членів речення.

II.4. НОВЕ ВЧЕННЯ ПРО ДРУГОРЯДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ

План

1. Синкретичні члени речення.
2. Нове вчення про другорядні члени речення.
 - 2.1. Детермінанти.
 - 2.1.1. Фонові детермінанти.
 - 2.1.2. Детермінанти зумовленості.
 - 2.1.3. Характеризувальні детермінанти.
 - 2.2. Дуплексиви.

Рекомендована література

а) основна

1. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
2. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови: Синтаксис: Монографія. – Донецьк: ДонДУ, 2001. – 662 с.
3. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – С. 179 – 223.
4. Томусяк Л., Руснак Н. Дуплексив як компонент пропозиції // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 5. – Донецьк: ДонДУ, 1999. – С. 179 – 181.

б) для самостійного опрацювання

1. Попович М. Тлумачення категоріального змісту поняття “детермінованість” // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 6. – Донецьк: ДонДУ, 2000. – С. 25 – 30.
2. Межов О. Суб'єктні синтаксеми у позиціях другорядних членів речення // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 7. – Донецьк: ДонДУ, 2001. – С. 150 – 155.
3. Наливайко Ю. Предикативне означення: синкретизм семантики чи синкретизм функції // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 11. – Донецьк: ДонДУ, 2003. – Ч. 1. – С. 205 – 211.
4. Наливайко Ю. Співвідношення означально-обставинного синкретизму членів речення і підрядних частин (на матеріалі простого і складнопідрядного речень з допустовою семантикою) // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 10. – Донецьк: ДонДУ, 2002. – С. 53 – 58.

Завдання І.

Підкресліть члени речення, виділіть фонові детермінанти та вкажіть їхні різновиди.

Ночами довкола гуртожитку відбувалось якесь життя (Ю. Андрухович). Над Києвом – золотий гомін, І голуби, і сонце! Внизу – Дніпро торкає струни... (П. Тичина). Через цю дірку в стіні і винесли надвір тіло Анта (С. Складенко). Останнім часом на пиво слід ходити з власними слоїками (Ю. Андрухович). Надвечір в хаті потепліло (Є. Гуцало). Деся далеко цвітуть мандарини і задумано хвилі шумлять (В. Сосюра). У Львові ти зрозумів, що в напрямку Чортополя відбувається мало не паломництво (Ю. Андрухович). А тим часом із діброви козак виїжджає (Т. Шевченко). Край лісу на темному небі трошки прояснилося (І. Нечуй-Левицький). У відсвіті блискавиць Феофано побачила перекошене від муки, сухе безбородє обличчя постільничого (С. Складенко).

Завдання ІІ.

Підкресліть члени речення, виділіть детермінанти зумовленості, вкажіть їхні різновиди.

Твоїм будучим душу я тривожу, Від сорому, який нащадків пізніх Палитимє, заснути я не можу (І. Франко). Тоді у лісі було темно (Є. Гуцало). Од вітрових ударів тільки важко поскрипують снасті та зростають навкруги світло-сині снігові дюни (І. Кириленко). Від люті став він червоний як рак (І. Нехода). Не знайшовши броду, не лізь у воду (Нар. тв.). Опівночі айстри в саду розцвіли (Олександр Олесь). А княгиня Ольга вигнала його з Києва, разом із сестрою послала до Будутина (С. Складенко). Днів через три вони в тому ж гаю Справили вигадку свою (Л. Глібов). Скоро буде вечір і в тихій кімнаті зазвучать, заридать солов'ї поцілунків (В. Сосюра).

Завдання ІІІ.

Підкресліть члени речення, виділіть детермінанти з характеризувальним значенням, вкажіть їхні різновиди.

Спокійно шуміла вода, підмиваючи береги (Є. Гуцало). Від прудкої ходи Остапові зробилося душно (М. Коцюбинський). Трохи вірить серце в забобони, логікам усім наперекір (М. Рильський).

Через те, куди б Ярина не йшла і що б не робила, завжди брала з собою тільки Малушу (С. Складенко). В небі осіннім хрести (В. Сосюра). Давно у пазусі під боком Мазєпа гадину зогрів, Та Кочубей орлячим оком Ту злість гадючу прослідив (Є. Гребінка). Отам

проходила, на галяві заснула, І біля неї тихо скорбна мати сіла (О.Зуєвський). Між багнетами йду і мовчу (В. Сосюра). Давно за синню хмару сонце впало (Т.Осьмачка). В неділеньку вранці ідуть новобранці (Ю. Федькович).

Завдання IV.

Підкресліть члени речення, виділіть дуплексиви.

Яблуні стояли байдужі, вишні – заспані (Є. Гуцало). Тільки Галя стояла засмучена (Є. Гуцало). Дім стоїть порожній (В. Винниченко). Втративши самовладання, не тямлячись, завклубом хутко пройшов у кімнату, де було складено всі весільні подарунки, де на лавах стояли наготовлені драглі, капуста, м'ясо куряче та свиняче, і, побачивши скрипку – лежала в кутку, недбалокинута на купу одягу, – схопив її різким розпачливим рухом і вдарив об скриню (Є. Гуцало). Муляри, що стояли схилені над камінними брилами та з розмахом ценькали о твердий піщаник, аж час від часу іскри пирскали з-під оскарба, тепер, покинувши свої прилади, випростовували крижі і роздоймали широко руки, щоби захопити якнайбільше воздуха в груди (І. Франко).

Завдання V.

Перекладіть текст, підкресліть члени речення, виділіть детермінанти та вкажіть їхні типи.

В этот ночной час в нижней квартире домохозяина, инженера Василия Ивановича Лисовича, была полная тишина, и только мышь в маленькой столовой нарушала ее по временам. Мышь грызла и грызла, назойливо и деловито, в буфете старую корку сыра, проклиная скупость супруги инженера, Ванды Михайловны. Проклинаемая костлявая и ревнивая Ванда глубоко спала во тьме спаленки прохладной и сырой квартиры. Сам же инженер бодрствовал и находился в своем тесно заставленном, занавешенном, набитом книгами и, вследствие этого, чрезвычайно уютном кабинетике. Стоячая лампа, изображающая египетскую царевну, прикрытую зеленым зонтиком с цветами, красила всю комнату нежно и таинственно, и сам инженер был таинствен в глубоком кожаном кресле. Тайна и двойственность зыбкого времени выражалась прежде всего в том, что был человек в кресле вовсе не Василий Иванович Лисович, а Василиса... То есть сам-то он называл себя – Лисович, многие люди, с которыми он сталкивался, звали его Василием Ивановичем, но исключительно в упор. За глаза же, в третьем лице, никто не называл инженера иначе, как Василиса (М. Булгаков).

Запитання для самоперевірки

1. Висвітлити етапи вивчення членів речення.
2. Розкрити основні причини перегляду традиційного вчення про другорядні члени речення.
3. Охарактеризувати основні напрямки вивчення детермінанта в лінгвістичній літературі.
4. Визначити поняття детермінантного зв'язку.
5. Проаналізувати статус дуплексива у структурі речення, особливості його зв'язку з предикативною основою речення.

II.5. ПРОБЛЕМА ОДНОСКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

План

1. Проблема односкладного речення в сучасній українській мові.
2. Типи односкладних речень. Односкладні речення дієслівного типу та їхні особливості.
3. Односкладні речення іменного типу та їхні особливості.

Рекомендована література

а) основна

1. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
2. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови: Синтаксис: Монографія. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с.
3. Кадомцева Л.О. Українська мова: Синтаксис простого речення. – К.: Вища шк., 1986. – С. 14 – 29.
4. Слинько І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання: Навч. посібник. – К.: Вища шк., 1994. – 670 с.
5. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / За ред. І.К.Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – С. 232 – 309.

б) для самостійного конспектування

1. Дудик П.С. Питальні речення і питальні слова-речення // Українська мова і література в школі. – 1975. – № 1. – С. 26 – 36.
2. Загнітко А. Проблема односкладного речення у сучасній лінгвістиці // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 3. – Донецьк: ДонДУ, 1997. – С. 17 – 27.
3. Загнітко Л. Семантика і функції безособових речень у говірках Донеччини // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 8. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 221 – 225.

4. Курмакаева Н. Функционально-грамматическое поле безличности в русском языке (к постановке вопроса) // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 11. – Донецьк: ДонНУ, 2003. – Ч. 1. – С. 63 – 68.
5. Слинько І.І. Типи простих речень // Українська мова і література в школі. – 1977. – № 9. – С. 51 – 59.
6. Слинько І.І. Чи є односкладні речення? // Мовознавство. – 1985. – № 4. – С. 48 – 53.
7. Чирва Г.М. Безособові речення // Українська мова і література в школі. – 1974. – № 3. – С. 22 – 34.

в) додаткова

1. Бабайцева В.В. Односоставные предложения в современном русском языке. – М.: Просвещение, 1968. – С. 30 – 45.
2. Баган М. Семантико-синтаксична структура безособових генітивно-заперечних речень // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 7. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 126 – 131.
3. Горяний В.Д. Односкладні речення в українській мові. – К.: Рад. школа, 1983. – С. 41 – 65.
4. Рабанюк Л., Романюк Т. Семантична структура генітивних речень // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 5. – Донецьк: ДонДУ, 1999. – С. 169 – 173.
5. Шевцова А.А. Неполные предложения в современном русском языке. – Донецьк: Изд-во Донецк. ун-та, 1978. – 124 с.
6. Сушинська І. Ланцюжки номінативних речень у сучасній українській мові // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 4. – Донецьк: ДонДУ, 1998. – С. 44 – 48.
7. Сушинська І. Функціональні різновиди буттєвих номінативних речень // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 5. – Донецьк: ДонДУ, 1999. – С. 173 – 179.

Завдання І.

Підкресліть головні члени речення, охарактеризуйте морфологічне вираження головного члена означено-особових односкладних речень.

А робиш так, щоб знову тебе туди загнали! (В. Шевчук). Живете де? (В. Шевчук). Вставите в якусь поему, може? (В. Шевчук). Побережемо добро казенне (В. Шевчук). Де б я не був, а все ж думками лечу в Донеччину свою (В. Сосюра). Любив Вкраїну він душею і зрадником не був для неї (В. Сосюра). У цій глухій норі, де ніколи не розвидняється й куди ні разу не проникало сонячне світло, просидів уже чимало (Є. Гуцало). Сутеніло. За деревами кишляку

сквапно сідало на заході сонце, й у повітрі вже чути було перших москітів (Б. Антоненко-Давидович). Вітай життя! (Богдан-Ігор Антонич). Говори! Твоя справа на місяці показана (В. Барка).

Завдання II.

Підкресліть головні члени речення, охарактеризуйте морфологічне вираження головного члена узагальнено-особових односкладних речень.

Любіть Україну, як сонце, любіть, як вітер, і трави, і води, в годину щасливу і в радості мить, любіть у годину негоди! (В. Сосюра). А пошлемо їм молодих наших луїарів та охочих, самі ж зостанемося тут (П. Загребельний). Вельми дивувався нашим голеним головам і оселедцям, ми дивувалися його парикові, а Сірко навіть не втерпів і поспитав, чи не тому принца звуть великим Конде, що в нього такий великий парик (П. Загребельний). Що маємо – не дбаємо, а втративши – плачем (Нар. тв.). Удосвіта встанеш – більше діла зробиш (Нар. тв.). Не знайшовши броду, не лізь у воду (Нар. тв.).

Задання III.

Підкресліть головні члени речення, охарактеризуйте морфологічне вираження головного члена неозначено-особових односкладних речень.

До того всього, сказали, видадуть перегодом ще сірі шинелі з солдатського сукна і шапки (Гр. Тютюнник). Потім подали друге – чай в алюмінієвих кухлях (Гр. Тютюнник). Але з ним не хотіли говорити й відмахувалися від нього рукою (Г. Хоткевич). Я схожий був на отшельників, які твердо й безумно вірять, що в печерах своїх рано чи пізно узрятъ Бога (П. Загребельний). Але вони сміються, мов вві сні, і погляд мій приковують до себе, Нагадують розкоші весняні і кажуть про тепло, про радощі, про тебе (Олександр Олесь). Не задержать нам хвилі (Богдан-Ігор Антонич). Враження буденності підсилено, бо небритий: в неділю схопили нагло (В. Барка). І показав зубило, тримаючи його посередині двома пальцями, як цяцьку (Гр. Тютюнник).

Завдання IV.

Підкресліть головні члени речення, охарактеризуйте морфологічне вираження головного члена безособових односкладних речень.

Там можна побачитись було з далеким родом, що осівся по околицьніх селах, та й траплялась нагода оддячить Гутенюкам за смерть Василеву та за ту кров, що не раз чюрила з Палійчуків (М. Коцюбинський). От і вівтарі (Г. Хоткевич). Душа моя – пуста холодна й німа... Нічого в тій пустці самотній нема: То вітер розвіяв,

то хвилі зірвали, То, граючись, діти малі розібрали (Олександр Олесь). Наказ дано (коротко й суворо): Вдарити й розбити ворогів (В. Еллан-Блакитний). Так на минулого й майбутнього раменах повішено, мов плахту, долю нашу (Богдан-Ігор Антонич). Віддати треба нам життю щомога, а треба кожному, ще поки молодий (Богдан-Ігор Антонич).

Завдання V.

Підкресліть головні члени речення, визначте різновиди інфінітивних односкладних речень.

Покласти б голову в коліна... Відчути б руку на чолі... (В. Еллан-Блакитний). А знов лихо: повели чоловіка в сільраду (В. Барка). Намагається поміж ними вхопити бадилину (В. Барка). Арештувати, хто порушить тишину! (В. Барка). Та краще пальці свої гризти, ніж за таку плату робити... (В. Винниченко). Не оживить, не запалить, Не випростать зігнуті крижі (Є. Маланюк). З нори вилазити не хотілося, а тут заболіло вухо, наче нічого було тому вухові зараз робити, – але заболіло (М. Вінграновський).

Завдання VI.

Підкресліть головні члени речення, визначте тип дієслівних односкладних речень.

Взявся за гуз – не кажи, що не дуж (Нар. тв.). Набити руку – це не означало побити руки... Йоду в нас нема (Гр. Тютюнник). Йому скажуть, що він приїхав учитись... (В. Підмогильний). Але що є правда і як творити суд, коли все більше й більше ведуть до княжого двору людей, коли ллється кров на українцях Русі і в самому стольному городі Києві?! (С. Скляренко). Гречку сійте, коли жито гарно зацвітає (Нар. тв.). Зробили тризну? (С. Скляренко). Що скажете про потреби ваші? (С. Скляренко). – І ще про одно прошу тебе, Добрине: коли сумніватиметься Володимир – порадь йому, важко буде – допоможи, небезпека – захисти (С. Скляренко). Надворі було ясно (Г. Тютюнник). – Ач, прокляті! – сказав ображено і навіть гнівно, так наче йому вкрай треба було набрати тієї води... (Г. Тютюнник).

Завдання VII.

Підкресліть головні члени речення, визначте різновиди номінативних односкладних речень.

Солов'їні далі, далі солов'їні...(В. Сосюра). У росі фіалки, ріки у тумані...(В. Сосюра). Весняний сад, квітки барвисті, пісні пташині в вишині, і ти у саяві і намисті подібна сонцю і весні (В. Сосюра). Підкинуло. Здригнулось. Зашкребло. Затнувся подих. Оберт. Шарудіння (М. Бажан). Тиша і пустка (М. Коцюбинський). Ні слова про втому! Ні слова про спокій! (В. Еллан-Блакитний). У батьків

мабуть спитають про Тернопіль. Дубно. Борислав (Дзвін). На шию почепив тугого, також татарського, лука, в зуби взяв стрілу. Лише одну (Дзвін). Ось краса! (В. Винниченко). Велике ательє; в лівій стіні ззаду – двері в кімнату Рити (В. Винниченко). Це Білий Медведик (В. Винниченко).

Завдання VIII.

Підкресліть члени речення, визначте типи односкладних речень.

Його помітили не зразу (Є. Гуцало). Поживився скибкою, як собака мухою (І. Карпенко-Карий). Йому дуже кортіло бути там, де робилося кіно (Є. Гуцало). Хліба нема: вже забрано (В. Барка). Зоре моя вечірняя, Зійди над горою, Поговорим тихесенько в неволі з тобою (Т. Шевченко). Початок осені – вересень (Д. Чередниченко). Старого горобця на полові не обдуриш (Нар. тв.). Силуваним волом багатого не виореш (І. Нечуй-Левицький). Тиша. Така тиша, що в нього задзвеніло у вухах (О. Довженко). Мені треба побачити Микиту Івановича (В. Винниченко). Арештувати їх (В. Винниченко). Наснилося, з розлуки наверхлося, з морозу склякло, з туги – аж лящить (В. Стус).

Запитання для самоперевірки

1. Вияскравити внесок формально-граматичного напрямку у вивченні односкладного речення.
2. Проаналізувати досягнення структурно-семантичного напрямку у вивченні односкладного речення.
3. Охарактеризувати функціонально-синтаксичний аспект у вивченні односкладних речень.
4. Проаналізувати критерії щодо розмежування називного теми та називного уявлення.
5. Висвітлити явище омонімії та синонімії на рівні односкладного речення.
6. З'ясувати погляди щодо генітивних односкладних речень у лінгвістиці.
7. Порівняти вишівську та шкільну класифікацію односкладних речень, вказати основні відмінності, навести приклади.

II.6. ПОВНІ ТА НЕПОВНІ РЕЧЕННЯ

План

1. Неповні речення в лінгвістичній науці.
2. Загальна характеристика неповних речень.
3. Типи неповних речень.
4. Аналоги неповних речень.

Рекомендована література

а) основна

1. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
2. Довженко Г.Я. Неповні підрядні речення і другорядні члени речення, виражені порівняльними конструкціями // Українська мова і література в школі. – 1973. – № 6. – С. 31 – 35.
3. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови: Синтаксис: Монографія. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с.
4. Загнітко А. Структурні і семантичні різновиди українських синтаксичних інновацій // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 11. – Донецьк: ДонНУ, 2003. – Ч. 1. – С. 135 – 148.
5. Слинко І.І., Гуйванюк Н.В., Кобилянська М.Ф. Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання: Навч. посібник. – К.: Вища шк., 1994. – 670 с.

б) для самостійного конспектування

1. Вінтонів М. Функціонування нерозчленованих речень-висловлень з нульовою темою у поезії В.Стуса // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 9. – Донецьк: ДонНУ, 2002. – С. 46 – 50.
2. Шульжук К.Ф. Повні і неповні речення // Українська мова і література в школі. – 1971. – № 6. – С. 25 – 30.
3. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / За ред. І.К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1972. – С. 262 – 283.

в) додаткова

1. Каранська М.У. Синтаксис сучасної української літературної мови. – К.: НМК ВО, 1992. – С. 150 – 156.
2. Сазикіна Т. Деякі синтаксичні структури простого нееліптичного речення в англійській та українській мовах // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 8. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 88 – 93.
3. Шевцова А.А. Неполные предложения в современном русском языке. – Донецк: Изд-во Донецк. ун-та, 1978. – С. 31 – 117.

Завдання І.

Підкресліть члени речення, зробіть повний синтаксичний розбір контекстуально та ситуативно неповних речень.

Тихе батьківське поле за поліським селом розляглося. Все чекає когось, не діждеться когось (М. Сингаївський). Сім десятків дідові

старому, Сам незчувсь, коли і відгуло (В. Симоненко). Йде Данило хутко, бо високий на зріст і цибатий, як лелека (Гр. Тютюнник). Віктор прийшов у суботу. В кепці набакир, у начищених до блиску хромовиках, вродливий і прилизаний, мов плакат (В. Симоненко). Микола підводиться з лавки, робить для розминки кілька вільних помахів руками, потім каже задумливо:

– На добраніч тобі, Вірунько. Вітаю твоє класичне чекання. Вітаю в тобі Ярославну, що сумувала колись на валу.

– Тобі все жарти.

– Ніяких жартів. Жінки, по-моєму, перевершують чоловіків відвагою почуття і його красою... Коли я бачу жінку в любові, у святості чекання, мені хочеться вклонитися їй! (О. Гончар).

Завдання II.

Підкресліть члени речення, зробіть повний синтаксичний розбір еліптичних речень.

Навколо – хаші й печеніги, А в кельї – тиші ніжний спів, Реторти, циркуль, колби, книги, І Ви – алхімік мудрих слів (Є. Маланюк). В сльозах, як в жемчугах, мій сміх (Олександр Олесь). Сьогодні ж теплінь, і понова, І проріст трав, і день ясний... (Олександр Олесь). Моя любове! Я перед тобою (Л. Костенко). Дорога до лісу низова, де не-де перелита повинню, хоч і не глибоко (Гр. Тютюнник). Аж ось і ліс (Гр. Тютюнник). Федір Несторович зупинився, ...обізвався весело і рушив далі, уважно дивлячись під ноги. Край селища звернув у вуличку, заслану димом – палили огудиння на грядках – і зупинився (Гр. Тютюнник).

Завдання III.

Підкресліть члени речення, визначте структурний тип речень.

А там, а там... (Л. Костенко). Троє їх, пастушків. Павло, Сашко і Степан. Розбирали гранату (Л. Костенко). Попід руки держала отих матерів рідня. А одна розродилась, і стала ушосте – мати (Л. Костенко). Інколи його за груди хапав довгий і тягучий кашель. Від куріння (В. Симоненко). Україні (В. Симоненко). Ти щось мені говориш. Твоя краса цвіте в моїх очах. Але скажи: чи ти зі мною поруч Пройдеш безтрепетно по схрещених мечях? (В. Симоненко). Всі ми німці тепер, Тетяно, он що. І діти наші теж пропали (О. Довженко). І робітників охопив жах. І ще когось (Київ). Декілька разів пройшовся з ними по хаті, порипуючи і сколупуючи долівку (Гр. Тютюнник).

Завдання IV.

Перекладіть текст, визначте типи неповних речень.

– Здравствуйте, братья-товарищи!

– Будь здоров, пан философ! – отвечали некоторые из козак (Н. Гоголь).

На стенах – сабли, нагайки, сетки для птиц, невода и ружья, хитро обделанный рог для пороха, золотая уздечка на коня и путы с серебряными бляхами. Окна в светлице были маленькие, с круглыми тусклыми стеклами, какие встречаются ныне только в старинных церквах, сквозь которые иначе нельзя было глядеть, как приподняв подвижное стекло. Вокруг окон и дверей были красные отводы. На полках по углам стояли кувшины, бутылки и фляжки зеленого и синего стекла, резные серебряные кубки, позолоченные чарки всякой работы: венецейской, турецкой, черкесской, зашедшие в светлицу Бульбы всякими путями, через третьи и четвертые руки, что было весьма обыкновенно в те удалые времена. Берестовые скамьи вокруг всей комнаты; огромный стол под образами в парадном углу; широкая печь с запечьями, уступами и выступами, покрытая цветными пестрыми изразцами, – все это было очень знакомо нашим двум молодцам, приходившим каждый год домой на каникулярное время; приходившим потому, что у них не было еще коней, и потому, что не в обычае было позволять школярам ездить верхом. У них были только длинные чубы, за которые мог выдрать их всякий козак, носивший оружие. Бульба только при выпуске их послал им из табуна своего пару молодых жеребцов (Н. Гоголь).

Запитання для самоперевірки

1. Охарактеризувати основні етапи вивчення неповних речень.
2. Висвітлити основні погляди у лінгвістичній літературі щодо еліпсиса у структурі речення.
3. Встановити формальні показники еліпсиса присудка у структурі речення.
4. Охарактеризувати аналоги неповних речень.

II.7. СТРУКТУРНА СХЕМА ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ

План

1. Поняття структурної схеми. Основні підходи до визначення структурної схеми простого речення: внутрішньо-предикативний і номінативно-предикативний.
2. Компоненти структурної схеми простого речення.
3. Типи поширювачів структурних схем простого речення.

Рекомендована література

а) основна

1. Вихованець І.Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – 368 с.
2. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови: Синтаксис: Монографія. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662 с.

б) для самостійного конспектування

1. Вінтонів М. Дискусійні питання мовознавчої інтерпретації структурної схеми простого речення // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 7. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 57 – 60.
2. Мурзіна Л. Позиційна структура речення і похідні іменники зі значенням інструментальності // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 3. – Донецьк: ДонДУ, 1997. – С. 45 – 50.
3. Городенська К. Симетрія та асиметрія між'ярусних відношень // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 4. – Донецьк: ДонДУ, 1998. – С. 6 – 12.
4. Даскалюк О. Специфіка імперативної парадигми // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 11. – Донецьк: ДонНУ, 2003. – Ч. 1. – С. 38 – 43.

в) додаткова

1. Малявін А. Про парадигму речень із значенням обумовлення // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 6. – Донецьк: ДонДУ, 2000. – С. 30 – 37.
2. Піддубська І. Модальна транспозиція дієслівних форм дійсного способу // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 6. – Донецьк: ДонДУ, 2000. – С. 103 – 111.
3. Піддубська І. Функціональна периферія дієслівних форм теперішнього часу // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 4. – Донецьк: ДонДУ, 1998. – С. 102 – 111.
4. Скаб М. Парадигма речень апеляції // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. Вип. 11. – Донецьк: ДонНУ, 2003. – Ч. 1. – С. 236 – 240.

Завдання І.

Визначте тип речення за метою висловлення, за емоційним забарвленням, за відношенням до дійсності, за членованістю / нечленованістю.

О, знав-таки мудрий, що каже, що так загаратав Напаснику в очі – на двадцять потомних віків!.. (О. Забужко). При чім же тут тіло?! (О. Забужко). Здоров'я князю і княгині! (В. Малик). Не маршрута, а

хлопи-провідники в тому винуваті (Б. Лепкий). Ніколи не забуду, як він Лягеркрона шукати пішов (Б. Лепкий). Добрий вечір, добрі люди! (В. Малик). Коморники скакали поперед безкінечної валки, щоб на княжих осадах зготувати належний нічліг для княжни Євпраксії (П. Загребельний). Що то за земля, де вона й коли була така, – хто ж то відав? (П. Загребельний).

Завдання II.

Визначте типи поданих речень за характером предикативної основи та за наявністю / відсутністю необхідних членів речення.

Були й з поповичів гетьмани.

– Хто? – зіпонував батько.

– Самойлович...

– Згинув у Сибіру, й слава по ньому запала (Ю. Мушкетик).

Золотий порошок над майданом (О. Ольжич). Це – сонцеїсти (В. Винниченко). Вікна позачинювані, штори позапінані, холодники провівають і холодять повітря, але обличчя червоні, пітні, гарячі не сонячним палом (В. Винниченко). А який дивний степ уночі! (Г. Косинка). Вчи жінку без дітей, а дітей – без людей (Нар. тв.). Із-за дальніх одрогів виринає місяць. Потім плів по тихих голубих потоках, одкидаючи лимонні бризки (М. Хвильовий). І схована карта остання – в кишені його револьвер (О. Ольжич).

Завдання III.

Підкресліть члени речення, подайте структурні схеми наведених речень.

Оте його "пу-гу" серед темної весняної ночі миліше мені від пісні солов'їної (В. Гжицький). Сьогодні – навпаки мені було приємно думати, що я цим розкішним лісом іду до життя, що я спочиваю в цій гостині у природи, щоб з новими силами вернутися до життєвої праці (М. Грушевський). Яке то щастя – свій народ у світлі бачити! (Д. Павличко). Як мало кожен з нас життям оддати встиг! (П. Карманський). Чимало літ перевернулось, води чимало утекло (Т. Шевченко). Звіреницький владика Ольша з ватагою хлопців закінчував рубати дерево на нові засідки (Н. Королева). Благородно, в романтичному дусі поводить він себе в останні години життя, відмовляється врятуватися ціною смерті Кирила Тура, який прийшов визволити його із в'язниці (В. Неділько).

Завдання IV.

За поданими схемами складіть речення, підкресліть члени речення.

1. $N_{pl2} V_{fpl2}$;
2. $Pron_{s1} Cop_f Adv$;
3. $N_{s1} N_{s5} V_{fpl3} ; Inf Inf$;
4. $Pron_{pl3} Cop_{fpl3} N_{pl1/5}$;
5. $N_{s1} N_{pl1} N_{s1}$;
6. $Num_{s1} N_{s1} Cop_{fs3} Adj_{s1/5}$;
7. $Inf N_{s/5} Cop_{fs3} Adv-o$;
8. $N_{s1} Cop_f Inf N_{s2}$;
9. $N_{pl1} V_{fpl} Inf$.

Запитання для самоперевірки

1. Систематизувати основні підходи щодо аналізу структурних схем речення.
2. Дати визначення мінімальної структурної схеми речення.
3. Описати основні моделі двокomпонентних та однокомпонентних структурних схем речення.
4. З'ясувати поняття розширеної структурної схеми речення.
5. Охарактеризувати поняття номінативного мінімуму речення.

ТЕМА III. СИНТАКСИС ПРОСТОГО УСКЛАДНЕНОГО РЕЧЕННЯ

План

1. Поняття про синтаксичне ускладнення речення.
2. Семантичне і формальне ускладнення простого речення.
3. Семантична складність простого речення.
4. Типи формального ускладнення простого речення:
 - 4.1. Відокремлені члени речення.
 - 4.2. Однорідні члени речення.
 - 4.3. Речення із звертаннями.
 - 4.4. Опосередковані компоненти.
 - 4.5. Вставні і вставлені слова і словосполучення.

Рекомендована література

а) основна

1. Вихованець І.Г. Нариси з функціонального синтаксису української мови. – К.: Наук. думка, 1992. – С. 35 – 41.
2. Загнітко А.П. Типологія мовних форм і граматичних значень // Парадигматика і синтагматика граматичних структур. – К.: НМК ВО, 1992. – С. 3 – 21.

3. Загнітко А.П. Граматична форма та її зміст // Парадигматика і синтагматика граматичних структур. – К.: НМК ВО, 1992. – С. 66 – 75.

4. Загнітко А.П. Рівні граматичних категорій дієслова // Структура і функції граматичних і лексичних одиниць. – К.: НМК ВО, 1992. – С. 7 – 37.

5. Загнітко А.П. Методичні вказівки до самостійної роботи з синтаксису словосполучення та простого речення. – Донецьк: Вид-во Донецьк. ун-ту, 1988. – С. 68 – 73.

6. Кононенко В.І. Подвійні синтаксичні зв'язки // Українська мова і література в школі. – 1975. – № 11. – С. 31 – 42.
б) для самостійного конспектування

1. Рогаль М.С. Відокремлені додатки // Українська мова і література в школі. – 1974. – № 1. – С. 71 – 72.

2. Війтик О.М. Однорідні і неоднорідні означення // Українська мова і література в школі. – 1973. – № 3. – С. 58 – 62.

3. Іващенко Д.П. Відокремлені означення // Українська мова і література в школі. – 1972. – № 9. – С. 50 – 52.

б) додаткова

1. Прияткина А.Ф. Русский язык: Синтаксис осложненного предложения. – М.: Высш. шк., 1990. – 176 с.

2. Камынина А.А. Современный русский язык: Синтаксис простого предложения. – М.: Высш. шк., 1983. – С. 25 – 72.

3. Ковтунова И.И. Поэтический синтаксис. – М.: Наука, 1986. – С. 42 – 91.

4. Загнітко А.П. Основи функціональної морфології української мови. – К.: Вища шк., 1991. – 77 с.

Завдання І.

З художньої літератури випишіть речення, які б відповідали таким структурним схемам:

1. N_n^1 зватися / називатися N_n^2 ; 2. N_n^1 звати / називати N_n^2 ; 3. $\text{моє} / \text{її} / \text{його ім'я} - N_n^2$; 4. $\text{Pron}_n - N_n$; 5. $\text{То} / \text{це} - N_n$; 6. $\text{Pron}_{\text{deic}} N_n^1 - N_n^2$; 7. $N_n - N_n [\text{determ. pos.}]$; 8. N_n^1 у $N_g^3 N_i^2$; 9. $N_n^1 - N_i^2 + \text{determ. kwant.}$

Завдання ІІ.

Підкресліть однорідні члени. Визначте засоби поєднання однорідних членів речення, їхні синтаксичні функції та частиномовне вираження.

Заплющував очі й бачив личко з чорною цяткою над верхньою губою та смоляними бровами, довгими віями, бистринь у очах (Ю. Мушкетик). Завжди серце лине до матері, до рідного дому, яблунь і вишень у цвіту, журливої річечки, запашного луку, першої стежини (І. Вихованець). В дворі стояли гомін, пересміхи, перегуки (Ю. Мушкетик). Мати народила нас, навчила говорити і запалила в серці вічне світло пісні (І. Вихованець). За кілька кроків від себе я побачив дорідну, немолоду, але ще не зовсім зів'ялу красиву жінку в дорогому парчевому кораблику, зі складеними на грудях руками (Ю. Мушкетик). Вона посміхалася гордовито й зачудовано (Ю. Мушкетик). Ставши на старому валу, можна побачити більшість чернігівських церков: соборну Преображення Господнього, Архістратиґа Михаїла, Чудотворця Миколи, Богоявлення Господнього, Святої Великомучениці Катерини та Воздвиження Животворного Хреста, Стрітєння Господнього, Вознесіння Господнього, Жон-мироносиць (Ю. Мушкетик).

Завдання III.

Підкресліть члени речення. Виконайте повний синтаксичний розбір наведених речень.

Співають, плачуть солов'ї І б'ють піснями в груди ... (Олександр Олесь). Душа, недавно дика і пуста, Знов жити і любити хоче (М. Приходько). Можу ярмом її звати, Можу її проклинати, Але й прокляту народність Не перестану кохати (А. Кримський). Несказане, невимовне Кобза промовляє І святими почуттями Серце надихає (П. Куліш). Хотіла б я пісню стати У сюю хвилину ясну (Леся Українка). Молодий я, молодий, Повний сили та одваги (П. Тичина). Одна, єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від гір Карпатських аж по Кавказькі (М. Міхновський). Більш, ніж меч, і огонь, і стріла, і коса, Небезпечне оружжя – жіноча краса (І. Франко). Дзвін шабель, пісні, походи, Воля соколини, Тихі зорі, ясні води – Моя Україна (В. Сосюра).

Завдання IV.

У наведених реченнях підкресліть члени речення, поясніть розділові знаки між означеннями.

Над баштами і куренем стояв молочний надщерблений місяць (Гр. Тютюнник). Вона раз у раз заюшувалася червоними блискавицями, а трохи перегодом над стернями прокочувався грім – глухий далекий і нестрашний (Гр. Тютюнник). Сонце вже сховалося за вільшечки, пустило крізь листя тонкі рожеві стріли (Гр. Тютюнник). З

кленового пагона зірвався широкий жовтий лист (Гр. Тютюнник). В кімнаті стояв густий передсвітанковий морок (Гр. Тютюнник). П'яніючи отруйним чадом ночей срібlistих і гірких, дивлюся в місяця свічадо крізь шибку повну світляних холодних синіх і тремких далеких відблисків світів, що кинуті у тьму горять са́мітні горді золоті немов знаків санскритських ряд, які прадавнім сном дзвенять і перешіптують із дна загубленого в морок дня слова старої ворожби в ім'я землі, в ім'я вогню (Богдан-Ігор Антонич). Тяжко було дивитися на спустошене, витолочене, покручене вітром і негодою привілля, що курилося на сонці, мов пожарище (Д. Ткач).

Завдання V.

Підкресліть члени речення, виділяючи однорідні обставини, поясніть розділові знаки.

Вилізли тіні з садів, з-під стріх, із-за повіток (А. Головка). Гнали корів високо в гори, на полонину (М. Коцюбинський). Антон Безбородько не раз бував і на коні і під конем (М. Стельмах). Хлопці, щоб не заважати і хаті вчилися або в клуні, або в садку чи деінде (М. Коцюбинський). Прокинувся чоловік ні світ ні зоря (Ю. Збанацький). І сміх і гріх було дивитися на цю недоладну постать, натоптану злобою і болем (М. Стельмах). На ослонах, на столі та припічку – скрізь напоставлено немитого начиння: горщиків, мисок, ложок (М. Коцюбинський). Любо та кохано Прийшли, взяли сіромаху Та й повезли з дому (Т. Шевченко). Скрізь червоно: на небі, і на узгір'ях, і на горі (Марко Вовчок). Лиш небо гуде неокрає, та сім'я журавлина на крилах весну підіймає, та ясними ночами зорі світять мечами на Дону, на Дніпрі, на Дунаї (А. Малишко).

Завдання VI.

Вкажіть, які члени речення не слід відносити до однорідних.

Летіли гуси рядом, рядом, вдарили дзвоном разом, разом (Нар. тв.). Ще не вмерла Україна, і слава і воля, Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля (П. Чубинський). Любіть Україну, як сонце, любіть, як вітер, і трави, і води (В. Сосюра). Ой, скачу, скачу, бо гроші бачу! (Нар. тв.). Остап сидів поночі у кімнаті і не запалював світло (В. Підмогильний). Ой повішу колисочку у поли, у поли, будуть дитя колисати соколи, соколи (Нар. тв.). Запашна, співуча, гнучка і милозвучна, сповнена музики і квіткових пахощів – рідна мова (О. Гончар). Маленька, кругленька, швидка й жвава, одягнена в зелене убрання, між високим зеленим житом – вона здавалася русалкою (Панас Мирний). Ніхто і ніде мене не чекає (М. Хвильовий). Хлопець

стріляв швидко, хоча й не точно (В. Підмогильний).

Завдання VII.

Визначте смислові відношення між однорідними компонентами.

Дивиться мудрими очима вічність і промовляє до нас зелен-травою, яблуново-цвітною весною, червоним осіннім зойком клена і ніжністю слова (І. Вихованець). У науковому середовищі Кракова – як у Ягелонському університеті, так і в Польській академії знання знайшло вияв живе й усебічне зацікавлення південносхідним регіоном слов'янського світу, тобто українською літературою, мовою та загальною культурою (Б. Зінкевич-Томанек). Всі троє мовчки йшли так верстви зо дві, то спускаючись, то дряпаючись по горбах (М. Коцюбинський). Краківська україністика здобула високу позицію і користується популярністю серед випускників середніх шкіл не тільки з півдня Польщі, але й навіть із віддалених північних регіонів (Б. Зінкевич-Томанек). Є човни легенькі й в'юнкі, але є важкі та незграбні (А. Дімаров). У геополітичний ландшафт роману рельєфно вписалися різні національні стихії середньовічної Європи і Азії, та водночас картина історії (І. Дзюба). Знадвору увійшла Одарка вироблена, але чепурна ще жінка з чорними од землі руками (Гр. Тютюнник). Мати – це усе: життя, вірність, працелюбність, святість, вічність (І. Вихованець). Рух зоряних тіл, обертання землі і течія рік, шум лісів і гамір натовпів, народження і вмирання, геній і ницість, благородство й підступність – хіба це не час і не саме життя? (П. Загребельний). Все мені важке: і торба з харчами, і ноги, і плечі, навіть кастур (Г. Тютюнник). День був ясний, сонячний, проте холодний (Ю. Мушкетик).

Завдання VIII.

Розподіліть вставні слова за значенням, за походженням, складіть з ними речення.

Безсумнівно, ймовірно, як на біду, само собою, звісно, на думку, взагалі, правда, м'яко кажучи, уявіть собі, ніде правди діти, на диво, отже, наприклад, по-перше, природно, мабуть.

Завдання IX.

Складіть речення з омонімічними вставними словами і членами речення: дійсно, звичайно, здається, безперечно, навпаки, значить. Прокоментуйте свою відповідь.

Завдання X.

Підкресліть члени речення, поставте розділові знаки, виділіть вставні слова, вставні конструкції, поясніть їхнє походження та розділові знаки.

А тут не тобі кажучи ростуть груші, яблука, сливи, як на дріжджах (Нар. тв.). Либонь уже десяте літо, як дав я людям “кобзаря” (Т. Шевченко). Не було здається такої хати, біля якої не кушувала б калина (В. Скуратівський). А Федько справді щось незвичайне виробляв на річці (В. Винниченко). Мабуть таке ж небо в космосі: чорне, непривітне, і мабуть так само має в собі щось затаєно-грізне (О. Гончар). Спала й виглядала козаченька молодого, що торік покинув. Обіцявся вернутися, та мабуть і загинув (Т. Шевченко). Згодом на полігоні настали видно канікули, літаки не з’являлися (М. Вінграновський). Брат став упівголоса згадувати якогось льотчика, певне близького йому (О. Гончар). Може ще раз сонце правди хоч крізь сон побачу (Т. Шевченко). Ще певно я не дуже відвикла від гірського повітря, бо іноді мені його не дуже вистачає (Л. Костенко). Все може так, а може все інак (Л. Костенко).

Завдання XI.

Підкресліть члени речення, прокоментуйте синтаксичну функцію порівняльних зворотів.

Сонце розпливеться коло обрію, як рана. У кабінет тоді заглядав хтось із канцелярії, але зараз же вискакував, як чумовий чорт, маючи намір винести бідну голову. Тоді, як ніч розсипала на небі золоте просо й вітер куйовдив гриви коней, – товариш гнав свою тінь аж до станції. Коли край неба загориться, як каже пожежник, і сторожі на скверах поставлять коло себе пилу стовпи, працюючи довгими мітлами, – місто прокидається. Як передати такі хвилини, коли нічого не говориться? Як тихо не їхав машиніст, а Матте відчув це якимсь інстинктом. Можна було дивуватися тільки, як не позивалися із місця гармати! Він підкинув праву руку й пробив кулею хоробре комротівське серце, як картоплю (Ю. Яновським).

Завдання XII.

Підкресліть члени речення, розставте та прокоментуйте розділові знаки при звертаннях.

Ой де ж бо ти воле ти зоре таємна? Чому ж ти не зійдеш на землю із неба? (Леся Українка). Ой скажіть мені, скажіть любі мої сестри браття: що в житті вас так гнітить? (Петро Панч). Показуйся батьків сину, який ти виріс уже! (А. Головка). О давня юності пора і ти моя дорого по хвилях сивого Дніпра, ревучого, старого

(Л. Первомайський).

Завдання XIII.

Охарактеризуйте звертання за морфологічним вираженням, за будовою, за місцем у структурі речення.

Одягни й ти, Іване, козацького кунтуша (Ю. Мушкетик). Безсмертна мово! Ти смієшся гірко (Л. Костенко). Спи, мій малесенький, спи, мій синок (Олександр Олесь). Любове світла! Чорна моя муко! І радосте безрадісна моя! Бери мене у материнські руки (В. Симоненко). Порятуй від болю, смертонько моя! (Л. Костенко) Надіє, зраднице! Окрасо днів моїх, ти чуєш в поклику моїм палке благання?! (Олександр Олесь) А ти за них, Полтаво, помолись (Л. Костенко). О, ви, що там не чули зради і проливали братню кров (Олександр Олесь). А як подумать, дівчинко моя ти, то хто із нас на світі не розп'ятий? (Л. Костенко) Земле рідна! Мозок мій світліє (В. Симоненко). Тільки ти стоїш, Українонько (Олександр Олесь).

Завдання XIV.

Напишіть міні-твір на тему “Про що думають дощові хмари”, у якому б було п'ять речень з відокремленими додатками у поєднанні з прийменниками: зокрема, щодо, крім, за винятком, окрім.

Завдання XV.

Підкресліть члени речення, виділяючи відокремлені уточнювальні обставини, вкажіть їхні типи.

Там, за річкою, стелилися парубочі дзвінки, розгонисті, гарячі голоси (М. Рильський). Там, далеко, на Вкраїні, сяє сонечко ясне (П. Грабовський). Рано, за холоду, добре жати (І. Франко). Коло самого дому, під вікнами, росли кущі дикої акації (І. Нечуй-Левицький). І сьогодні, в цей вир іскристий, не забудь мені слів тих твоїх (В. Сосюра). Розцвітай же, слово, і в родині, і у школі, й на заводі, і у полі, пречудесно, пречудово – розцвітай же, слово! (П. Тичина). Повечерявши, полягали спати (Панас Мирний). Там, за горами, давно вже день і сяє сонце. а тут, на дні міжгір'я, ще ніч (М. Коцюбинський). Семен стояв ні всіх ні в тих, тримаючи в руках торбинку (М. Коцюбинський). Люблю я тебе і вдень і вночі, вранці і ввечері і не знаю краю своєї любові (Панас Мирний).

Завдання XVI.

З художньої літератури підберіть речення, структура яких укладена: а) відокремленим присудкоставним поширювачем

означального типу (дієприкметниковим зворотом); б) однорідними поширювачами обставинного типу); в) сурядним рядом звертань; г) уточнювальним відокремленим членом обставинного значення (детермінант причини; г) приєднувальною конструкцією.

Завдання XVII.

Підкресліть члени речення, поясніть розділові знаки при уточнювальних членах речення.

Гомер наш польовий, славетний Вересай, у Петербурзі мав співати на концерті (М. Рильський). Останній сніг, там бурий і блакитний, іще лежить в окопах і ярах (М. Рильський). У глибині двору, на східцях веранди, сидить і сама чабаниха Дорошенчиха (О. Гончар). Тоня неодмінно прибіжить на картину, адже вона вбігає на всі фільми підряд – гарний він чи поганий (О. Гончар). Ніщо мені не пахне так, як наш степ, – каже молодий Горпищенко, приїжджаючи до батька-чабана у відпустку (О. Гончар). Погляд матері раз у раз звертається туди, в бік полігону, який давно вже став часткою чабанського життя (О. Гончар) Всі – навіть і стоїчно-сувора тьотя Варя – всміхнулися (О. Гончар). Кирило лишився сам і байдужно дивився, як ніч обгортала садок – чорна, густа, й тепла (М. Коцюбинський). Площа та була величезна, – ціле поле, – і широченною горою збігала в долину аж до самої річки (В. Винниченко). А хто отой – суворий, довговусий, убраний просто, з шрамом на лиці? (І. Кочерга). Поганенька та була вуличка – вузенька, заросла будяками та бур'янами, ні одна хата лицем до неї не стояла і ніхто нею ніколи не їздив (В. Винниченко).

Завдання XVIII.

З художньої літератури доберіть речення: а) структура якого ускладнена відокремленим прислівним поширювачем обставинного типу; б) однорідним поширювачем об'єктного типу; в) сурядним рядом присудків; г) уточнювальним відокремленим поширювачем означального типу; г) структура якого ускладнена вставним словом, що виражає недовіру.

Завдання XIX.

Перекладіть текст українською мовою.

Ему не хватало не только Ольги, не только Веры Николаевны, этой в большинстве молчаливою с ним, старой, привыкшей к определенному стилю жизни женщины, его тещи, с которой он так и не сумел, как ему казалось, наладить отношений, и не только Евдокии,

которая будила его по утрам и подавала завтрак, но не хватало того гостинного мира, тех собравшихся в его доме людей, которых он хотя и презирал, но которые, как он думал теперь, были все же людьми искусства, были тем обществом, без которого невозможна была бы, как убеждала его Ольга, творческая связь поколений; и он, всегда в душе смеявшийся над этой ее фразой, теперь, в отдалении от Песчаногорья, вглядываясь в то прошлое и видя его уже не таким, как все было на самом деле, испытывал чувство, будто его не то что обманули, но что по глупости и незнанию он обманулся сам, долгое время называя оригинал копией и не признавая его (А. Ананьев).

Завдання XX.

Виконайте синтаксичний розбір простих ускладнених речень.

Майбутні медсестри та фельдшериці, роз'їдуться вони хто куди, одна радіє призначенню, а друга засмучується, ця виходить від комісії з усмішкою, а та – в чорних сльозах (туш із вії ручаями тече) (О. Гончар). Росли дикі груші не тільки по городах, але й у лісах, на полях, біля печищ (В. Скуратівський). Вся ця відбита у біляків територія з селами Софіївкою, Любимівкою, Великою і Малою Каховками, з нивами й придніпровськими виноградниками, степовими могилами й то тут, то там розкиданими по полю снопастими полукіпками – зветься плацдарм (О. Гончар). Моя княгине! Ти ідеш вмирати, піднявши вгору стомлене лице (Л. Костенко). Десь лютують епідемії, шторми ревуть, розтворюючи кораблі, а тут така тиша, така сліпучість (О. Гончар). Може, я вже й занадто напускаю туманів про своїх колегантів, було ж бо серед них чимало люду розважливого відданого науці... (Ю. Мушкетик).

Зразок синтаксичного розбору простого ускладненого речення

Вона посміхалася гордовито й зачудовано (Ю. Мушкетик)

1. Речення розповідне, неокличне, стверджувальне, членоване, поширене, повне.

2. Підмет "вона" простий, препозитивний, виражений формою Н. в. однини займенника. Присудок "посміхалася" простий постпозитивний, виражений дієсловом. Між підметом і присудком наявний предикативний зв'язок в основній формі вияву – координації. Обставини "гордовито", "зачудовано" виражена прислівником і вказує на спосіб дії.

3. Речення ускладнене однорідними обставинами, які залежать від присудка, обставини поєднані сполучниковим зв'язком, єднальні відношення, відкритий ряд.

Запитання для самоперевірки

1. Визначити характерні ознаки простого ускладненого речення
2. Висвітлити поняття ряду, сурядності, однорідності.
3. Назвати типи формального та семантичного ускладнення простого речення.
4. Охарактеризувати статус однорідних присудків у лінгвістичній літературі.
5. Проаналізувати основні типи реченнєвомодифікаційного синтаксичного зв'язку
6. Розмежувати типи смислових відношень між однорідними членами речення.

ТЕМА IV. ПОНЯТТЯ ПРО СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ

План

1. Поняття про складне речення.
2. Основні різновиди складного речення.
3. Історія вивчення складних речень в лінгвістиці.
4. Питання про граматичну природу речень з однорідними присудками.

Рекомендована література

а) основна

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 279 – 297.
2. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови. Синтаксис: Монографія. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 319 – 337.
3. Гепнер Ю. Р. Сложное предложение и принципы его изучения. – Харьков: Изд-во Харьков. ун-та, 1963. – 156 с.

б) додаткова

1. Луценко Н. А. О слоях в семантике предложения // Семантика имени, глагола, предложения: Сб. науч. тр. – Донецк: ДонГУ, 1993. – С. 39 – 54.

Завдання I.

У поданих реченнях підкресліть предикативні основи. Визначте види складних речень і якими засобами виражаються семантико-синтаксичні відношення між частинами.

І він робив це потай від богів, щоб вони навіть не бачили (С. Скляренко). Коли засинав, навкруги було досить тихо, зате де-не-де прохоплювались постріли понад Россю, а вгорі вітерець злегка шарудів, колихав верховіттям дерев десь аж біля непорушних (О. Гончар). Ніхто навіть не підійшов до середнього, ніхто не гукнув, знову усі йшли розмірено і рівно (М. Йогансен). У вухах зринала нічна соната Бетховена, а серце стискалося, охоплене бурею (І. Багряний). Навряд чи могла тепер Ярина відповісти на це, бо кожен вік має свою надію, бо немає в світі людини, яка б не надіялась (С. Скляренко). Але попри все Малуша побачила й інше: княгиня Ольга зовні здавалася ласкавою й теплою, але насправді вона була холодна і жорстока (С. Скляренко). А коли вогненні стовпи досягли zenіту й витягнули за собою з потойбіччя червоні кружала сонць, на Солтисовій горі першим гласом зататакав кулемет, йому глухою терцією відповіло торохтіння з Царини, й злетів з гори бджолиний рій у наступ на село (Р. Іваничук).

Завдання II.

Перекладіть текст, охарактеризуйте типи зв'язку між частинами складного речення.

Если бы не рев воды, если бы не удары грома, которые, казалось, грозили расплеснуть крышу дворца, если бы не стук града, молотившего по ступеням балкона, можно было бы расслышать, что прокуратор что-то бормочет, разговаривая сам с собой. И если бы нестойкое трепетание небесного огня превратилось бы в постоянный свет, наблюдатель мог бы видеть, что лицо прокуратора с воспаленными последними бессонницами и вином глазами выражает нетерпение, что прокуратор не только глядит на две белые розы, утонувшие в красной луже, но постоянно поворачивает лицо к саду навстречу водяной пыли и песку, что он кого-то ждет, нетерпеливо ждет (М. Булгаков).

Запитання для самоперевірки

1. Дати визначення поняттю “складне речення”.
2. Охарактеризувати спільне і відмінне між простим і складним реченням.
3. Визначити диференційні ознаки складного речення.
4. Перерахувати основні засоби вираження семантико-синтаксичних відношень.

5. Висвітлити етапи вивчення складного речення.

IV.1. СКЛАДНОСУРЯДНЕ РЕЧЕННЯ

План

1. Поняття про складносурядне речення.
2. Сміслові відношення між частинами складносурядного речення.
3. Формальні типи складносурядних речень (речення відкритої і закритої структури).
4. Розділові знаки в складносурядному реченні.

Рекомендована література

а) основна

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 297 – 312.
2. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис: Монографія. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 338 – 353.
3. Грищенко А. П. Складносурядне речення в сучасній українській літературній мові. – К.: Наук. думка, 1969. – 156 с.
4. Мельничук О. С. Розвиток структури слов'янського речення. – К.: Наук. думка, 1966. – 324 с.

б) для конспектування

1. Герман К. Ф. Складносурядні речення з градаційними сполучниками // Українська мова і література в школі. – 1972. – № 1. – С. 28 – 30.

в) додаткова

1. Д'якова Т. Семантичні типи протиставних відношень у складних реченнях зі сполучниками але, проте, однак // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. – Вип.11. – Донецьк: ДонНУ, 2003. – Ч.1. – С. 129 – 135.
2. Глушкова Г. До питання про сурядні сполучники // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. – Вип. 7. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 60 – 64.
3. Мельничайко В. Я. Про вивчення складносурядних речень // Українська мова і література в школі. – 1977. – № 9. – С. 44 – 51.

Завдання І.

Серед поданих речень визначте, які з них є прості ускладнені, а які складносурядні.

Робити на свята було гріх, і через те ніхто з гусятинців відкопуватись і не збирався (М. Вінграновський). Запливти – і цяточкою стати (Л. Костенко). Дула польських гармат, а з ними і драгуни, і гусари, і жовніри дивилися на причаєну чорну долину (М. Вінграновський). Вогненні стовпи виростили й дивували світ небувалим двоїнням, а заметене снігами село завмерло в напруженій тиші перед боєм (Р. Іваничук). Пастухи привели мене до ярка, до свого куреня, й дали попиту якогось зеленого настою, а тоді скип'ятили в казанку води й запарили якогось зеленого зілля та дали напитися ще раз (Ю. Мушкетик). Мій недостатньо розвинений розум був, мабуть, досить відчутно спаралізований тривалим виконанням неправедних, а іноді й просто злочинних наказів, та душа ще зберігала свою природну незіпсованість, і тому звичайнісіньке почуття сорому примусило мене зробити крок назад... (П. Загребельний). А все ж ключниця приголубила саме Малушу, повірила їй, а відтак зробила й своєю помічницею (С. Скляренко). Змахнув пужалном, і віз поторохтів із дворища (В. Шевчук).

Завдання II.

*Придумайте по два речення зі сполучниками **або, та, чи, і**, де б в одному реченні сполучник поєднував однорідні члени речення, а в другому – частини складносурядного речення.*

Завдання III.

Визначте засоби організації складносурядного речення як цілісної структури.

Я тільки пішла до Дніпра разом з усіма на Купала, і Купало відвів мене від вогнів до темного берега, і там я побачила княжича Святослава (С. Скляренко). Вже всі заснули, і тільки Андрій все думав про Катерину (І. Багряний). Здадуть ось останні екзамени – і відкриється перед ними літо, вільне, смагляве (О. Гончар). Вони пішли на фронт добровольцями, і притому в їх серцях горіла жага до помсти (О. Довженко). Приходько й усі інші знали ситуацію краще від нього, але вибрали такий шлях дійсно свідомо (І. Багряний). Не лише вона займала його думки, а й зовсім незнайомі жінки постійно перебували в його голові (Г. Тютюнник). Під Києвом стоять печеніги, тобто кожного дня вони можуть з'явитися і біля Будутина (С. Скляренко).

Завдання IV.

Визначте типи і підтипи смислових відношень між частинами складносурядного речення.

Зеленіють жита, і любов одцвіта, і волошки у полі синіють (В. Сосюра). Чи то він сам десь з'явився і поскладав свою одержу, чи

то хтось приніс її сюди і склав усе старанно (Ю. Покальчук). Не тільки тінь була від столу і до печі, але й лампадка тінь кидала навкруги (Л. Костенко). Петра Сашкове захоплення не цікавило, та й решту сільських хлопців так само (О. Денисенко). Крикне ворон – і бринить його крик довго-довго, і не в силах загасити його степова безвість (Г. Тютюнник). Чернишеві на час арtpідготовки випало бути старшим, тобто командувати з'єднаним вогнем усіх трьох міррот (О. Гончар). Не чуть пташок, і тільки смутно вітер мелодії осінні навіва (В. Сосюра). Минула ніч, і сонце білогриве несе на тросі огняному день (В. Симоненко). То малий проколів ногу сухою гілкою, наступивши босо, то перекинувся казан із кашею, то довелося перев'язати і перетягувати в'юки з хатнім скарбом (Ю. Покальчук). Моя любов чолом сягала небо, а Гриць ходив ногами по землі (Л. Костенко). Йому вже давно нічого не снилось, але, здається, вчора раптом приснилось (О. Лишега). Багато людей я зустрічав на своєму недовгому віку, але в пам'яті моїй назавжди залишився один чоловік, і я його не забуду ніколи (Г. Тютюнник). Яблуні в саду росли невисокі, але вони були розлогі і завжди щедро плодоносили (В. Габор). Улітку в містечку збирали вишні, сливи та яблука, і тоді пахло на базарах забутою старовиною (М. Хвильовий). Волин обійняв її, і п'янка млість заструменіла в його тілі (Ю. Покальчук).

Завдання V.

Розставте розділові знаки в складносурядному реченні. Відповідь обґрунтуйте.

Випав сніг і все навколо повеселішало (Г. Тютюнник). Десь коні ржуть і глухо грають сурми (Л. Костенко). Вже череда пройшла і тільки шляхом плуганились дві корови (М. Коцюбинський). Де-не-де біля вирв синіє безводний полин або кушиться пахучий чебрець (О. Гончар). Чекай і ти свого діждешся (В. Сосюра). Потім хмари застигли перестали рухатися і сторожке мовчання оволоділо небом і землею і так продовжувалося хвилину-дві ... (Г. Тютюнник). Отак ми їхали то з насадним виттям мотора пнучись угору, то повільно спускаючись униз і Чорний Черемош спочатку пінився з лівого боку а потім з правого і гори злітали увись із святковою легкістю (Є. Гуцало).

Завдання VI.

Добудуйте складносурядні речення з максимально можливою кількістю смислових відношень. Визначте смислові відношення і тип структури.

... ти у вічі дивишся мені ...
... і співає скрипка ...
... я цілувала його віченьки ...

... пройшли роки ...
... на шибках потріскував мороз...

Завдання VII.

Придумайте речення за поданими схемами.

- [], зате[] – протиставно-компенсаційні відношення
- [], і[], і[] – єднальні відношення (послідовність)
- [], тобто[] – пояснювальні відношення
- [], але й[] – градаційні відношення
- [], і[] – причинно-наслідкові відношення
- [], або[], або[] – розділові відношення (взаємовиключення)

Завдання VIII.

Визначте смислові відношення між частинами складносурядного речення і тип структури.

Повітря медом лине в груди, і грає зорями блакить (В. Сосюра). Ти заспівала б, і покращало б мені (Л. Костенко). В цей час Остап був уже у восьмому класі гімназії, а Андрій, скінчивши школу, працював у містечковій кузні (М. Хвильовий). Прокинувся Волин важко, проте він був майже цілком здоровий (Ю. Покальчук). Нехай твої прив'ялі трохи щoki, а ти все ж та для мене молода (В. Сосюра). Він почекав Леу під їхнім уже звичним деревом, і вона повела його до гурту (Ю. Покальчук). Все спить, однак я очі не зімкнула (Л. Костенко). А ти прийшла – і серце розцвіло (В. Сосюра). Сон зморював озерних мешканців лише над ранок, та й то ненадовго (Ю. Покальчук). Під зорями то схлипує вода, то з просоння озиваються качки (М. Стельмах). Нас тут небагато, але не так вже й мало (Ю. Покальчук). Писар Виговський сидів над листами поточними, тобто він справу важливу мав (Л. Костенко). Ту ж мить кожному воскресало первісне голе життя, і тільки легкі купальні костюми нагадували за тисячоліття (П. Загребельний). У старої господині не було кому збирати урожай, і тому й відпускала людям за невелику платню яблука (В. Габор). Волин нічого не казав, але був смутний, і його настрій передався іншими (Ю. Покальчук).

Завдання IX.

Виконайте повний синтаксичний розбір речень.

То вітер гонить хмари пелехаті, то сонце не виходить на поклін (Л. Костенко). Стрільби не було, проте раптом за річкою серед полудневої тиші прогрімів далекий, приглушений відстанню, вибух (О. Гончар). І увесь цей час у світлиці було тихо, і тільки Ярина все ходила туди й назад (С. Скляренко). Цвіте шпориш, і заростає стежка

(Л. Костенко). Бій тривав всю ніч, зате на ранок болгарські вої склали зброю (С. Складенко).

Запитання для самоперевірки

1. Назвати основні засоби зв'язку сурядних частин.
2. Як розглядаються складносурядні речення у слов'янських граматиках?
3. Розмежувати поняття формально-елементарне / неелементарне, семантично-елементарне / неелементарне речення.
4. Проаналізувати основні типи смислових відношень у складносурядному реченні.
5. Які смислові відношення в межах складносурядного речення вивчають у школі?

Зразок синтаксичного розбору складносурядного речення

Місяць був красень, і день видався гожий (Ю. Покальчук)

1. Речення розповідне, неокличне, стверджувальне, формально елементарне, семантично елементарне.
2. Речення складне, сполучникове, складносурядне.
3. Складносурядне речення складається з двох частин:
 - а) місяць був красень;
 - б) день видався гожий.
4. Між предикативними частинами реалізуються єднальні (послідовність) смислові відношення, відкрита структура.
5. Засобами вираження смислових і синтаксичних зв'язків між частинами виступає асемантичний сполучник і форми дієслів-присудків.
6. Порядок частин у складносурядному реченні фіксований.
7. Перша частина "місяць був красень" двоскладна, повна, непоширена, формально елементарна, семантично елементарна.

Підмет "місяць" простий, виражений формою називного відмінка однини іменника, препозитивний.

Присудок "був красень" складений іменний, який складається з спеціалізованого допоміжного дієслова "був", виражене формою чоловічого роду минулого часу дієслова недоконаного виду, неперехідна форма, позастанове, та іменної частини, вираженої формою називного відмінка однини іменника, постпозитивний.

Між підметом і присудком наявний предикативний зв'язок в основній формі вияву – взаємозалежній координативній.
8. Друга частина "день видався гожий" двоскладна, повна, непоширена, формально елементарна, семантично елементарна.

Підмет “день” простий, виражений формою називного відмінка однини іменника, препозитивний.

Присудок “видався гожий” складений іменний, який складається з напівспеціалізованого допоміжного дієслова “видався”, виражене формою чоловічого роду минулого часу дієслова доконаного виду, неперехідна форма, позастанове, та іменної частини, вираженої формою називного відмінка однини прикметника.

Між підметом і присудком наявний предикативний зв’язок в основній формі вияву – взаємозалежній координації.

9. Предикативні частини відділяються між собою комою.

10. Схема: горизонтальна: [], і []; вертикальна: □—□

IV.2. ПОНЯТТЯ ПРО СКЛАДНОПІДРЯДНЕ РЕЧЕННЯ

План

1. Поняття про складнопідрядне речення.
2. Особливості синтаксичного зв’язку у складнопідрядних реченнях.
3. Основні принципи класифікації складнопідрядних речень:
 - а) формально-граматична класифікація складнопідрядних речень;
 - б) критерії розмежування сполучників і сполучних слів.

Рекомендована література

а) основна

1. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис: Монографія. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 354 – 366, 383 – 384.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 313 – 322.
3. Слинько І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання: Навч. посібник. – К.: Вища шк., 1994. – С. 424 – 446.
4. Кротеви́ч Є. В. Будова складнопідрядного речення в сучасній українській мові // Українська мова і література в школі. – 1952. – № 1. – С. 17 – 23.
5. Чередниченко І. Г. До питання про будову складнопідрядного речення // Українська мова і література в школі. – 1952. – № 4. – С. 22 – 31.

б) для конспектування

1. Поспелов М. С. Складнопідрядне речення і основні особливості його будови // Українська мова і література в школі. – 1953. – № 1. – С. 23 – 28.

2. Герман К. Ф. Критерії розрізнення омонімічних сполучників і сполучних слів // Українська мова і література в школі. – 1970. – № 5. – С. 54 – 56.

3. Дорошенко С. Розширення ряду сполучних виразів у складнопідрядних реченнях в сучасній українській мові // Функціонально-комунікативні аспекти граматики тексту / Збірник наукових праць, присвячений ювілею доктора філологічних наук, професора, академіка АН ВШ України, завідувача кафедри української мови ДонНУ Загнітка Анатолія Панасовича. – Донецьк: ДонНУ, 2004. – С. 36 – 38.

4. Мельничук О. С. Про природу складнопідрядних речень та принципи їх класифікації // Українська мова і література в школі. – 1953. – № 2. – С. 25 – 36.

5. Слинко І. І. Сполучник чи сполучне слово // Українська мова і література в школі. – 1987. – № 4. – С. 31 – 36.

в) додаткова

1. Маргітич Г. М. Загальне поняття про складнопідрядне речення // Українська мова і література в школі. – 1969. – № 8. – С. 75 – 79.

2. Богдан М. М. Сполучники і сполучні слова як засоби зв'язку частин складнопідрядного речення // Українська мова і література в школі. – 1979. – № 1. – С. 69 – 75.

3. Гмир І. С. Розрізнення сполучників від однозвучних сполучень слів // Українська мова і література в школі. – 1972. – № 3. – С. 54 – 56.

Завдання І.

Визначте засоби організації складнопідрядного речення як цілісної структури.

Князь Святослав не знав про випадок у Константинополі, хоча до нього доходили вісті з Переяслава (С. Складенко). Ми перейшли по льоду Бистрицю, що добігала до Дністра, який полишився від нас ліворуч... (Р. Іваничук). Іноді ж княгиню вражало й те, що Святослав зненацька міг сказати різке слово, вихопитись із власною думкою поперед старших (С. Складенко). З'ясує стисло свідкам звинувачення, щоб не збивали суд на манівці (Л. Костенко). І зорі галактик із глибин всесвіту цілу ніч прислухаються, як зачіплянські коники цвірічуть (О. Гончар). Чужинці й Мирон із Йосафатом стояли закам'янілі, бо таку жорстокість важко було осмислити... (Р. Іваничук). Якщо медикам ми ввіряємо наше здоров'я, то вихователям ввіряємо моральність і розум дітей наших (К. Ушинський). Перший поверх, куди через

високий ганок входили просто з двору, мав сіни і великий покой (С. Скляренко).

Завдання II.

У поданих складнопідрядних реченнях з'ясуйте, в яких із них підрядна частина поєднана з головною прислівним зв'язком, а в яких детермінантним.

Тюремник вніс у вузлику одягу, щоб я назавтра в чисте одяглась (Л. Костенко). Було в ній щось таке, що змушувало навіть зчерствілих і давно втрачених для любовців чоловіків відчути палкі вибухи крові, наче гарячі хвилі молодильного вина штовхали в гріх сторч головою (В. Даниленко). Наш батько – з тих, що умирали перші (Л. Костенко). А глухоти не зможу перенести, бо не вкладе ніхто в печальні жести шум Черемоша, співи солов'я (Д. Павличко). Це було на острові Цейлоні, де цвітуть веселкою гаї (В. Сосюра). І хто тільки не приставав до неї, всім вона люб'язно давала три запитання, на які ніхто не міг відповісти (В. Даниленко). На одній з водяних лисин він побачив гурт диких качок, що плавали поміж очеретом і шулькотіли плескатими носами в куширях (Г. Тютюнник). Волин зібрав рештки своїх сил і піднісся вгору якраз тоді, коли вовкулака стрибнув на нього (Ю. Покальчук). Сама від себе ще така далека, немов оце приніс мене лелека (Л. Костенко).

Завдання III.

З поданих речень виписуйте займенниково- та прислівно-кореляційні складнопідрядні речення.

Пир цей князь велів почати вранці й закінчити до смерку, щоб не палити проти ночі в дерев'яному городі вогнів (С. Скляренко). Останніми трьома тижнями мело й позамітало так, що Гусятин засів у снігах не те що по вікна, а й по димарі (М. Вінграновський). Не так ті кулі козаку страшні, як це щоденне пекло метушні (Л. Костенко). Не злякати вас нікого, холодні сніги, бо розтопить вас сонце блискуче (Олександр Олесь). В саяві добре було видно обличчя князя Святослава, котрий трохи стомлений, блідий, тримаючись правою рукою за поручні столу, стояв перед мужами города (С. Скляренко). Коли не клює, діда краще не чіпай (О. Гончар). Коли крізь розпач випнуться надії і загудуть на вітрі степовім, Я тоді твоїм ім'ям радію і сумую іменем твоїм (В. Симоненко). Компанія ніяк не зреагувала на цю думку, бо розвинути її генерал не зумів (Р. Іваничук). А на самому Степові не було вже вільного місця, де б не ступало копито чужого

коня чи ратиця корови...(М. Вінграновський). Мати жахливо схлипнула, наче їй забракло повітря, схопилася за серце й подалася всім тілом до дверей (І. Багрянний).

Завдання IV.

З'ясуйте, в яких конструкціях частини складнопідрядного речення поєднані сполучником, а в яких сполучним словом. Відповідь обґрунтуйте.

За Россю печеніги покрадьки стежили за княжими посланцями, що бігли слідом за Перуном (П. Загребельний). Як поле чекає на сівача, так дівоче серце на любов (Нар. тв.). За столом заворушилися чоловічі тіла, наче розгойдували важкий дух пасхальних свічок (В. Даниленко). Все, чим образили поета, акумулюється в слова (Л. Костенко). Слова самі на голос наvertsались, як сльози наvertsаються на очі (Л. Костенко). А я прийшла сюди аж з Балаклеї, хоч я людина вже не при здоров'ю (Л. Костенко). Слухай, як сумно у тиші прозорій ступає серце в холодне вікно (В. Сосюра). Як ви забули Корсунь і Пиляву, як вам на греця слава Жовтих Вод, то промінійте славу на халяву, і засміється сам Іскаріот (Л. Костенко). Ми хвили побачимо знову, де Лавра стоїть на горі (В. Сосюра). Коли ж забудеш рідну мову, загубиш душу ти свою (В. Сосюра). Волин зібрав рештки своїх сил і піднісся в гору якраз тоді, коли вовкулака стрибнув на нього (Ю. Покальчук). Правди в брехні не розмішуй, бо на світі той наймудріший, хто найдужче любить життя (В. Симоненко). Я обламаю хвилинам пальці, щоб не сплітались в печаль годин (Л. Костенко). Ніколи не знаєш, як підступитися до високих жінок (П. Загребельний). Краще мовчати, чим говорити про те, чого не знаєш (У. Самчук). Хлопці, уговор такий: що б там не трапилося, один на одного не гавкати (Г. Тютюнник).

Завдання V.

Придумайте по три речення, частини яких поєднані тільки сполучниками, сполучними словами та сполучними засобами, які в одних випадках виступають сполучниками, а в інших – сполучними словами.

Завдання VI.

Придумайте речення, в яких частини в одних випадках поєднувались би сполучниками, а в інших – сполученням слів.

Запитання для самоперевірки

1. Назвати засоби поєднання частин складнопідрядного речення.
2. Проаналізувати основні типи синтаксичних зв'язків у складнопідрядних реченнях.
3. У чому полягає особливість формально-граматичної класифікації складнопідрядних речень?
4. Вияскравити критерії розмежування сполучників і сполучних слів.

IV.2.1. ЛОГІКО-ГРАМАТИЧНИЙ ПРИНЦИП КЛАСИФІКАЦІЇ

План

1. Складнопідрядні речення з підрядними підметовими і присудковими.
2. Складнопідрядні речення з підрядними додатковими та означальними.
3. Складнопідрядні речення з підрядними обставинними.

Рекомендована література

а) основна

1. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис: Монографія. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 366 – 383.
2. Муқан Г. М. Складні речення з підрядними підметовими і присудковими // Українська мова і література в школі. – 1973. – № 10. – С. 31 – 38.

б) для конспектування

1. Семенюченко М. Л. Розмежування часових і умовних підрядних речень // Українська мова і література в школі. – 1973. – № 2. – С. 34 – 37.
2. Лабунець Н. Ф. Розпізнавання означальних речень серед інших підрядних // Українська мова і література в школі. – 1973. – № 2. – С. 17 – 23.

в) додаткова

1. Куглер Н. Типи допустових відношень // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. – Вип. 11. – Донецьк: ДонНУ, 2002. – Ч.1. – С. 153 – 158.

2. Квашук А. Г. Складнопідрядні речення з підрядними допустовими // Українська мова і література в школі. – 1975. – № 8. – С. 44 – 51.

Завдання I.

Підкресліть граматичну основу речень. Визначте типи складнопідрядних речень за логіко-граматичною класифікацією. Накресліть горизонтальну та вертикальну схеми.

Природа відмірила йому усе пропорційно, що важко було б говорити тут про якусь незграбність (Ю. Покальчук). Але тут йому здалося, що за папороттю щось забіліло і ген пропливло (О. Жовна). Коли потяг у даль загуркоче, пригадається знову мені дзвін гітари у місячні ночі, поцілунки й жоржини сумні (В. Сосюра). Але ця думка швидко минула, бо враз за нею виринув спогад про Леу (Ю. Покальчук). У лісі звучала музика, чарівна мелодія, від якої в мене уві сні защеміло серце (О. Жовна). Сьогодні я такий веселий, що молодіти хочу знов (В. Сосюра). Та ж там котрогось просто підкупили, щоб учинив оцей розгардіяш (Л. Костенко). До вечора вони не розмовляли між собою, хоч і бачилися в польовому таборі під час обідньої перерви (Г. Тютюнник). Та найбільш за все йому хотілось якимсь чином підслухати або перехопити листа й дізнатись, що вона його любить (Є. Кононенко). Коли ж забудеш рідну мову, загубиш душу ти свою (В. Сосюра). Яюсь так виходило, що ми бачились останнім часом рідко (О. Лишега). Максим навіть не образився, чим ще більш звеселив сусіда (П. Загребельний). Хай буде так, як я собі велю (Л. Костенко). Тут колись був банк, де служив батько його гімназійного друга (П. Загребельний). За столом заворушилися чоловічі тіла, наче розгойдували важкий дух поминальних свічок (В. Даниленко). Щастя, що люди добрі привели її додому (В. Габор).

Завдання II.

Додайте до кожної поданої частини головну або підрядну і за допомогою сполучних засобів утворіть складнопідрядні речення з максимально можливою кількістю підрядних різних видів.

... в її очах була байдужість...

... віє в серці весною...

... мені примарилася повінь...

... соняшники високо попіднімали свої жовті голови...

Завдання III.

*Визначте різновиди складнопідрядних речень, частини яких поєднані сполучними засобами **щоб, де, коли, як**.*

І не можу ніяк я забути, як співав молотком коваль (В. Сосюра). Найліпше любитись в надрання, як никне нічна каламуть, як сон переходить в кохання, і крила на плечах ростуть (Д. Павличко). Малуша, як швидко переконалася княгиня, виявилася доброю помічницею (С. Скляренко). Як без снігу зима, то влітку врожаю нема (Нар. тв.). Я так люблю той час без краю, коли над квіткою зітхає липневий вітер у саду (В. Сосюра). Коли б був я вітром буйним, я б розгонив чорні хмари, щоб від хмар не слались тіні, щоб сміялось завжди сонце (Олександр Олесь). Коли татарам брешуть мої очі, ніхто не бачить, як тремтять вуста (Л. Костенко). А ти лежиш на цвинтарі старому, де ще ніхто з козацтва не поліг (Л. Костенко). Якби я знав, де ти живеш, дивився б крізь вікно знадвору, як ти виходиш із одеж і входиш в мрію снів прозору (Д. Павличко). Дикими, незнаними речами Марить брама у тривожнім сні, де сторожа брязкає ключами І скриплять ворота затісні (В. Симоненко). Ганна потім сказала, коли Пилип її покинув (Р. Іваничук).

Завдання IV.

Придумайте речення за поданими схемами.

[..така], (що) – підрядне присудкове

[], (як) – підрядне додаткове

[..., (що),] – підрядне означальне

(хоч), [] – підрядне допусту

[], () – підрядне супровідне

Запитання для самоперевірки

1. Назвати засадничі принципи логіко-граматичної класифікації складнопідрядних речень.
2. Які типи підрядних частин розрізняють?
3. Назвати різновиди підрядних підметових компенсуючого характеру.
4. Назвати закономірності приєднання підрядних додаткових до семантичних груп дієслів.

IV.2.2. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ ПРИНЦИП КЛАСИФІКАЦІЇ

План

1. Складнопідрядні речення членованої структури.
2. Складнопідрядні речення нечленованої структури.
3. Шкільна класифікація складнопідрядних речень.

Рекомендована література

а) основна

1. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис: Монографія. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 384 – 418.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 323 – 340.

б) для конспектування

1. Медушевський А. П. Структурно-семантична класифікація складнопідрядних речень // Українська мова і література в школі. – 1974. – № 10. – С. 83 – 85.

в) додаткова

1. Горяня Г. М., Горяний В. Д. Вивчення складнопідрядних речень з підрядними означальними та з'ясувальними // Українська мова і література в школі. – 1974. – № 10. – С. 71 – 74.
2. Пономарьова Л. Диференційні та кваліфікаційні ознаки складнопідрядних речень прислівного типу // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. – Вип. 8. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 82 – 88.

Завдання І.

У поданих реченнях з'ясуйте, до чого відноситься підрядна частина.

Так палко вміють цілувати лиш ті, що перший раз цілують (Б.-І. Антонич). В ній голова моя зігріта, неначе в мареві гора (Д. Павличко). Тож доторкнися до сивизни, Що очі молоді пече (Д. Павличко). Він [лист] ішов через поля замріяні, Через ріки дальні і мости, Щоб слова, розлукою навіяні, Хлопцю в гуртожиток принести... (В. Симоненко). Я думаю про тих, що народитись мали Із плоті вбитих неньок та батьків (В. Симоненко). Вона мусила ждати, бо мова йшла про справедливі вимоги, про добробут руських людей, про честь Київського столу (С. Складенко). А Йосафат ще спав і додивлявся сон, що ніби безкінечний телесеріал включався для нього вранд-годи по ночах, видобуваючи з підсвідомості забуті в денній суєті картини... (Р. Іваничук).

Завдання II.

Визначте, які складнопідрядні речення є членованими, а які нечленованими.

Костянтин одірвав погляд від блискучого лона моря, над яким, схиляючись до обрію, світив великий червонкуватий місяць (С. Скляренко). Коли мені не допоможуть вірші, То не допоможуть лікарі (Д. Павличко). Де я в молодому безмежжі Під руками твоїми горів, Там світять зоряні вежі Найкращих моїх вечорів (Д. Павличко). Закрив я очі в радості німій, Щоб у вогні твого сяйного тіла Не спопелів гріховний погляд мій (Д. Павличко). Коли мечами злоба небо крає І крушить твою вроду вікову, Я тоді з твоїм ім'ям вмираю І в твоєму імені живу! (В. Симоненко). І на те питання не відповіла відразу, бо перед нею відчинилося вікно і побачила освітлене яскравим ранішнім сонцем убоге мешкання своє... (В. Шевчук). А ще мені було страшенно шкода бандури, яку розлютовані господарі потовкли на тріски... (Ю. Мушкетик).

Завдання III.

Визначте типи складнопідрядних речень за структурно-семантичним принципом класифікації.

Данько гарячково схопився і ледве стримав себе, щоб не побігти (М. Йогансен). Той тільки серцем сивіє, хто у житті не любив (В. Сосюра). Ми хвили побачимо знову, де Лавра стоїть на горі (В. Сосюра). Коли мені не допоможуть вірші, то вже не допоможуть лікарі (Д. Павличко). Коли в похід виходила батава, її піснями плакала Полтава (Л. Костенко). Чим більше я зближався з ним, тим більше тривожне хвилювання наростало в мені (О. Жовна). Гурт цей збирався так швидко, що Волин не встиг опам'ятатись (Ю. Покальчук). Дош у Зінькові випав менший, так що ледве прибив пилюку (Г. Тютюнник). Сьогодні вранці мороз був такий, що трава посивіла (Г. Тютюнник). Хочу я, щоб в коханні з тобою усміхалась нам вічна весна (В. Сосюра). Ще в дитинстві я ходив у трави, в гомінливі трепетні ліси, де дуби мовчали величаво у краплинах ранньої роси (В. Симоненко). Я зірвав цей цвіток, бо його пелюстки нагадали мені твої губи (В. Сосюра). Україно! Доки жити буду, доти відкриватиму тебе (В. Симоненко). У сутінках Інна здавалася красивішою, ніж її холодне відображення у воді (О. Гончар).

Завдання IV.

З-поміж поданих речень випишіть складнопідрядні підметові та присудкові речення. Проаналізуйте їх за структурно-семантичною класифікацією.

Я був такий молодий, що не знав ще відчаю (П. Загребельний). Такої кривди парубок накоїв, що не могло це скінчитись добром (Л. Костенко). Хто зустрічався з поглядом дівчини, назавжди лишався в'язнем своїх жаг (В. Даниленко). Зійшло над нами кохання сонце, що місяченьком в піснях зовуть (В. Сосюра). Шкода тільки, що й нашу силу підсік ти на корені в переддень страшного лихоліття (В. Малик). Сонце не переставало пекти, хоча його закрила сіра степова імла (В. Малик). Йому здалося, що він назавжди втратив Альчесту...(М. Йогансен). Подаючи страви й приймаючи посуд, Малуша спочатку відчувала на собі гострий погляд княгині Ольги, розуміла, що вона слідкує за нею (С. Складенко). В неї очі, як чисті плеса Росі (В. Малик). Я виїхав до Дніпра там, де впадала в нього Стугна (П. Загребельний). Княгиню Ольгу здивувало, що ця визначна особа імперії – права рука імператора, перший його боярин і воєвода – розмовляє з нею руською мовою...(С. Складенко).

Завдання V.

Підкресліть члени речення і визначте тип підрядної частини за шкільною класифікацією. Накресліть горизонтальну і вертикальну схеми.

Співала так, як лиш вона уміла! (Л. Костенко). Я дивлюсь на тебе і не знаю, чому я любив ці очі і волосся це!? (В. Сосюра). Тепер його ніхто не бачив, бо він був сам на сам із річкою (Г. Тютюнник). День, що минув, був таким чудовим (О. Жовна). Дзвонять радістю далі туманні, мов перейдені весни й літа (В. Симоненко). Не бійся смутків, хоч вони як ріки (Л. Костенко). Сьогодні я такий веселий, що молодіти хочу знов (В. Сосюра). Черевань одним прицмоком осушив келиха й розповідав, як йому не таланило з жінками (В. Даниленко). Вони проснулися, коли сонце вже котилося на захід (Ю. Покальчук). Там, де гуляє вітровий, цвіте краса-країна з дивним ім'ям Сльозолий (В. Симоненко). Якщо Гаркуша прийде у синцях, вона знову буде плакати (О. Гончар). Коли б усі одурені прозріли, то небо, від прокльонів посіріле, напевне б репнуло від сорому й хули (В. Симоненко).

Завдання VI.

Дайте характеристику складнопідрядним реченням за чотирма принципами (формально-граматичним, логіко-граматичним,

структурно-семантичним і шкільним). Накресліть горизонтальну і вертикальну схеми.

Цього разу сонце було таке величезне і якесь войовничо червоне, що Волин у його важкій червонястості вчув неспокій завтрашнього дня, нові загрози, нові омани, нові принади (Ю. Покальчук). Я так люблю той час без краю і землю теплу й молоду, коли над квіткою зітхає липневий вітер у саду (В. Сосюра). Коли познайомились, вона їхала зі снопом диких маків (О. Лишега). І сниться їй, що та сіренька пташка, той соловей до неї прилетів (В. Сосюра). Хлопці вийшли до села з заходу, так що тепер їм було нічого боятись (Г. Тютюнник). Ростуть вони так густо, що у лісі навіть у день завжди панує напівморок (О. Жовна). Наловлену Волином рибу поклали у воду, аби взяти з собою в дорогу (Ю. Покальчук). Тимко був настроний на думи і згадував тепер тільки те, що було близько його серцю (Г. Тютюнник). Куди б мене в житті не прихилило, а все одно до тебе я вернусь (Л. Костенко). Оскільки Перелесник обіцяв з'явитися сьогодні знову, то день мав бути теплий (Ю. Покальчук). Стара покручена яблуня росла біля нього настільки близько, що, відчинивши вікно, яблука можна було б зірвати, не виходячи з кімнати (О. Жовна). Та краще вже самому задавитись, ніж побачити дівчину в петлі (Л. Костенко). Крізь розчинені двері видно було, як зійшов на небо повний місяць (Ю. Покальчук).

Завдання VII.

Визначте різновиди складнопідрядних речень за класифікацією І.І.Слинька.

В родині Кушніруків угаразд й не пригадували, звідки саме й коли взялася в хаті ота скрипка (Ю. Покальчук). В хаті було так жарко, що кухарі працювали в одних сорочках (Г. Тютюнник). Й коли ми закінчили перший курс, я відчув пекучу потребу напиться води з рідних джерел (Р. Іваничук). В ту ж мить Орель відчув біль коло серця і навіть бачив стрілу, що впилася йому в груди (С. Складенко). Якщо дівчина мала вибір і віддалася за багатого, вона не цінуватиме те багатство й своє заможне життя, зітхатиме увесь вік по втраченому коханню... (Ю. Мушкетик). Хто свого шукає, той знайде (Г. Тютюнник). Малуша нічого їй не відповіла, бо з стравниці до кухні раптом вбігла ключниця Ярина (С. Складенко). Якраз там, може, лавку спорудив, де пращури колись сиділи на колодах (О. Гончар). Всі вони благословляли любов і не знали про те, що нею можна жити і в хвили проклинати її (Ю. Мушкетик). Чоловік з жінкою сиділи так, наче прожили разом довге й терпке життя (Я. Лижник). Той зосереджено-

похмурий вигляд, що був на обличчях у бійців, передавався і на троянівців... (Г. Тютюнник). Чи думав про Марусині пісні такі по Україні голосні, що й сам не раз в поході їх співав (Л. Костенко).

Завдання VIII.

Виконайте повний синтаксичний розбір складнопідрядних речень.

А щастям нашим стане та підкова, де золотом написано “прости” (Г. Лиса). Коли сумовитим дзвоном осіння блакить загуде, те полум’я стане червоним і тихо на землю впаде (Д. Павличко). Ти в поцілунках така невсипуща, як у роботі бджола золота (Д. Павличко). Щастя можна здобути, якщо знайдеш квіт папороті в ніч на Купайла (О. Жовна). Ти знов прийшла, щоб кинуть на поталу весь світ чуттів і дум моїх (В. Симоненко).

Запитання для самоперевірки

1. У чому полягають особливості структурно-семантичного погляду на складнопідрядні речення?
2. Чим відрізняється шкільна класифікація структурно-семантична від наукової?
3. Назвіть диференційні ознаки членованих і нечленованих речень.
4. Назвіть різновиди членованих і нечленованих речень.

Зразок синтаксичного розбору складнопідрядного речення

Мені часто здається, що сестра змалювала мені райський сад (В. Габор)

1. Речення складне, сполучникове, складнопідрядне, розповідне, неокличне, стверджувальне, формально елементарне, семантично елементарне.
2. Речення складається з двох частин, одна з яких:
 - а) головна: мені часто здається;
 - б) підрядна: що сестра змалювала мені райський сад.

Між ними наявний передбачуваний, обов’язковий, прислівний реченнєвотвірний синтаксичний зв’язок.

3. Підрядна частина стосується дієслова “здається” і відповідає на питання що саме?
4. Тип підрядної частини за 1) формально-граматичною класифікацією – підрядна частина поєднується з головною за допомогою сполучника що; 2) логіко-граматичною класифікацією –

підрядна частина належить до підрядних підметових компенсуючого характеру; 3) структурно-семантичною класифікацією – складнопідрядне речення нечленованої структури, прислівного типу, валентно-зумовлене, з'ясувально-об'єктне; 4) шкільною класифікацією – підрядне з'ясувальне.

5. Головна частина “мені часто здається” односкладна (безособове), повна, поширена, формально елементарна, семантично елементарна.

Головний член “здається” безособового односкладного речення виражений формою однини теперішнього часу дієслова недоконаного виду, неперехідна форма, позастанове.

Додаток “мені” простий, препозитивний, непрямий, виражений формою давального відмінка однини займенника і позначає семантику суб'єкта.

Обставина “часто” із значенням міри й ступеня, непоширена, препозитивна до головного компонента і виражена прислівником.

6. Підрядна частина “що сестра змалювала мені райський сад” двоскладна, повна, поширена, формально елементарна, семантично елементарна.

Підмет “сестра” простий, виражений формою називного відмінка однини іменника жіночого роду, препозитивний.

Присудок “змалювала” простий дієслівний, виражений формою жіночого роду минулого часу дієслова доконаного виду, перехідна форма, активний стан.

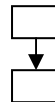
Додаток “сад” простий, постпозитивний до головного компонента, прямий, виражений формою знахідного відмінка однини іменника і позначає семантику об'єкта.

Додаток “мені” простий, постпозитивний до головного компонента, непрямий, виражений формою давального відмінка однини займенника і позначає семантику об'єкта.

Означення “райський” непоширене, препозитивне до означуваного слова, узгоджене, виражене формою знахідного відмінка однини прикметника і вказує на ознаку за місцем розташування, препозитивне.

7. Головна і підрядна частини відділяються між собою комою.

8. Схеми: горизонтальна: [], (що); вертикальна:

VI.2.3. СКЛАДНОПІРЯДНЕ РЕЧЕННЯ З КІЛЬКОМА ПІРЯДНИМИ

План

1. Багаточленні складнопірядні речення з послідовною пірядністю.
2. Конструкції із супірядністю.
3. Складнопірядні речення змішаного типу.

Рекомендована література

а) основна

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 340 – 344.
2. Шульжук К. Ф. Складні речення з супірядністю // Українське мовознавство. – 1985. – Вип. 13. – С. 69 – 76.
3. Кузьмич О. О. Про довжину конструкцій з послідовною пірядністю // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. – Вип. 2. – Донецьк: ДонНУ, 1996. – С. 64 – 68.
4. Шульжук К. Ф. Складні багатокомпонентні конструкції в системі речення // Мовознавство. – 1986. – № 6. – С. 24 – 32.

б) для конспектування

1. Кучеренко І. К. Складнопірядні речення з кількома пірядними // Українська мова і література в школі. – 1973. – № 5. – С. 30 – 39.

в) додаткова

1. Шульжук К. Ф. Семантична структура складного багатокомпонентного речення // Мовознавство. – 1987. – № 6. – С. 24 – 32.
2. Козіцька О. А. Особливості структури контамінованих складнопірядних багатокомпонентних речень // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. – Донецьк: ДонДУ, 1998. – Вип. 4. – С. 62 – 65.
3. Козіцька О. А. Складнопірядні речення з однорідною і послідовною пірядністю // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М.Коцюбинського. Серія “Філологія”. – Вінниця, 1999. – № 1. – С. 117 – 120.

Завдання І.

Дайте характеристику реченням за чотирма принципами. Накресліть горизонтальну та вертикальну схеми

І здавалося матері, що кожного разу після мандрів до лісу і озера, приносячи додому ягід та грибів, свіжої риби, яку ловив як ніхто скритно, він виглядає ще гарнішим (Ю. Покальчук). Відчула, як загоряються чотирнадцять очей, як у невидиму чергу шикуються тіні,

як приречено ловлять ніздрі млосний подих розчахнутої землі, як чіткими обіймами обіймає кожного і під лопатками пружинить тугий глей (В. Даниленко). Коли я йшов, Марусю, у повстання, я твердо знав, що ти уже моя, що це любов і перша, і остання, що не знесе ніяка течія мене убік (Л. Костенко). Ходила гадка, що був він колись одним із тих, хто в палкому коханні, в захопленні відчайдушному і безмежному своєю коханою, кинувся у прірву після її смерті, аби не розлучитися з нею, і перетворився в зірку, що падає інколи небосхилом, наближаючись до коханої (Ю. Покальчук). Будь уважний! Бо той, хто втратить власне “я”, потім довго змушений буде шукати його, аж доки не віднайде шляху, яким зможе добутися до найпотаємніших закутків буття, в яких має бути віконце до самого себе (Ю. Покальчук). Скільки б не судилося страждати, все одно благословляю завжди день, коли мене родила мати для життя, для щастя, для біди (В. Симоненко). Коли б спитав мене хто-небудь, яку я музику любив у ранньому дитинстві, який інструмент, яких музик, я б сказав, що більш за все я любив слухати клепання коси. (О. Довженко). Ти пахнеш, як племін живиці, як біленький дзвінок медуниці, як вулик, де сховане сонце, як маминих мрій волоконце (Д. Павличко). Страшні слова, коли вони мовчать, коли вони зненацька причаїлись, коли не знаєш з чого їх почать, бо всі слова були уже чиймись (Л. Костенко). Ця традиція установилася ще тоді, коли покріпачені селяни, які тікали на Запорожжя від своїх панів, не хотіли, щоб навіть тут їх знали під їхніми справжніми прізвищами, щоб панові чи урядовцям короля, коли б вони виявили втікача, можна було сказати, що це не той, кого вони розшукують, що це зовсім інша людина, навіть прізвище у неї інше (В. Малик).

Завдання II.

Накресліть горизонтальну і вертикальну схеми.

Де немов з бавовни білі хмари,
Де стоять як велетні чинари,
Де не мовкне пісня соловейка,
Де вогнем ферганська тюбетейка
Прикрашає коси незчисленні,
Де співці у вічному натхненні,
Де сліди старого Алішера,
Де Зухра (по-нашому Венера)
Смажить шашлики, розклавши ватру
В центрі міста, в затишку театру ,

Де у кожному винограднім гронці
 Стільки є наснаги, як у сонці,
 Де, як бубон, сонце золотаве,
 Стелить звук-проміння на отави,
 Де Тімура мури мармурові
 Увібрали силу сліз і крові,
 Де стихає в надвечір'ї спека,
 Де рясніють зорі Улугбека,
 Де вода народжується з льоду,
 Там, де невмирущий дух народу, –
 Там я був і щастя називаю
 День узбецького ясного краю.
 (Д. Павличко)

Завдання III.

Доповніть речення так, щоб вони стали складнопідрядними з: а) послідовною підрядністю; б) однорідною та неоднорідною супідрядністю; в) послідовною підрядністю та супідрядністю.

Вона була сумна й надзвичайно гарна...
 У цю мить його пройняла згадка...
 Жаль стискав Василькове серце...
 Вона стогнала від прагнення чоловічої близькості...

Завдання IV.

Придумайте речення за такими схемами.

[, (який), (що),], ()
 (коли), [], (що), ()
 [], (що), (що), (як)
 [], (), (), ()

Завдання V.

Виконайте повний синтаксичний розбір поданих речень.

Мені хотілося піти пріч з цього села, піти світ за очі, туди, де немає кривди, захланності, бідності, де за тобою не стежать недовірливі недобрі очі, де ніщо не стискає твою душу й не гнітить думку, де немає лихих людей і лихих вчинків, де люди добрі, співчутливі й тихі (Ю. Мушкетик). Мене Цариця заворожила, щоб я ніколи вже не любила, щоб я стояла й на сонці мліла, щоб сохло з туги дівоче тіло, щоб не могла я дійти до річки, де веселяться мої сестрички (В. Симоненко). Якби я знав, де ти живеш, дивився б крізь вікно знадвору, як ти виходиш із одеж і входиш в мрію снів прозору

(Д. Павличко). Я жду, що милий скоро прилине, щоб обійняти свою дівчину (В. Симоненко).

Запитання для самоперевірки

1. Охарактеризувати складнопідрядні речення з послідовною підрядністю.
2. Розмежувати складнопідрядні речення з однорідною і неоднорідною супідрядністю.

IV.3. БЕЗСПОЛУЧНИКОВЕ СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ

План

1. Граматичне значення і граматична форма безсполучникового складного речення.
2. Типологія поглядів на формально-синтаксичну і структурно-семантичну організацію безсполучникового складного речення.
3. Основні різновиди безсполучникового складного речення.
4. Розділові знаки в безсполучниковому складному реченні.

Рекомендована література

а) основна

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 347 – 351.
2. Дорошенко С. І. Складні безсполучникові конструкції в сучасній українській мові. – Харків: Вища шк., 1980. – 151 с.
3. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис: Монографія. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – С. 419 – 432.
4. Слинко І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання: Навч. посібник. – К.: Вища шк., 1994. – С. 635 – 656.

б) для конспектування

1. Бронська А. А. Про синтаксичні відношення у безсполучникових складних реченнях // Мовознавство. – 1973. – № 6. – С. 56 – 63.
2. Рожило Л. П. Співвідносність сполучникових і безсполучникових складних речень // Українська мова і література в школі. – 1972. – № 10. – С. 59 – 63.

в) додаткова

1. Пац Л. Недиференційований зв'язок у складному безсполучниковому реченні // Лінгвістичні студії: Зб. наук. праць. – Вип. 11. – Донецьк: ДонНУ, 2003. – Ч. 1. – С. 221 – 227.

Завдання І.

Визначте засоби поєднання предикативних частин у безсполучниковому складному реченні.

Собаки заваливали дужче, вони аж хрипіли з люті, гавкіт наближався, незабаром з п'їтьми випірнула важка, загадкова постать (Ю. Мушкетик). Гомін хресного ходу проникав крізь розріджене на морозі повітря: виразно чувся молитовний спів священника, лунко звучав злагоджений хор страждених...(Р. Іваничук). Згодом на 10 березня факультети почали виносити вінки й обклали пагорба з пам'ятником поета зусібч – такого в Києві давно не було, згодом ця акція кілька разів повторилася (В. Шевчук). У 1962 році влітку я багато їздив, спершу з кінорежисером І. Грабовським у Чернівці, Вижницю, Розтоки, Ужгород, Львів, удруге – з В. Дроздом в Ужгород та Львів, на Закарпаття ми їздили із П. Скунцем; у Львові познайомилися з львівською інтелігенцією, зокрема з братами Горинями (В. Шевчук).

Завдання ІІ.

Визначте смислові відношення між частинами безсполучникового складного речення.

І назустріч весні я вікно відчинив – стало сонячно й тихо в кімнаті (В. Сосюра). Здушили сльози – не виходь на люди (Л. Костенко). Одгриміла гроза, теплий дощ одшумів, одцвіли блискавиці крилаті (В. Сосюра). В високій вазі в'януть твої квіти, в моїй душі минаєш біллю ти (Г. Лиса). Наснився мені чудернацький базар: під небом, у чистому полі, для різних людей, для щедрих скнар, продавалися різні Долі (Л. Костенко). Сліпці із нею зрячими були, без неї зрячі темнота остання (Д. Павличко). Іноді з левад долітають приглушені вибухи – то тріскається лід на річці (Г. Тютюнник). Вона в житті зіткнулась з неприємністю: хлопчина їй не відповів взаємністю (Л. Костенко). Я вірю: весною ми будем з тобою (В. Сосюра). Нехай намарне все життя злетить – його моє кохання переважить (Л. Красицька). Передайте наказ: нікому не говорити про моє поранення (Г. Тютюнник). Приїхали до лісу – зійшло сонце (Г. Тютюнник). Наше становище можна було б коротко охарактеризувати в такий спосіб: нас женуть і гнатимуть аж до ночі (М. Йогансен). Оленко, а йди-но сюди, я покажу тобі німецький крокіс (Ю. Мушкетик). Промчався вершник по німій

Полтаві – у серці міста громом віддалось (Л. Костенко). Він тобі про щось шепоче, ти всміхаєшся йому (В. Сосюра).

Завдання III.

Поставте розділові знаки. Відповідь обґрунтуйте.

Надвоє баба ворожила або вмере або буде жила (Нар. тв.). Болить душа не виявляй на вид (Л. Костенко). Він глянув на сонце йому лишилося іти ще п'ять годин (М. Йогансен). І вони [дівчата] завжди дивували своєю особливою степовою красою всі були грудасті, тугі, сильні і дикоокі, з густим вишневим розливом на щоках (Г. Тютюнник). Пройшовши по небу тепла тиха червона ніч стала оволодівати і землею безмежний степ вщухав корився ніжнішав і м'якшав від її пестошів трохи затухали і згорнувши потомлені за день крильця сідали на м'які гніздечка перепели хававками то там то там перекликаючись один з одним як бадьористи не сплячі сторожі одноманітно безугавно рішучо кричав десь в улоговині деркач (Г. Тютюнник). Продають хвалять купують гудять (Нар. тв.). А ще й таку я вирізблю картину зі всіх дворів збігається рідня (Л. Костенко). Говорить шовком вишиває (Нар. тв.).

Завдання IV.

Замініть складносурядні і складнопідрядні речення на безсполучникові. Поставте розділові знаки. Визначте смислові відношення.

Багатому і діти чорт колише, а бідному і янгол не рідня (Л. Костенко). Й крізь ридання чув я невимовно, як ридала за стіною ти (В. Сосюра). На світанку наш взвод вирушив, і за ним потяглися інші підрозділи (О. Гончар). Несказаний жах обійняв Соломію, коли вона побачила наступаючі буруни вогняного моря (М. Коцюбинський). Печалей я мав багато, але мудрості вони мені не принесли (Ю. Мушкетик). Всі вони благословляли любов і не знали про те, що нею можна жити і в хвилі проклинати її (Ю. Мушкетик).

Завдання V.

Придумайте речення за поданими схемами. Визначте смислові відношення.

[] : [], []; []
[], [], [] – []
[], [] : []
[], []; [] : []

Завдання VI.

Виконайте повний синтаксичний розбір безсполучникових речень.

Іще трава на толоці зелена, не надокучив ще осінній дощ (Г. Лиса).
Дзвенить у зорях небо чисте, палає синім льодом шлях (Д. Павличко).
Наперед передбачаю: ця любов – полинь гірка (Г. Лиса). О серце розквітле, зів'янь: фіалок не треба нікому! (Олександр Олесь).
Ображайся на мене як хочеш і презирством убий мене – все одно я люблю твої очі і волосся твоє сумне (В. Симоненко).

Запитання для самоперевірки

1. Дати визначення безсполучниковому складному реченню.
2. Назвати засоби зв'язку предикативних частин безсполучникових складних речень.
3. Охарактеризувати типи смислових відношень у безсполучниковому складному реченні.
4. Які типи складних безсполучникових речень виділяють у шкільній практиці?

Схема синтаксичного розбору безсполучникового складного речення

Почав накрапувати дощ, відтак пішла злива (В. Габор)

1. Розповідне, неокличне, стверджувальне, формально елементарне, семантично елементарне
2. Безсполучникове, бо засобом зв'язку предикативних частин є інтонація.
3. Речення складається з двох предикативних частин:
а) почав накрапувати дощ;
б) відтак пішла злива.
4. Між предикативними частинами реалізуються часові відношення (послідовність).
5. Предикативні частини з'єднані між собою, крім інтонації, співвідношенням видо-способових форм дієслів-присудків.
6. Перша частина “почав накрапувати дощ” двоскладна, повна, непоширена, формально елементарна, семантично елементарна.
Підмет “дощ” простий, виражений формою називного відмінка однини іменника чоловічого роду, постпозитивний.
Присудок “почав накрапувати” складений дієслівний, який складається зі спеціалізованого допоміжного дієслова “почав”, виражене формою чоловічого роду минулого часу та дієслівної частини, вираженої інфінітивом (недок. вид), препозитивний.

7. Друга частина “відтак пішла злива” (аналіз за схемою простого речення).
8. Предикативні частини відділяються між собою комою.
9. Схема: горизонтальна: [], []; вертикальна: □, □

V. СКЛАДНІ РЕЧЕННЯ З РІЗНИМИ ВИДАМИ ЗВ’ЯЗКУ

План

1. Складні речення з сурядним і підрядним зв’язком.
2. Конструкції з сурядним і безсполучниковим зв’язком.
3. Підрядний і безсполучниковий зв’язок у складному реченні.
4. Складні речення з сурядним, підрядним і безсполучниковим зв’язком.

Рекомендована література

а) основна

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К.: Либідь, 1993. – С. 351 – 354.

б) для самостійного конспектування

1. Шульжук К. Ф. Складні речення з різними видами зв’язку // Українська мова і література в школі. – 1987. – № 7. – С. 44 – 48.
2. Кучеренко І. К. Складні речення з сурядністю і підрядністю // Українська мова і література в школі. – 1973. – № 11. – С. 27 – 33.

в) додаткова

1. Шульжук К. Структурно-семантичні особливості сполучниково-безсполучникових конструкцій // Функціонально-комунікативні аспекти граматики і тексту / Збірник наукових праць, присвячений ювілею доктора філологічних наук, професора, академіка АН ВШ України, завідувача кафедри української мови ДонНУ Загнітка Анатолія Панасовича. – Донецьк: ДонНУ, 2004. – С. 111 – 114.

Завдання І.

Зробіть повний аналіз складних речень з різними видами зв’язку (у безсполучниковому – смислові відношення, тип зв’язку; у складносурядному – смислові відношення, тип структури, тип сполучного засобу; у складнопідрядному – аналіз за 4 принципами). Накресліть горизонтальну і вертикальну схеми.

А може, то й не так важливо: любила ти чи ні, бо найважливіше, можливо, що й досі ти живеш в мені, хоч ти загубилася в літах, немов русалка у житах (М. Сіренко). Він відчував, що від оцієї хвили, на оцьому самому місці вона вже зробилася для нього чужою, що вони

зараз розлучаться, і вона буде жити якимось своїм, не відомим для нього життям, а він буде жити своїм, і що на відстані навряд чи зможуть вони перемовлятися серцями так, як би при тій умові, коли б вони були разом (Г. Тютюнник). В нього зараз була одна мета – дістатись до заповітного місця і зірвати квітку, яка означала для нього рятунок (Ю. Покальчук). Пообідавши, дядько Щерба не встає з-за столу відразу, а якийсь час сидить, випроставшись, у тихій тиші, мовби продовжує розмову з усіма тими односельцями, яких нині бачив, коли косив за тином: і зі Степаном Галайдою, комбайнером, котрий навідувався в поле подивитися, яка там пшениця дозріває, який врожай доведеться збирати; і з балакучою та дорідною Стефкою, котра ніколи мимо не пройде, щоб не зачепити, і з забудькуватим Миколкою, якому, звісно, ще не раз заманеться скуштувати черешень; і з літньою сусідкою Марусиною, що виглядає сина – хай би дочекалась, хоч тоді вже не покличе дядька Щербу косити лужок, син сам упорається (Є. Гуцало). Напевно, це були літні яблука, вони нагадували білий налив, але я ніколи такого не бачив, щоб літні яблука могли достояти до пізньої осені, коли вже вечорами небо затягували брунатні снігові хмари, а холод пробирав до кісток, і здавалося, що ось-ось сипоне снігом, і він вкриє плоди на деревах і землі (В. Габор). Все змінювалося на землі з приходом ночі і робилося таємничим і загадковим, прихованим, особливо відчутним і особливо сприйнятливим для всього живого: з луговини тягло теплим вологим відпаром, і холодні трави зараз же відчули його, і стали покриватися щедрою росою і різкіше запахли, і серед тих запахів особливо виділявся своїм гірким, чадним смородом полин та волохатий, червоний, з медвяним душком придорожній будяк; і з далекого степу горнуло густим духом скошеного жита, що пахло свіжоспеченою паляницею і трішечки солодом (Г. Тютюнник). Скрізь, де з'являвся князь, приєднувалися до нього кінецькі старости з тисяцькими й сотникам; якщо Ярослав хотів що-небудь спитати в робочих людей, поперед нього миттю вискакував староста або тисяцький і випереджував князя в його намірі; Костянтин непомітно посміхався під пишним русявим усом, а Ярослав ще більше темнів лицем (П. Загребельний). Нині я знаю, що кохання – це мить і, здебільшого, омана душі, хоч в той же час воно найбільше, що послано людині небом, воно підносить нас під хмари й кидає в діл, і, вже пом'яті, з гулями та синцями, покірно прошкуємо туди, куди призначено йти од народження – до свого останнього дня (Ю. Мушкетик).

Завдання II.

У поданих реченнях поставте розділові знаки, визначте смислові відношення та види підрядних речень.

Гетьман вдачі плохोї лагідної похлибивої та й було чого похлибитися на його пам'яті одна віхола замела слід від саней що повезли до Сибіру гетьмана Многогрішного друга за саньми не менш вірного й догідливого цареві Самойловича а третя вимела з України разом з Мазепою пів війська козацького (Ю. Мушкетик). Якщо людина самотня якщо в неї нікого немає вона шкодує на свою самотність на те що ні з ким перемовитися словом що ніхто їй не поспівчуває а їй самій немає ким клопотатися якщо ж вона обтяжена сім'єю і їй потрібно годувати дітей а також інших членів сім'ї дружини старих батьків турботи про хвороби покладені на її плечі вона в глибині душі а то й у голос скаржиться на долю проклинає світ і годину в яку вона народилася (Ю. Мушкетик). Василько вибіг з хати й пірнув у сумерк що сизів від морозу перед сходом місяця сумерк кришився на лютому холоді й липнув памороззю до ніздрів стягував щоки до задубілого мов кістка підборіддя перед Васильком зачорнів немов велика клітка ліс де зачайлися дикі звірі готові кинути на нього й роздерти він бачив колись як дресирувальник ненажерних хижаків безстрашно входив у вольєри до тигрів та левів і не може такого бути щоб не боявся проте так здавлював у собі страх що здавався безстрашним і звірі тулячись до ґрат німіли перед його відвагою головним було для нього не подати знаку що боїться й тоді страх перемінювався на хоробрість (Р. Іваничук).

Завдання III.

За поданими схемами складіть речення. Поясніть смислові відношення.

[, () ,] , [] , []
[] і [] , і [] (які)
[] , [] , а []
[] , і [] , () , ()
[] і [] , (бо)

Завдання IV.

Придумайте складне речення, в якому були б наявні всі види підрядних речень за логіко-граматичною класифікацією.

Завдання V.

Виконайте повний синтаксичний розбір поданих речень.

Пилип просив, щоб мельник розрахувався з ним, нагадавши домову, що працюватиме, скільки сам захоче, однак мельник почав м'ятися, збавляти ціну, божитися, що при ньому грошей нема, що всі гроші кум повіз у село, й тоді Миля ухопив дишель старого млина, яким вітряк повертають до вітру, й сказав, що зараз перекине його (Ю. Мушкетик). Єпіфаній пробивався туди з усіх сил, полковник Ніс упізнав служителя Покровської церкви і кивнув йому; в душі Єпіфанія настала дивна переміна, коли він опинився перед двоповерховим будинком на площі, яка була вщерть залюднена (Р. Іваничук). Коли зійшло сонце, коли небо освітілося ясно й погожо, уже горіли мохнатими і червоними шапками будяки, луг посвітлішав і прихорошився: цілими озерами поміж зелених трав білили соромливі невісточка в жовтих шапочках і білих віночках з пелюсток навколо голівок (Г. Тютюнник). Коли вчився в Чернігівській колегії, Полуботок не вибував з походів, пам'ятаю лишень, як одного разу він від'їздив на війну з турками, і ми співали в церкві напутній молебень; полковник їхав попереду козаків на вороному коні, покритому шовковою попоною, дзвеніли литаври, сурмили сурми, майоріли на вітрі прапори та значки, він видався надто грізним, надто суворим, я малів перед ним і пишався перед іншими бурсаками (Ю. Мушкетик).

Зразок розбору складного речення з різними видами зв'язку

Я в серці чув небесний щем,

Але не відаю донині,

Хто там ховався за кущем,

Хто нас лякав о тій хвилині!

(Д.Павличко)

1. Речення розповідне, окличне, стверджувальне.
2. Багатокomпонентне складне речення, де на зовнішньому рівні членування між частиною та блоком наявний сурядний зв'язок. Формально неелементарне, семантично неелементарне.
3. Речення складається з чотирьох предикативних частин:
 - 1) я в серці чув небесний щем;
 - 2) але не відаю донині;
 - 3) хто там ховався за кущем;
 - 4) хто нас лякав о тій хвилині.
4. Перші дві предикативні частини (я в серці чув небесний щем, але не відаю донині) з'єднані сурядним зв'язком (протиставні смислові відношення (протиставно-допустові), засобом вираження смислових і синтаксичних зв'язків між частинами виступає семантичний сполучник але, речення закритої структури).
5. Друга, третя і четверта предикативні частини поєднані підрядним зв'язком, одна з яких головна (не відаю донині) та дві залежні: а) хто там ховався за кущем; б) хто нас лякав о тій хвилині. Це

складнопідрядне речення з двома підрядними (однорідна супідрядність).

6. Тип підрядних частин за 1) формально-граматичною класифікацією – підрядні частини поєднуються з головною за допомогою сполучного слова хто; 2) логіко-граматичною класифікацією – підрядні частини належать до підрядних додаткових; 3) структурно-семантичною класифікацією – нечленованої структури прислівного типу, власне-прислівні, валентно-зумовлені, з'ясувальні, з'ясувально-об'єктні; 4) шкільною класифікацією – підрядні з'ясувальні.

7. Перша предикативна частина (я в серці чув небесний щем) двоскладна, повна поширена, формально елементарна, семантично елементарна.

Підмет “я” простий, виражений формою називного відмінка однини займенника, препозитивний.

Присудок “чув” простий дієслівний, виражений формою чоловічого роду минулого часу дієслова недоконаного виду, перехідна форма, активний стан, постпозитивний.

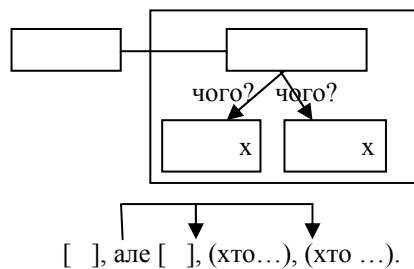
Додаток “щем” простий, постпозитивний до головного компонента, прямий, виражений формою знахідного відмінка однини іменника.

Означення “небесний” непоширене, препозитивне до означуваного слова, узгоджене, виражене формою знахідного відмінка однини прикметника.

Обставина “в серці” із значенням місця, непоширена, препозитивна до головного компонента, виражена прийменниково-іменниковою формою. Аналогічно аналізуються друга, третя і четверта предикативні частини.

8. Предикативні частини відділяються між собою комами.

9. Схеми (вертикальна / горизонтальна):

БЛОК КОНТРОЛЬНИХ РОБІТ

Завдання контрольної роботи однотипні для всіх варіантів

СИНТАКСИС СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ І ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ

Варіант 1

Завдання I.

Із запропонованих речень вичленувати всі можливі словосполучення. Зробити їх повний синтаксичний розбір.

Летіли гуси рядом, рядом, вдарили дзвоном разом, разом (Нар. тв.); Ще не вмерла Україна, і слава і воля, Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля (П. Чубинський); Любіть Україну, як сонце, любіть, як вітер, і трави, і води (В. Сосюра); Коли край неба загориться, як каже пожежник, і сторожі на скверах поставлять коло себе пилу стовпи, працюючи довгими мітлами, – місто прокидається (Ю. Яновський).

Завдання II.

З поезії Володимира Сосюри виписати по 5 прикладів: 1) узгодження (повне і неповне), 2) керування (сильне і слабе, безпосереднє і опосередковане), 3) прилягання (власне-прилягання і відмінкове прилягання), 4) кореляція (повна і неповна). Подати моделі виписаних словосполучень.

Завдання III.

З поезії Володимира Сосюри виписати по 5 прикладів на кожен тип смислових відношень: 1) атрибутивні; 2) об'єктні; 3) суб'єктні; 4) обставинні; 5) апозитивні. Також вказати тип синтаксичного зв'язку: обов'язковий / необов'язковий, передбачуваний / непередбачуваний.

Завдання IV.

Скласти словосполучення за поданою моделлю, зробити повний синтаксичний розбір.

$N_{1pl} Adj_{pl}; Inf N_4; Num_{car} N_{1pl}; N_1 N_2; V_f N_5$

Завдання V.

Визначити всі види синтаксичних зв'язків у поданих реченнях.

Літа минають, нанизуючи нові події, вчинки, враження, роздуми (З журн.). Прости мені, Коханий, За те, Чого не буде У цім житті Між

нами (О. Петрусяк). У нас по селах палять печі, щоб зварити їжу і зігріти тіло, там, у Канаді, ми розкладали вогонь, щоб гріти душу (В. Дідула). Вхопивши розхитану лавку, неначе сідло, вишкварює дощ, мій добряга, гадавши, що плачу (Т. Зарівна). Зневірившись, чи майже зневірившись, задаєшся питанням: що його, врешті, робити ? (З журн.).

Завдання VI.

Визначити типи поданих речень за характером предикативної основи та за наявністю / відсутністю необхідних членів речення.

Чужинець. Далекий-далекий чужинець. Чужак... (І. Багрянний). Словом, треба було вести широку гру, бо й ставка була велика (Г. Хоткевич). Тільки їй (Гафійці) волі, поки в мами та в тата (М. Коцюбинський). Найкрайніший край землі, заповідність, чистота... (О. Гончар). Одинок чайка голосно квилула і падала до води. Вільна безтурботна чайка (В. Кучер). І серцю солодко без краю (Олександр Олесь).

Завдання VII.

Визначити типи головних і другорядних членів речення та способи їх вираження. Виконати повний синтаксичний аналіз речення з вставним компонентом.

За волю кожен з нас поляже (Олександр Олесь). Яке то щастя – свій народ у світлі бачити! (Д. Павличко). Вільні співи, гучні, голосні, в ріднім краю чути бажаю (Леся Українка). Невже кров Гонти в наших рабських жилах не має сили вдруге закипіти? (П. Карманський). Люди, люди! Я ваш брат, я для вас рад жити, серця свого кров'ю рад ваше горе змити (І. Франко). Чи, може, упав ти на груди століттям У водах своїх освятити час? (М. Вінграновський).

Варіант 2

Завдання I.

Із запропонованих речень виокремлювати всі можливі словосполучення. Зробити їх повний синтаксичний розбір.

Тоді, як ніч розсипала на небі золоте просо й вітер куйовдив гриви коней, – товариш гнав свою тінь аж до станції (Ю. Яновський); Од явора снується довга тінь, І вечір ліг, як воїн на привалі (А. Малишко); Сіяло сонце, в небесах – ані хмариночки, та тихо, Та любо, як у раї (Т. Шевченко); Харитя опинилася наче на дні в морі (М. Коцюбинський);

Завдання II.

З поезії Максима Рильського виписати по 5 прикладів: 1) узгодження (повне і неповне), 2) керування (сильне і слабе, безпосереднє і опосередковане), 3) прилягання (власне-прилягання і відмінкове прилягання), 4) кореляція (повна і неповна).

Завдання III.

З поезії Максима Рильського виписати по 5 прикладів на кожен тип смислових відношень: 1) атрибутивні; 2) об'єктні; 3) суб'єктні; 4) обставинні; 5) апозитивні. Також вказати тип синтаксичного зв'язку: обов'язковий / необов'язковий, передбачуваний / непередбачуваний.

Завдання IV.

Скласти словосполучення за поданою моделлю, зробити повний синтаксичний розбір.

$V_f N_5; N_1 N_2; Num_{car} N_{1pl}; Inf Adv; Part N_5.$

Завдання V.

Визначити всі види синтаксичних зв'язків у поданих реченнях.

1. Оглядаючи з високих київських пагорбів далекі простори поза Дніпром, дослуховуючись голосу віків, мимоволі замислюєшся: звідки ми пішли і чиї ми діти? (Р. Радішевський). 2. Такі дні бувають лише серед літа, у перших числах липня, коли природа сама не розуміє, що з нею робиться, бо всього в неї повно – і дня, і сили, і тепла, і молодості... (С. Пушик). 3. Їхала, кажуть, одна скупа пані і везла з собою усі свої скарби великі – така вона скупа була, що ніколи не розлучалася з тими скарбами своїми ні вдень, ні вночі... (Марко Вовчок). 4. Не знаю, чи справді воно так, чи то мені приснилось, чи, може, сні переплелись із спогадами і спогадами про спогади – вже не пригадаю (О. Довженко). 5. Отже, вони вже живуть на нашій землі, ті жінки, що не є вже ані рабинями, ані амазонками! (О. Теліга).

Завдання VI.

Визначити типи поданих речень за характером предикативної основи та за наявністю / відсутністю необхідних членів речення.

Уже завечоріло. Широкі тіні простяглись і мережили степ (О. Стороженко). 2. Не забудь, не забудь юних днів, днів весни (І. Франко). 3. Як ошпарена вибігла Катря із школи (А. Головка). 4.

Все більше світало (О. Гончар). 5. Ані квітки, ані пташиного співу (З журн.). 6. Тісніше станьте, сильні духом, під прапором одним! (П. Тичина).

Завдання VII.

Визначити типи головних і другорядних членів речення та способи їх вираження. Виконати повний синтаксичний аналіз речення з прикладкою.

Навряд чи хто з друзів дивився отак на місто (М. Олійник). 2. Бабуся Віра Іванівна була черкешенкою по жіночій лінії, а по чоловічій – росіянка (В. Сосюра). 3. Кожен з нас повинен дбати про мову, бо «мова – це спадщина, нагромаджена для нас десятками поколінь» (П. Чураков). 4. Як гул століть, як шум віків, Як бурі подих – рідна мова, Вишневих ніжність пелюстків... (М. Рильський). 5. Кругом хати снують бджоли, бо кругом хати квіти (І. Багряний). 6. Кожен має право вільно збирати, використовувати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір (З Конституції України).

Варіант 3

Завдання I.

Із запропонованих речень вичленувати всі можливі словосполучення. Зробити їх повний синтаксичний розбір.

Природа була ніби в змові з подіями і попереджала нас своїми грізними знаками (О. Довженко); О незвичайна чародійна мова, Хоч пронеслася молодість громово, Твій звук у мене в серці не затих (Д. Павличко); Гей ви далі солов'їні, дальні весни сині, – одцвіли ви, облетіли цвітом на калині (І. Гончаренко); О Львово, батьку мій камінний, знаю, Як мучила тебе страшна жада В бою, Коли напасницька орда Топтала й роздирала Русь безкраю (Д. Павличко).

Завдання II.

З поезії Олександра Олеся виписати по 5 прикладів: 1) узгодження (повне і неповне), 2) керування (сильне і слабе, безпосереднє і опосередковане), 3) прилягання (власне-прилягання і відмінкове прилягання), 4) кореляція (повна і неповна).

Завдання III.

З поезії Олександра Олеся виписати по 5 прикладів на кожен тип смислових відношень: 1) атрибутивні; 2) об'єктні; 3) суб'єктні; 4) обставинні; 5) апозитивні. Також вказати тип синтаксичного

зв'язку: обов'язковий / необов'язковий, передбачуваний / непередбачуваний.

Завдання IV.

Скласти словосполучення за поданою моделлю, зробити повний синтаксичний розбір.

$N_{1pl} Adj_{pl}; V_f N_5; Num_{car} N_{1pl}; Inf N_6; Neg Inf N_2.$

Завдання V.

Визначити всі види синтаксичних зв'язків у поданих реченнях.

Крім того, потрібно мати на увазі, що основний ударний загін українських політичних сил формувався із галичан та політичних емігрантів (З журн.). 2. Ти плачеш? Плач. А за сльозою трава, роса, дитячий слід, який байдужою стопою ще не затоптаний, як світ (Л. Талалай). 3. Вибухай вогонь в надрах сфер, непідвладних нікому. Де ти виписав крапку – Господь виправляє на кому (Т. Зарівна). 4. Хвили набігали, охолоджуючи приємно підошви (рятуючись од сонця, яке вчора так познувалось над нами, ми були вдягнені), хвили плескались ласкаво, перебираючи різнокольорове каміння, що вслало весь берег... (О. Дімаров).

Завдання VI.

Визначити типи поданих речень за характером предикативної основи та за наявністю / відсутністю необхідних членів речення.

Не хотілось рухати ні рукою, ні ногою. Не хотілось думати (І. Багряний). Щоранку стоїш віч-на-віч із сонцем – ти по цей бік моря, воно – по той бік, – робиш свою студентську фіззарядку... (О. Гончар). 3. Ні грач, ні помігач (Нар. тв.). 4. Кинь ячмінь в болото – вбере тебе в золото (Нар. тв.). 5. Зрідка озираючись, бачили вдалині полк (О. Гончар). 6. Ось вам моя Мадонна (О. Гончар).

Завдання VII.

Визначити типи головних і другорядних членів речення та способи їх вираження. Виконати повний синтаксичний аналіз речення з підметом, вираженим інфінітивом.

1. Вміти творити – це не означає вміти лише добре малювати чи добре ліпити (О. Довженко). 2. Яке то щастя – свій народ у світлі бачити! (Д. Павличко). Тільки «так» чи «ні», «за» чи «проти» мало сьогодні сенс (П. Загребельний). Як мало кожен з нас життю оддати встиг! (П. Карманський). 5. Коло млина, коло броду два голуби пили

воду (Нар. тв.). 6. Поезія не може жити на смітнику (М. Коцюбинський).

Варіант 4

Завдання I.

Із запропонованих речень вичленувати всі можливі словосполучення. Зробити їх повний синтаксичний розбір.

Орачу мій, господарю великий, Гостило в тебе сонце за столом (М. Стельмах); Як передати такі хвилини, коли нічого не говориться? (Ю. Яновський); Немає ще праці, в якій би було проаналізовано думку Сковороди на тлі всієї сучасної йому і минулої філософії (І. Дзюба); Душа, недавно дика і пуста, Знов жити і любити хоче (М. Приходько).

Завдання II.

З поезії Дмитра Павличка виписати по 5 прикладів: 1) узгодження (повне і неповне), 2) керування (сильне і слабе, безпосереднє і опосередковане), 3) прилягання (власне-прилягання і відмінкове прилягання), 4) кореляція (повна і неповна).

Завдання III.

З поезії Дмитра Павличка виписати по 5 прикладів на кожен тип смислових відношень: 1) атрибутивні; 2) об'єктні; 3) суб'єктні; 4) обставинні; 5) апозитивні. Також вказати тип синтаксичного зв'язку: обов'язковий / необов'язковий, передбачуваний / непередбачуваний.

Завдання IV.

Скласти словосполучення за поданою моделлю, зробити повний синтаксичний розбір.

$V_f N_5$; $Num_{car} N_{1pl}$; $Inf Adv$; $Part N_5$; $Pron N_1$.

Завдання V.

Визначити всі види синтаксичних зв'язків у поданих реченнях.

1. Отже, збереження та розвиток мови народу, який відшукав (чи шукає) дорогу із рабства – це інтегральний показник його духовних, інтелектуальних, культурно-освітніх, наукових, соціально-економічних та інших творчих потенцій здобути і відстояти державну незалежність... (С. Вовканич). 2. Там, у відкритому морі, поміж двома маяками, темніє острів Березань, на якому спалахує на мить і гасне надовго блакитний вогник навігаційного маяка-блимавки

(О. Сизоненко). 3. За хатами, на загулинках, гамірно, старе й мале вийшло кожне на свою нивку і щось копає, перекопує, садить, сіє, закриває, підгортає, скородить (В. Дідула). 4. Відомо, по-справжньому цінять лише втрачене (В. Дідула).

Завдання VI.

Визначити типи поданих речень за характером предикативної основи та за наявністю / відсутністю необхідних членів речення.

1. Річ у тім, що в селі Яструбичі почали чинитися дивні речі (В. Шевчук). 2. Літо видалося того року красне, пахуче, тепле (О. Яворська). 3. Довго шукала святкову одіж. Вбралася в вишневу шовкову сукню з червоними трояндами (О. Яворська). 4. Людей багато з клунками ходило. Плакали, питали за рідними, та все даремно (О. Яворська). 5. Кажуть, нас тільки й можна – жаліть (Г. Лютий). 6. Воістину – «шукай жінку!» (М. Кодак).

Завдання VII.

Визначити типи головних і другорядних членів речення та способи їх вираження. Виконати повний синтаксичний аналіз речення зі складеним дієслівним присудком.

А хіба ж ми з вами не в казці живемо? (Леся Українка). 2. Йшли та зупинились три тополі в головах братів своїх (Б. Олійник). 3. Тільки людина може здійснити неможливе (О. Довженко). 4. І був той ліс мені як рідна мати (І. Франко). 5. Хтось у гаю за дзеркалом–ставком махнув, як птиця, білим рукавом (М. Рильський). 6. Прийшла моя пора тебе зустріти, Ступить на твій клеочучий поріг! (М. Вінграновський).

Варіант 5

Завдання I.

Із запропонованих речень вичленувати всі можливі словосполучення. Зробити їх повний синтаксичний розбір.

Можу ярмом її звати, Можу її проклинати, Але й прокляту народність Не перестану кохати (А. Кримський); Несказане, невимовне Кобза промовляє І святими почуттями Серце надихає (П. Куліш); Хотіла б я піснею стати У сюю хвилину ясну (Леся Українка); Але, вважаючи на далеку майбутність цієї системи, ми мусимо до того часу пристати на пропозицію товариша Мокія (М. Куліш).

Завдання II.

З поезії Ліни Костенко виписати по 5 прикладів: 1) узгодження (повне і неповне), 2) керування (сильне і слабе, безпосереднє і опосередковане), 3) прилягання (власне-прилягання і відмінкове прилягання), 4) кореляція (повна і неповна).

Завдання III.

З поезії Ліни Костенко виписати по 5 прикладів на кожен тип смислових відношень: 1) атрибутивні; 2) об'єктні; 3) суб'єктні; 4) обставинні; 5) апозитивні. Також вказати тип синтаксичного зв'язку: обов'язковий / необов'язковий, передбачуваний / непередбачуваний.

Завдання IV.

Скласти словосполучення за поданою моделлю, зробити повний синтаксичний розбір.

$N_{1pl} Adj_{pl}; Num_{car} N_{1pl}; Inf Adv; Inf N_6; Adv N_4.$

Завдання V.

Визначити всі види синтаксичних зв'язків у поданих реченнях.

Притишено плине осінній Донець, мазками на синє лягає багрець, від берега тінь, як висока стіна, пірнувши, її не пробить головою, а там за стіною така глибина... (Л. Талалай). 2. Певно, на голівці русокосій Ще немає сніжних порошин: До мужчин раніш приходить осінь, Як сніги в Карпатах до вершин. (С. Антонішин). 3. Здавалося б, мені, громадянину, сам Бог велів покладатись на добру волю речників національної ідеї: жити у вільній і квітучій державі, в злагоді з сусідами (З журн.). 4. На думку одних, історію творять народні маси; на думку інших – суспільні верстви, нарешті, на думку третіх, ціла світова історія – це лише історія великих одиниць (О. Теліга). 5. Річка широка та глибока, а вода синя та чиста; і котиться вона, виблискуючи та шумуючи (Марко Вовчок).

Завдання VI.

Визначити типи поданих речень за характером предикативної основи та за наявністю / відсутністю необхідних членів речення.

1. І все минає. Спека. Холоди (С. Антонішин). 2. До самих же Миколки й Петрика не можна було протиснутися (О. Дмитренко). 3. Навкруг – ні душі (В. Ілляшенко). 4. Смутно було дивитись (полковникові) Шрамові на тії признаки пожежі (П. Куліш). 5. Нетрі. Несходимі, незміряні (І. Багрянний). 6. Цілу добу пливли без відпочинку (В. Малик).

Завдання VII.

Визначити типи головних і другорядних членів речення та способи їх вираження. Виконати повний синтаксичний аналіз речення з неузгодженим означенням.

1. У розмові виявляється передусім бажання цікаво про щось розповісти і розважити присутніх (І. Томан). 2. Ти будь співцем, ти будь пророком минулих і майбутніх днів! (Д. Загул). 3. Чубенко там за старшого (Ю. Яновський). 4. А який дивний степ уночі! (Г. Косинка). 5. Чи, може, упав ти на груди століттям У водах своїх освятити час? (М. Вінграновський). 6. Ми серцями і любов'ю вірні (А. Малишко).

Варіант 6

Завдання I.

Із запропонованих речень вичленувати всі можливі словосполучення. Зробити їх повний синтаксичний розбір.

Наприклад, коли кум писатиме, що там у них мануфактури хоч завались, то значить, що я маю йому вислати на пару костюмів чи з десяток квітчастих хусток (Д. Гуменна); Обговорення, яке тут проводимо в друкованій формі, відбулось після відкриття виставки славнозвісної картини Леонарда да Вінчі (І. Керницький); Довідався оце я, що виконком не в силах заборонити кумові нашому тікати (М. Куліш).

Завдання II.

З поезії Павла Тичини виписати по 5 прикладів: 1) узгодження (повне і неповне), 2) керування (сильне і слабе, безпосереднє і опосередковане), 3) прилягання (власне-прилягання і відмінкове прилягання), 4) кореляція (повна і неповна).

Завдання III.

З поезії Павла Тичини виписати по 5 прикладів на кожен тип смислових відношень: 1) атрибутивні; 2) об'єктні; 3) суб'єктні; 4) обставинні; 5) апозитивні. Також вказати тип синтаксичного зв'язку: обов'язковий / необов'язковий, передбачуваний / непередбачуваний.

Завдання IV.

Скласти словосполучення за поданою моделлю, зробити повний синтаксичний розбір.

V_f N₅; Inf Adv; Part N₅; Inf N₆; Adv Adv

Завдання V.

Визначити всі види синтаксичних зв'язків у поданих реченнях.

1. І кожен рік звучав на інший тон, На кожному дні своя печать лежала, І доля, бачилось, така тривала, Не знатиме кінця і перепон (М. Зеров). 2. Але закордон ще приїде до Вас, мамо Маріє, приїде подивитися на вашу піч під небом, на сухенькі од пристріту гвоздики в печурці, на ваш пам'ятник, і, якщо є на світі хоч краплина сумління, він поклониться вашій красі... (О. Довженко). 3. Давно колись, грозового літа, грім ударив у біле серце тополі, але не розбив її, а лише відчахнув величезну гілляку (І. Цюпа). 4. Набравши повен поставець ключової живиці, він (Твердохліб) жадібно пив, і була та вода солодшою за медовицю (І. Цюпа). 5. Було, ляжу спати, плачу та думаю про свою матір, то мені сниться моя мати такою, як собі її пригадувала (І. Нечуй-Левицький).

Завдання VI.

Визначити типи поданих речень за характером предикативної основи та за наявністю / відсутністю необхідних членів речення.

1. Вчи жінку без дітей, а дітей – без людей (Нар. тв.). 2. Летим. Дивлюся, аж світає... (Т. Шевченко). 3. Біль. І радість. І натхнення. (Д. Білоус). 4. Перед хатою плай (І. Багряний). 5. Із-за дальніх одрогів виринає місяць. Потім плыв по тихих голубих потоках, одкидаючи лимонні бризки (М. Хвильовий). 6. Про що Вам написати? Про дальній шум акацій, про білі пелюстки, розвіяні кругом?... (В. Сосюра).

Завдання VII.

Визначити типи головних і другорядних членів речення та способи їх вираження. Виконати повний синтаксичний аналіз речення з одним головним членом речення.

1. Моє життя для тебе незбагненне (В. Стус). 2. Одвечоріло. Тиша ніби скло (Б. Олійник). 3. Сонце і море навперейми намагались розгорнути перед ним всі свої дива (М. Коцюбинський). 4. З журбою радість обнялась... (Олександр Олесь). 5. Мама наказала йому не виходити до вуличних хлопців (В. Винниченко). 6. Для мене ви були немов святиня (Леся Українка).

Варіант 7

Завдання I.

Із запропонованих речень виленувати всі можливі словосполучення. Зробити їх повний синтаксичний розбір.

Вони кокетливо посміхаються до сонця, а вітер схоплюється у мене над головою (Г. Косинка); Вона йшла поруч, оддыхаючи, і не вгавала мені дякувати (В. Підмогильний); Черниш уже не бачив нічого, окрім протилежного берега, завихреного вогнями (О. Гончар); Туди мене хтось ненастанно кличе, Вистелює блакитом щемну путь, Так, ніби прагне в сяйво таємниче Душі моєї подих обернуть (Д. Павличко).

Завдання II.

З поезії Миколи Вінграновського виписати по 5 прикладів: 1) узгодження (повне і неповне), 2) керування (сильне і слабе, безпосереднє і опосередковане), 3) прилягання (власне-прилягання і відмінкове прилягання), 4) кореляція (повна і неповна).

Завдання III.

З поезії Миколи Вінграновського виписати по 5 прикладів на кожен тип смислових відношень: 1) атрибутивні; 2) об'єктні; 3) суб'єктні; 4) обставинні; 5) апозитивні. Також вказати тип синтаксичного зв'язку: обов'язковий / необов'язковий, передбачуваний / непередбачуваний.

Завдання IV.

Скласти словосполучення за поданою моделлю, зробити повний синтаксичний розбір.

Adv Adv; Inf N₄; Num_{car}N_{1pl}; N₁N₂; Part N₅.

Завдання V.

Визначити всі види синтаксичних зв'язків у поданих реченнях.

1. Крізь далекі дівочі співи, що тихо бринять десь у сріблястому саяві, здається, ніби чути, як росте трава, огірки, як десь у таємничій паркій тьмі довшася огудина гарбузів, чіпляючись вусами за тин... (О. Довженко). 2. Праворуч голі скелі, вони інколи нависають над доріжкою так, що закривають небо, інколи десь там, угорі, з'явиться світле пасмочко (З журн.). 3. Не з словників люблю я мову. Плинку, як пісня у маю, її, чарівну і казкову, я із джерел народних п'ю (Ю. Петренко). 4. Коло діда, на старому яблуневому пні, сидів його давній товариш і побратим Григорій, теж дуже старий, але через відсутність бороди позбавлений божественних рис чоловік

(О. Довженко). 5. Униз, до великого ставу, спускаються три алеї, обсажені кущами калини (З журн.).

Завдання VI.

З'ясувати типи поданих речень за характером предикативної основи та за наявністю / відсутністю необхідних членів речення.

1. Хотіла розбудити, але й жаль було будити (А. Головка). 2. Швидко темніло (З журн.). 3. Три явори посадила сестра при долині... А дівчина заручена – червону калину (Т. Шевченко). 4. Будьте ж самобутні, будьте незалежні! Волею залізні, духом м'ятежні! (П. Тичина). 5. Та ось і село (М. Коцюбинський). 6. Пташкою хочу линути в даль голубу, безкраю (Л. Забашта).

Завдання VII.

Визначити типи головних і другорядних членів речення та способи їх вираження. Виконати повний синтаксичний аналіз речення із звертанням.

1. О земле вічна, ти – одна на світі! (Є. Маланюк). 2. Люди – прекрасні. Земля – мов казка (В. Симоненко). 3. Кожний день був для мене щаблем до нових, до невідомих тайн (Б.-І. Антонич). 4. Лети мріями – думами, куди несуть крила людських надій (М. Сингаївський). 5. Далі став помалу й дощик крапати... (Леся Українка). 6. В цих грудях серце ще не перестало битись! (Олександр Олесь).

Варіант 8

Завдання I.

Із запропонованих речень вичленувати всі можливі словосполучення. Зробити їх повний синтаксичний розбір.

Квіти, які вони так плекали, прив'яли, деякі схилили пуп'янки й голівки, хоч їм би ще цвісти та цвісти (І. Цюпа); Сьогодні – навпаки, мені було приємно думати, що я цим розкішним лісом іду до життя, що я спочиваю в цій гостині у природи, щоб з новими силами вернутися до життєвої праці (М. Грушевський); Після дев'ятої вечора місто завмирало, і ніхто, окрім німців, не мав права з'являтися на вулицях (О. Гончар).

Завдання II.

З творів Івана Драча виписати по 5 прикладів: 1) узгодження (повне і неповне), 2) керування (сильне і слабе, безпосереднє і опосередковане), 3) прилягання (власне-прилягання і відмінкове прилягання), 4) кореляція (повна і неповна).

Завдання III.

З творів Івана Драча виписати по 5 прикладів на кожен тип смислових відношень: 1) атрибутивні; 2) об'єктні; 3) суб'єктні; 4) обставинні; 5) апозитивні. Також вказати тип синтаксичного зв'язку: обов'язковий / необов'язковий, передбачуваний / непередбачуваний.

Завдання IV.

Скласти словосполучення за поданою моделлю, зробити повний синтаксичний розбір.

N_{1pl} Adj_{pl}; Inf Adv; Part N₅; Inf N₆; Cop Inf.

Завдання V.

Визначити всі види синтаксичних зв'язків у поданих реченнях.

А потім сонце почало вочевидь червоніти, набрякати, ніби котилось-котилось по небу та й наштиркнулось на скабку, запахло димом, назустріч плотові по річищу Шилки повзла сіра, їдка мла (В. Дрозд). 2. Бігла, поспішала до океану, обдираючи об гостре прибережне каміння своє гнучке тіло, вода, бігли назустріч воді зелені сопки, покриті лісом, небо, високе, яскравих, чистих кольорів, велично кружляло, ніби снилось... (В. Дрозд). 3. Линь, моя пісне, як чайка прудкая, – вона не боїться, що в морі загине (Лєся Українка). 4. Я, було, дивлюсь, як дядина голубить своїх дітей, та все думаю про свою матір: якби була жива моя мати, вона б мене пожалувала... (І. Нечуй-Левицький). 5. Серед нас знайдуться ще, на жаль, варвари, які злочинно ставляться до землі (І. Цюпа).

Завдання VI.

З'ясувати типи поданих речень за характером предикативної основи та за наявністю / відсутністю необхідних членів речення.

Такій учительці, як наша, низько вклонитися треба (Остап Вишня). 2. Цілу добу пливли без відпочинку (В. Малик). 3. Навіть на віддалі було чути, як смачно пахне риба (В. Малик). 4. За одного битого двох небитих дають (Нар. тв.). 5. Світове горе велике. Він надивився на нього. І вдома, і по світах (М. Коцюбинський). 6. Жити я

хочу. Радості, боротьби, любові, взаємності, роботи! (Олександр Олесь).

Завдання VII.

Визначити типи головних і другорядних членів речення та способи їх вираження. Виконати повний синтаксичний аналіз речення з однорідними членами речення.

Одвічне прагнення пізнати навколишній світ, найзагальніші закони розвитку природи, суспільства та мислення дали поштовх для зародження й розвитку роздумів про сенс життя, роль і місце в ньому людини (М. Стельмахович). 2. Була ця подорож моя мандрівкою в казку (М. Рильський). 3. Кожна пісня моя – віку мого день (І. Франко). 4. Пісні мої гіркі, мережані тоскою, напоєні слізьми незмірної любові! (П. Карманський). 5. Ви – ночі тьма, ми – сонця люди (В. Сосюра).

Варіант 9

Завдання I.

Із запропонованих речень вичленувати всі можливі словосполучення. Зробити їх повний синтаксичний розбір.

В тій хвили Бантромії нараз мов сполошився з місця і полетів кудись, так полетів, що Іван не думав навіть, щоби в його старих ногах було ще стільки сили (І. Франко); І якщо зараз з-поміж молодих, які зібрались на палубі, теж є такі, що вміють кроїти й шити і озброювати паруси, то це тому, що з ними був Ягнич-майстер: він їх цього діла навчив! (О. Гончар); Іди ж, знов міряй шлях далекий свій І знов марнуй життя своє злиденне... (М. Вороний).

Завдання II.

З творів Любові Забаши виписати по 5 прикладів: 1) узгодження (повне і неповне), 2) керування (сильне і слабе, безпосереднє і опосередковане), 3) прилягання (власне-прилягання і відмінкове прилягання), 4) кореляція (повна і неповна).

Завдання III.

З творів Любові Забаши виписати по 5 прикладів на кожен тип смислових відношень: 1) атрибутивні; 2) об'єктні; 3) суб'єктні; 4) обставинні; 5) апозитивні. Також вказати тип синтаксичного зв'язку: обов'язковий / необов'язковий, передбачуваний / непередбачуваний.

Завдання IV.

Скласти словосполучення за поданою моделлю, зробити повний синтаксичний розбір.

$V_f N_5; Num_{car} N_{1pl}; Part N_5; Inf N_6; Neg Inf N_2.$

Завдання V.

Визначити всі види синтаксичних зв'язків у поданих реченнях.

Та шлях до правди торний і крутий, і я, напевно, також пам'ятаю, що білий світ не тільки з доброти, що руки і руйнують, і стріляють (Г. Чубач). 2. Поки батько (Хмельницький) там зводить торги з ляхами, дай, думаю, вискочу подихати волею козацькою (Я. Качура). 3. Парубок спершу, мабуть-таки, чи й не прийняв її за ту польову царівну, бо стояв як укопаний... (Панас Мирний). 4. Новорічне свято вважалося чарівним часом, коли присутні душі померлих родичів, небо відчинено і до Бога можна звертатися з будь-яким проханням (Т. Зеленченко). 5. Магічна сила лісу силувала їх клубитися над його понурим верхом, а, між тим, їх тягнуло в далечінь (О. Кобилянська).

Завдання VI.

З'ясувати типи поданих речень за характером предикативної основи та за наявністю / відсутністю необхідних членів речення.

М'яким силуетом проступає із неба собор. Стоїть на далекому небосхилі, повитий прозоро-синьою млою відстані (О. Гончар). 2. Я п'ю за життя. За його радощі і муки! За вічно нову його казку! (Олександр Олесь). 3. Блакитний вечір. Шум акацій (В. Сосюра). 4. Роботящим рукам перелоги орать (Т. Шевченко). 5. Немає мудріших, ніж народ учителів (М. Рильський). 6. Чесне діло роби сміло (Нар. тв.).

Завдання VII.

Визначити типи головних і другорядних членів речення та способи їх вираження. Виконати синтаксичний аналіз речення з соціативним підметом.

1. Три дні Лукія була сама не своя... (О. Довженко). 2. Вийду на помостя вижидати гостя (О. Лятуринська). 3. Був і я щаслив і юн колись (Б. Олійник). 4. Ми з тобою йдемо стежкою в саду (М. Рильський). 5. Найчистіша душа незрадлива (В. Симоненко). 6. Ніч – мов криниця без дна (М. Рильський).

Варіант 10

Завдання I.

Із запропонованих речень вичленувати всі можливі словосполучення. Зробити їх повний синтаксичний розбір.

Крім вищого начальства, маршруту полку ніхто не знав (О. Гончар); Щоб ви знали, ні на яку іншу птицю, крім качок, у Тихона не піднімалася рука (О. Довженко); Проводжає мати сина захищати рідний край (В. Сосюра); Розвивайся й далі, мово наша рідна, і про нас нащадкам вістку донеси (О. Підсуха); Назриваю в гаю запашного листя, запашного зілля, вибуялих трав; з ясена та кленів нарубаю гілля; лепехи нарвати побіжу на став (В. Чумак).

Завдання II.

З творів Володимира Забаштонського виписати по 5 прикладів:

1) узгодження (повне і неповне), 2) керування (сильне і слабке, безпосереднє і опосередковане), 3) прилягання (власне-прилягання і відмінкове прилягання), 4) кореляція (повна і неповна).

Завдання III.

З творів Володимира Забаштонського виписати по 5 прикладів на кожен тип смислових відношень: 1) атрибутивні; 2) об'єктні; 3) суб'єктні; 4) обставинні; 5) апозитивні. Також вказати тип синтаксичного зв'язку: обов'язковий / необов'язковий, передбачуваний / непередбачуваний.

Завдання IV.

Скласти словосполучення за поданою моделлю, зробити повний синтаксичний розбір.

$V_f N_5; Num_{car} N_{1pl}; Inf Adv; Part N_5; Inf N_6.$

Завдання V.

Визначити всі види синтаксичних зв'язків у поданих реченнях.

Колись він, як світанок, входив у її життя, а тепер перед нею стояв надламаний вечір людини (М. Стельмах). 2. Велике покликання матері народити дитину, але найвеличніше – народити й виховати не вовка, а друга, не хижака, а брата (О. Довженко). 3. Зараз вона ішла з весілля, каючись, що ізгаяла собі день, який могла побути із соняшниками та із ним... (М. Яворівський). 4. Ан, було, її діти пустують, вона на їх сердиться, а на мені згонить злість (І. Нечуй-

Левицький). 5. На стіні книгарні, з надвору, прикріплювався список найважливіших творів, які можна було тут придбати (З журн.).

Завдання VI.

З'ясувати типи поданих речень за характером предикативної основи та за наявністю / відсутністю необхідних членів речення.

Од ставка запахло осокою (М. Хвильовий). 2. Не забувайте незабутнє (Л. Костенко). 3. Хвались собою, а не батьком (Нар.тв.). 4. Мовчи! Почують – будеш битий! (Є. Гребінка). 5. Праворуч – комора з омшаником, повітка для коней, корівник, стіжок сіна, обгороджений латами (І. Багряний). 6. Вечір. А потім – ніч (М. Хвильовий).

Завдання VII.

Визначити типи головних і другорядних членів речення та способи їх вираження. Виконати синтаксичний аналіз речення з простим підметом.

Але любити ворогів, Пробач мені, я не навчуся... (Н. Лівицька-Холодна). 2. В краю придніпровськiм ми стрілись з тобою, веселко моя золота (А. Малишко). 3. Мислити і творити, творити і мислити – це для письменника його фах, його повсякденність (О. Гончар). 4. Чимало бур так прогуло (Б.-І. Антонич). 5. Біліють храми беріз (Л. Костенко). 6. Ми з матір'ю вертаємо в село... (Б. Олійник).

Варіант 11

Завдання I.

Із запропонованих речень вичленувати всі можливі словосполучення. Зробити їх повний синтаксичний розбір.

І все то те, вся країна, повита красою, зеленіє, вмивається дрібною росою, споконвіку вмивається, сонце зустрічає (Т. Шевченко); По-весняному перегукувались в гаю пташки, струмок, збігаючи в долину з кручі видзвонював золотом, земля пахла зерном і перетлілим листям...(Ю. Збанацький); Вона раз у раз заюшувалася червоними блискавицями, а трохи перегадом над стернями прокочувався грім – глухий далекий і нестрашний (Гр. Тютюнник).

Завдання II.

З творів Івана Франка виписати по 5 прикладів: 1) узгодження (повне і неповне), 2) керування (сильне і слабе, безпосереднє і опосередковане), 3) прилягання (власне-прилягання і відмінкове прилягання), 4) кореляція (повна і неповна).

Завдання III.

З творів Івана Франка виписати по 5 прикладів на кожен тип смислових відношень: 1) атрибутивні; 2) об'єктні; 3) суб'єктні; 4) обставинні; 5) апозитивні. Також вказати тип синтаксичного зв'язку: обов'язковий / необов'язковий, передбачуваний / непередбачуваний.

Завдання IV.

Скласти словосполучення за поданою моделлю, зробити повний синтаксичний розбір.

$N_{1pl} Adj_{pl}; Inf N_4; Num_{car} N_{1pl}; N_1 N_2; Inf Adv.$

Завдання V.

Визначити всі види синтаксичних зв'язків у поданих реченнях.

І марили айстри в розкішнім півсні про трави шовкові, про сонячні дні, – і в мріях ввижалась їм казка ясна, де квіти не в'януть, де вічна весна... (Олександр Олесь). 2. Можна все на світі вибирати, сину, вибрати не можна тільки Батьківщину (В. Симоненко). 3. Ріка мов пояс; лісу смуга; мов повінь, трави обнялись (Б.-І. Антонич). 4. Як ватра, сонце догоріло, пожаром очі обпекло (Б.-І. Антонич). 5. Віддалена від мене на сімсот тридцять чотири дні, на сімсот тридцять чотири “здрастуй”, скажи, що ти мене любиш (В. Стус). 6. Ось він, Дніпро, величний і древній, народна українська ріка! (Ю. Яновський).

Завдання VI.

Визначити типи поданих речень за характером предикативної особи та за наявністю / відсутністю необхідних членів речення.

1. Ліси й ліси... Ні поглядом осягнути, ні пройти (М. Олійник). 2. А сталося так, що, крім школи, довелося допомагати разом із Федором матерям (М. Міщенко). 3. Жодного пострілу. Жодного вибуху (О. Гончар). 4. Там – зелений рай. Там її дім, її отчина! (Р. Іванченко). 5. На вістрі шаблі сховано Всі вольності й права (І. Драч). 6. Нічого там нема. То тобі здалося (О. Довженко).

Завдання VII.

З'ясувати типи головних і другорядних членів речення та способи їх вираження. Виконати повний синтаксичний аналіз речення з додатком, вираженим інфінітивом.

1. Свіжий перший сніг укрити гори й долини ніби тонким дорогим полотном (І. Нечуй-Левицький). 2. Білим, неслуханно чистим цвітком

урочисто квітують вишневі садки (В. Козаченко). 3. Я вас благаю вислухати мене (Леся Українка). 4. Будь вічним, вічним, прагнення майстрів, – За мить життя зуміти все пізнати (М. Нагнибіда). 5. І тільки зорі – сторожі нас в полі вартували (А. Малишко). 6. Він нас учив найглибше поважати святиню роботящої руки (М. Рильський).

Варіант 12

Завдання I.

Із запропонованих речень вичленувати всі можливі словосполучення. Зробити їх повний синтаксичний розбір.

На тихім озері, де мріють верболози, давно приборкані, і влітку, й восени то плюскоталися, то плавали вони, і шиї гнулися у них, як буйні лози (М. Драй-Хмара); Я понесу в серці звуки народних пісень, що віками не змовкали над землею, зберігаючи в безіменних творіннях пульс безсмертя, що протидіяли всім спробам темряви задушити прагнення до світла й поступу розуму (О. Бердник).

Завдання II.

З творів Євгена Гуцала виписати по 5 прикладів: 1) узгодження (повне і неповне), 2) керування (сильне і слабе, безпосереднє і опосередковане), 3) прилягання (власне-прилягання і відмінкове прилягання), 4) кореляція (повна і неповна).

Завдання III.

З творів Євгена Гуцала виписати по 5 прикладів на кожен тип смислових відношень: 1) атрибутивні; 2) об'єктні; 3) суб'єктні; 4) обставинні; 5) апозитивні. Також вказати тип синтаксичного зв'язку: обов'язковий / необов'язковий, передбачуваний / непередбачуваний.

Завдання IV.

Скласти словосполучення за поданою моделлю, зробити повний синтаксичний розбір.

Inf Adv; Inf N₆; Neg Inf N₂; Adv N₄; Pred Inf.

Завдання V.

Визначити всі види синтаксичних зв'язків у поданих реченнях.

1. Як рожеві птахи, зашуміли, заспівали примороззю підкучерявлені очерети, і їхній пух полетів у святешну далечінь, де злегка поскрипував мороз чи земля... (М. Стельмах). 2. Семен заплющив очі, заколисаний тою чудовою тишею, що буває виповнена

новими звуками... (М. Коцюбинський). 3. Правда, колись він бачив далекі краї, де сонце і море наперейми намагались розгорнути перед ним свої дива, але то було давно... (М. Коцюбинський). 4. Хто ж забуде край свій рідний, так про нього і пиши: то такий, як старець бідний, і нема в його душі (Г. Чупринка). 5. По гарячому небові повзли довгі й білі, як павутиння, хмарки; на заході вставало щось грізне, і росло, і сварилось (М. Коцюбинський). 6. Спати, по суті, багато не приходилось: роботи було сила, і він ледве встигав виконувати (М. Хвильовий).

Завдання VI.

Визначити типи поданих речень за характером предикативної основи та за наявністю / відсутністю необхідних членів речення.

1. Нічого не знайдено, крім спустошення і загибелі цвіту людського (О. Довженко). 2. Стріляли з гармати – Ніде й ночувати (О. Довженко). 3. Київ. Літня ніч 1185 року. Дерев'яний боярський дім (В. Малик). 4. Як же далеко я від'їхав! І що далі, тим цікавіше (З журн.). 5. Вольський – хороший чоловік, і головне – витриманий (М. Хвильовий). 6. З лісу шепче гілка, З жита – перепілка, З-за широкого лиману Журиться сопілка (А. Малишко).

Завдання VII.

З'ясувати типи головних і другорядних членів речення та способи їх вираження. Виконати повний синтаксичний аналіз речення з обставиною, вираженою інфінітивом.

1. Красивим доля не поспішає важити щастя (М. Стельмах). 2. І слово правда стало ділом, і стала дійсністю краса (М. Рильський). 3. Сто друзів – це мало, один ворог – це багато (М. Стельмах). 4. Я любив зустрічати вечірні перельоти на цьому озері (М. Хвильовий). 5. Ой піду я степом-лугом та розважу свою тугу (Т. Шевченко). 6. Вийшли в поле косарі косить ранком на зорі (Нар. тв.).

Варіант 13

Завдання I.

Із запропонованих речень вичленувати всі можливі словосполучення. Зробити їх повний синтаксичний розбір.

І якщо зараз з-поміж молодих, які зібрались на палубі, теж є такі, що вміють кроїти й шити і озброювати паруси, то це тому, що з ними був Ягнич-майстер: він їх цього діла навчив! (О. Гончар); Бо пам'ятайте, що на цій планеті, відколи сотворив її Пан-Бог, ще не було

епохи для поетів, але були поети для епох (Л. Костенко); Він розповідав їм, що бачать у снах квіти, як вони перешіптуються з сивими зорями, вигадував казки про дивовижні краї, де квіти не тільки пахнуть, але й розмовляють (В. Симоненко).

Завдання II.

З творів Василя Симоненка виписати по 5 прикладів: 1) узгодження (повне і неповне), 2) керування (сильне і слабе, безпосереднє й опосередковане), 3) прилягання (власне-прилягання і відмінкове прилягання), 4) кореляція (повна і неповна).

Завдання III.

З творів Василя Симоненка виписати по 5 прикладів на кожен тип смислових відношень: 1) атрибутивні; 2) об'єктні; 3) суб'єктні; 4) обставинні; 5) апозитивні. Також вказати тип синтаксичного зв'язку: обов'язковий / необов'язковий, передбачуваний / непередбачуваний.

Завдання IV.

Скласти словосполучення за поданою моделлю, зробити повний синтаксичний розбір.

$V_f N_5; Num_{car} N_{1pl}; Part N_5; Pron N_1; Cop Inf.$

Завдання V.

Визначити всі види синтаксичних зв'язків у поданих реченнях.

1. Щасливий, хто малим задовольняється, нещасний, хто не знає меж! (М. Зеров). 2. Поглянь, як сонце світить над безлистим гаєм, от-от наче вискочать бруньки (І. Франко). 3. Ранні гречки біліють, як клапті снігу, пізні – тільки вилазять, і на листочках в них мокра земля, яку вони ледве пробили (М. Коцюбинський). 4. О, бідний той, хто крізь завої сині іде самотньо, мовчки, без мети... (М. Рильський). 5. Падало жовте листя, а здавалось, що то золото капає на землю з дорогих шат (М. Коцюбинський). 6. В повітрі дощ, і гречка пахне тепло, немов розлився бурштиновий мед (М. Рильський).

Завдання VI.

Визначити типи поданих речень за характером предикативної основи та за наявністю / відсутністю необхідних членів речення.

1. Тихо. Зорі потопають в океані хмар і ночі (П. Карманський). 2. Треба жити повно! Треба любити радісно! (Олександр Олесь). 3. Провалля і кручі. Горби і горби (В. Стус). 4. А кругом широколисті

тополі, а там і ліс, і ліс, і поле, і сині гори за Дніпром (Т. Шевченко). 5. Ясно та тепло було надворі (І. Нечуй-Левицький). 6. По селах святкують обжинки (П. Воронько).

Завдання VII.

З'ясувати типи головних і другорядних членів речення та способи їх вираження. Виконати повний синтаксичний аналіз речення з підметом, вираженим інфінітивом.

1. Щасливий той, чиї труди Лягли в родючу землю зерном і урожаєм не мізерним, А у сто крат дали плоди (Г. Гордасевич). 2. Сумна помилка – прийняти за людину її словесний автопортрет (В. Брюгген). 3. Вулиці були змиті, але з дерев уже встигло нападати листя (В. Шевчук). 5. І допоки життя горітиме в нас, доти звучатиме “Ой зійди, зійди, ясен місяцю”... (М. Сингаївський). 6. Уранці світ здається ширшим і доступнішим (М. Іщенко).

Варіант 14

Завдання I.

Із запропонованих речень вичленувати всі можливі словосполучення. Зробити їх повний синтаксичний розбір.

Коли б не вчитель, що бере кожного з нас за руку і веде, переборюючи нашу полохливість, невіру у власні сили, а часом упертість і лінощі, вперед до знань, ніхто з нас не став би тим, ким він став (Д. Ікрамі); Флегматично зима тротуаром поскрипує, Фантастичні плете казки, Позіхне десь під білою липою, На шибки покладе мазки (В. Симоненко).

Завдання II.

З творів Василя Стуса виписати по 5 прикладів: 1) узгодження (повне і неповне), 2) керування (сильне і слабке, безпосереднє і опосередковане), 3) прилягання (власне-прилягання і відмінкове прилягання), 4) кореляція (повна і неповна).

Завдання III.

З творів Василя Стуса виписати по 5 прикладів на кожен тип смислових відношень: 1) атрибутивні; 2) об'єктні; 3) суб'єктні; 4) обставинні; 5) апозитивні. Також вказати тип синтаксичного зв'язку: обов'язковий / необов'язковий, передбачуваний / непередбачуваний.

Завдання IV.

Скласти словосполучення за поданою моделлю, зробити повний синтаксичний розбір.

N_{1pl} Adj_{pl}; Cop Inf; Adv Adv; Pred Inf; Inf Adv.

Завдання V.

Визначити всі види синтаксичних зв'язків у поданих реченнях:

1. Він заграв – і з перших звуків усі збагнули, що він був майстром своєї справи (Марко Вовчок). 2. Григорій Косинка ніби напився з потоку Стефаника суворої, гіркої і терпкої правди життя, і відкривалося йому, як треба цінити слово (З газ). 3. Деревя стоять похнюпившись, і чути, як падають їхні сльози на землю (В. Підмогильний). 4. Він зупинився: перед його очима, на заході, бризнуло востаннє вогненним серпом сонце (Г. Косинка). 5. Та скажи мені, друже, нащо все в житті приходить тільки тоді, коли ми перестаємо бажати цього? (Ю. Яновський). 6. Ідуть старі гайдамаки, ідучи співають (Т. Шевченко).

Завдання VI.

Визначити типи поданих речень за характером предикативної основи та за наявністю / відсутністю необхідних членів речення:

1. Той монастир недавно збудували (Л. Костенко). 2. В ріднім краї панувати не дамо нікому (П. Чубинський). 3. Як повійнуло свіжістю надворі! (М. Зеров). 4. Високі айстри, небо синє, твій погляд, милий і ясний... (М. Рильський). 5. Шторм шаленіє. Викручує, трясє, шматує дамбу (О. Гончар). 6. Навкруги була пустка, самотній ліс і не видно було живої душі (М. Коцюбинський).

Завдання VII.

З'ясувати типи головних і другорядних членів речення та способи їх вираження. Виконати повний синтаксичний аналіз речення з означенням, вираженням інфінітивом.

1. Кожен згук, навіть найзвичайніший, був такий любий, і все зробилось таким близьким і дорогим (М. Горюн). 2. Першим ступив на берег Макарій (П. Утевська). 3. Не було б перемоги без віри у безсмертя людського добра (Т. Масенко). 4. Команда шикуватись вивела Маковея з важкого забуття (О. Гончар). 5. Червоніло ціле море колосків пшениці (М. Коцюбинський). 6. Я безмежно щасливий в цю мить (Ю. Збанацький).

Варіант 15

Завдання I.

Із запропонованих речень вичленувати всі можливі словосполучення. Зробити їх повний синтаксичний розбір.

По лісах дрімучих, темних, з луком пращур наш ішов, з рисем, лосем і ведмедем Він боровся і боров (Олександр Олесь); Академіки кажуть, що, очевидно, чухраїнці накривали глечики з молоком поезією – настільки в них була розвинена вже тоді культура (Остап Вишня);

Завдання II.

З творів Володимира Винниченка виписати по 5 прикладів: 1) узгодження (повне і неповне), 2) керування (сильне і слабе, безпосереднє і опосередковане), 3) прилягання (власне-прилягання і відмінкове прилягання), 4) кореляція (повна і неповна).

Завдання III.

З творів Володимира Винниченка виписати по 5 прикладів на кожен тип смислових відношень: 1) атрибутивні; 2) об'єктні; 3) суб'єктні; 4) обставинні; 5) апозитивні. Також вказати тип синтаксичного зв'язку: обов'язковий / необов'язковий, передбачуваний / непередбачуваний.

Завдання IV.

Скласти словосполучення за поданою моделлю, зробити повний синтаксичний розбір.

$V_f N_5; Inf Adv; Inf N_6; Adv N_4; N_1 N_6.$

Завдання V.

Визначити всі види синтаксичних зв'язків у поданих реченнях

1. Сплітаючись гіллям, стоять дуби зелені, свіжолисті (М. Рильський). 2. Гори, снігами сповиті, бори, морозом побиті, вбрала ти, весно, в зелені, пишні шати, як мати (В. Щурат). 3. Є в житті людини, і в житті цілих народів така межа, за яку їм не можна відступати, не втративши гідності (В. Козаченко). 4. Коли виїхали за село, потяглися степи аж до самого неба, рівні, довгі та широкі (Г. Григоренко). 5. Високі ідеали людини, що живуть в Шевченковій поезії, близькі нам, людям двадцятого віку (О. Гончар). 6. Вітер вив, мов дикий звір, і, змітаючи цілі кучугури снігу, підіймав їх догори, до білих хмар, що низько повисли над землею (М. Коцюбинський).

Завдання VI.

Визначити типи поданих речень за характером предикативної основи та за наявністю / відсутністю необхідних членів речення.

1. У вечірній тиші степу далеко чути перестук кінських копит (Р. Іванченко). 2. До жодного народу в світі зла не маю (М. Вінграновський). 3. Дівчина одбігла трохи і собі стала. Озираючись, глянула на хлопця веселими очима, усміхнулася свіжим, молодим личком (Панас Мирний). 4. Мабуть, ніде в світі немає таких долин, як на Україні (Ю. Мушкетик). 5. Легкий пил під ногами. Роса на траві (О. Довженко). 6. Як тут чудово! (О. Олійник).

Завдання VII.

З'ясувати типи головних і другорядних членів речення та способи їх вираження. Виконати новий синтаксичний аналіз речення з підметом, вираженим інфінітивом.

1. Пливе овець отара в білім молоці своєї вовни (Б.-І. Антонич). 2. Тяжко – важко умирати у чужому краю! (Т. Шевченко). 3. Одягати зелену одягу. І шуміти моє призначення (Г. Гордасевич). 4. Шевченкова поезія стала синтезом всього найкращого, століттями набутою демократичною українською культурою (О. Гончар). 5. Згубне прагнення ставити останні крапки (В. Брюллен). 6. Низькі двері хатини були розчинені (В. Малик).

Варіант 16

Завдання I.

Із запропонованих речень виокремлювати всі можливі словосполучення. Зробити їх повний синтаксичний розбір.

П'яніючи отруйним чадом ночей срібlistих і гірких, дивлюся в місяця свічадо крізь шибку, повну світляних, холодних, синіх і тремких далеких відблисків світів, що, кинуті у тьму, горять са́мітні, горді, золоті, немов знаків санскритських ряд, які прадавнім сном дзвенять і перешіптуються із дна, загубленого в морок дня, слова старої ворожби в ім'я землі, в ім'я вогню (Б.-І. Антонич).

Завдання II.

З творів Григорія Тютюнника виписати по 5 прикладів: 1) узгодження (повне і неповне), 2) керування (сильне і сла́бке, безпосереднє і опосередковане), 3) прилягання (власне-прилягання і відмінкове прилягання), 4) кореляція (повна і неповна).

Завдання III.

З творів Григорія Тютюнника виписати по 5 прикладів на кожен тип смислових відношень: 1) атрибутивні; 2) об'єктні; 3) суб'єктні; 4) обставинні; 5) апозитивні. Також вказати тип синтаксичного зв'язку: обов'язковий / необов'язковий, передбачуваний / непередбачуваний.

Завдання IV.

Скласти словосполучення за поданою моделлю, зробити повний синтаксичний розбір.

Inf N₄; Num_{car}N_{1pl}; N₁N₂; Part N₅; Pron N₁.

Завдання V.

Визначити всі види синтаксичних зв'язків у поданих реченнях.

1. Чи ж у собі те слово я б знайшла, щоб так, як блискавка з неба, впало і нас, людей, умить би поєднало, немов єдиним помахом крила? (М. Чумарна). 2. В небі мла, а сонце гляне, – мла розтане вмить (Олександр Олесь). 3. Хор цвіркунів м'яко сюрчав в сухій траві, а один, з них, покриваючи все дзвінко, тягнув свою ноту, наче між землею і небом... (М. Коцюбинський). 4. Ми, як могли, боролися з крилами, але вони нас погнали туди, де вже й море, і небо, і темін'я... (М. Стельмах). 5. Остапові здавалося, що вони мусять держатися правої руки; Соломія ж, навпаки, доводила, що їм слід йти ліворуч... (М. Коцюбинський). 6. Біліє лілея, ваблячи своєю дивовижною чистотою (О. Гончар).

Завдання VI.

Визначити типи поданих речень за характером предикативної основи та за наявністю / відсутністю необхідних членів речення.

1. Пахло охолодженою за ніч землею (О. Коцюба). 2. Треба вам ставати на велику прю, багато ворогів понищити довкола себе (Ф. Іванченко). 3. Ось і сонце (Ю. Збанацький). 4. Минуле не вернуть, не витравить минуле (В. Симоненко). 5. Розкажу тобі думу таємну (Л. Костенко). 6. І зійшлися тоді дві сили: одна сила юнакова, а друга – вовча (М. Хвильовий).

Завдання VII.

З'ясувати типи головних і другорядних членів речення та способи їх вираження. Виконати повний синтаксичний аналіз речення з обставиною способу дії.

1. Чи можемо побачити в полі Великого вітру обрис. Відчути жагу тополі, Яка поспішає за обрій? (Г. Гайдасевич). 2. Я смутна стою (А. Кримський). 3. Цупкі покручені кущі винограду безладно розповзлись по вогкій землі (М. Коцюбинський). 4. минуло ще кілька сонцеворотів (Р. Іванченко). 5. Океан, зачерпнутий в склянку, – Просто солоні вода (Г. Гордасевич). 6. Українські Карпати становлять частину Східних Карпат (Н. Яришева).

Варіант 17

Завдання I.

Із запропонованих речень вичленувати всі можливі словосполучення. Зробити їх повний синтаксичний розбір.

Явори в левадах сріблились листям, поміж якого вже траплялося і прибіжжя, – явори в левадах стояли вічними богатырями, здається, і справді чекали на молодше покоління веселотернівчан, щоб здиралось догори, ближче до синіх високостей, щоб намагалось зазирнути за обрій – а чи не наближаються звідти жар-птиці мрій? (Є. Гуцало); Лісовик веде чоловіка вночі по лісі так, що той чоловік ніяк не знайде дороги і не вибереться з лісу, аж поки треті півні заспівають (В. Гнатюк).

Завдання II.

З творів Юрія Федьковича виписати по 5 прикладів: 1) узгодження (повне і неповне), 2) керування (сильне і слабе, безпосереднє і опосередковане), 3) прилягання (власне-прилягання і відмінкове прилягання), 4) кореляція (повна і неповна).

Завдання III.

З творів Юрія Федьковича виписати по 5 прикладів на кожен тип смислових відношень: 1) атрибутивні; 2) об'єктні; 3) суб'єктні; 4) обставинні; 5) апозитивні. Також вказати тип синтаксичного

зв'язку: обов'язковий / необов'язковий, передбачуваний / непередбачуваний.

Завдання IV.

Скласти словосполучення за поданою моделлю, зробити повний синтаксичний розбір.

Num_{car}N_{1pl}; Adv Adv; Inf N₆; Neg Inf N₂; Adv N₄.

Завдання V.

Визначити всі види синтаксичних зв'язків у поданих реченнях.

1. Тебе люди поважають, – Добрий голос маєм; Співай же їм, мій голубе... (Т. Шевченко). 2. Раніше почало вставати сонце, щиріше доглядати землю (Панас Мирний). 3. У лісі сумно, але я люблю цей смак, бо він близький душі моїй (В. Гжицький). 4. Прекрасний ліс навесні, коли вкриваються салатно-зеленими, ніжними листочками; казково-чарівний взимку, закутаний в сніжні завої, незрівнянний восени (В. Гжицький). 5. Вітер, гострий, мов наточена бартка, бив йому в груди, його дихання в одно зливалось із диханням гір, і гордість обняла Іванову душу (М. Коцюбинський). 6. Лежав при відчиненім вікні, і зорі заглядали йому в душу (Б. Лепкий).

Завдання VI.

Визначити типи поданих речень за характером предикативної основи та за наявністю / відсутністю необхідних членів речення.

1. І все на світі треба пережити (Л. Костенко). 2. Усе бракує мені одваги йти в широкий світ (Леся Українка). 3. З ставка повіяло холодом (І. Нечуй-Левицький). 4. В своїй хаті своя правда, і сила, і воля (Т. Шевченко). 5. У перспективі – дорога. Праворуч, ліворуч – акварелі. Далеко – ліс (М. Хвильовий). 6. Пахне грибами й медом (М. Рильський).

Завдання VII.

З'ясувати типи головних та другорядних членів речення та способи їх вираження. Виконати повний синтаксичний аналіз речення з підметом, вираженим займенником у 2 особі однини.

1. Батьківщина – це, можливо, передовсім мова (О. Гончар). 2. Дівчатка переймали науку від матері, баби – училися прясти, вишивати, ткати, розписувати писанки (Л. Орел). 3. В життя мене ти знать не знаєш. Ідеш по вулиці – минаєш (І. Франко). 4. Можеш вибирати друзів і дружину, Вибрати не можна тільки Батьківщину (В. Симоненко). 5. Вона прийшла непрохана й неждана, А я її зустріти не зумів (В. Симоненко). 6. Людей мільярди, і мільярди слів, а ти їх маєш вимовити вперше! (Л. Костенко).

Варіант 18

Завдання I.

Із запропонованих речень вичленувати всі можливі словосполучення. Зробити їх повний синтаксичний розбір.

Михайло сидів, угрузнувши в кріслі, і йому здавалося, що він потрапив у гротескову залу, де все настільки нормальне, що перестав бути нормальним (В. Шевчук); Щоправда, коли б сьогодні хтось нагадав про це Петрові, він з обуренням рішуче заявив би, що він завжди з огидою ставився до приязної посмішки Юди, і якщо їх і бачили разом, коли вони вдвох пили вино, то це він робив для того, щоб не спускати ока з Юди (В. Петров).

Завдання II.

З творів Ліни Костенко виписати по 5 прикладів: 1) узгодження (повне і неповне), 2) керування (сильне і слабе, безпосереднє і опосередковане), 3) прилягання (власне-прилягання і відмінкове прилягання), 4) кореляція (повна і неповна).

Завдання III.

З творів Ліни Костенко виписати по 5 прикладів на кожен тип смислових відношень: 1) атрибутивні; 2) об'єктні; 3) суб'єктні; 4) обставинні; 5) апозитивні. Також вказати тип синтаксичного зв'язку: обов'язковий / необов'язковий, передбачуваний / непередбачуваний.

Завдання IV.

Скласти словосполучення за поданою моделлю, зробити повний синтаксичний розбір.

N_{1pl} Adj_{pl}; Cop Inf; Part N₅; Pred Inf; N_{1pl} N₆.

Завдання V.

Визначити всі види синтаксичних зв'язків у поданих реченнях.

1. «Мій лицарю любий пане, хай впаде на зраду ганьба, слави ж маєте доволі: ви обранець королівни» (Леся Українка). 2. Не знаю, скільки пройде весен, але тебе несучу я в серці (Олександр Олесь). 3. Я зірвав для тебе золоті майори, в них осіння барва, тепла і густа... (Т. Масенко). 4. Ті сині далекі гори, та синя далеч чогось тягне до себе душу, як щось невідоме, невидане, як мрія (І. Нечуй-Левицький). 5. Тихо на річкою, ніченька темная, спить зачарований ліс (С. Черкасенко). 6. Україні, її люду хочу вірно я служити (П. Тичина).

Завдання VI.

Визначити типи поданих речень за характером предикативної основи та за наявністю / відсутністю необхідних членів речення.

1. На гірському схилі посаджено молодий яловий ліс (З газ). 2. Як же його у неволі жити без надії? (Т. Шевченко). 3. Славута! Назвемо слівце так (В. Малик). 4. Усім планетам, всім сонцям свобода, рівність і братерство (П. Тичина). 5. Софія Київська... Чудове творіння народного генія, свідок високої культури і героїчного минулого (С. Висоцький). 6. Хотілось лежати й лежати. Вічність лежати так (І. Багряний).

Завдання VII.

З'ясувати типи головних та другорядних членів речення та способи їх вираження. Виконати повний синтаксичний аналіз речення із звертанням.

1. Щодня дивитися на труд обнови, Та материнської не чути мови – Ото була б загибель – смерть моя (Д. Павличко). 2. На Аскольдовій могилі Поховали їх – Тридцять учнів українців, Славних, молодих... (П. Тичина). 3. Бажав би я, мій рідний краю, щоб ти на волю здобувався (П. Грабовський). 4. Мистецтво виготовлення рушників досить давнє на Україні (В. Скуратівський). 5. Могутність всю свою захотіла показати природа і заставила кожний крок столітніми смерками (Г. Хоткевич). 6. Поле жовте, аж очам боляче (З журн.).

Варіант 19

Завдання I.

Із запропонованих речень вичленувати всі можливі словосполучення. Зробити їх повний синтаксичний розбір.

Але людина шукає правди, яка може бути підпорядкована реальності, що її людина розуміє (Ю. Тарнавський); І тим часом як удень здається, що не маєм минулого, ввечері певний, що майбутнє не існує (В. Підмогильний); Боже, коли ти єси на небі, коли твій могутній й всесильний дух витає над землею і бачить все, що твориться тут, коли тільки від твого погляду летять громи і двигтить земля і трепече все живе і мертве створіння – зглянься надо мною (І. Сенченко).

Завдання II.

З творів М. Сингаївського виписати по 5 прикладів: 1) узгодження (повне і неповне), 2) керування (сильне і слабе, безпосереднє і опосередковане), 3) прилягання (власне-прилягання і відмінкове прилягання), 4) кореляція (повна і неповна).

Завдання III.

З творів М. Сингаївського виписати по 5 прикладів на кожен тип смислових відношень: 1) атрибутивні; 2) об'єктні; 3) суб'єктні; 4) обставинні; 5) апозитивні. Також вказати тип синтаксичного зв'язку: обов'язковий / необов'язковий, передбачуваний / непередбачуваний.

Завдання IV.

Скласти словосполучення за поданою моделлю, зробити повний синтаксичний розбір.

$V_f N_5$; $Num_{car} N_{1pl}$; $Inf Adv$; $Inf N_6$; $Pron N_1$.

Завдання V.

Визначити всі види синтаксичних зв'язків у поданих реченнях.

1. Сьогодні все навкруги було іншим, неповторним, фантастично прекрасним (О. Гончар). 2. За правду, за волю все можу знести (Б. Грінченко). 3. Немов шалені то припадали до хвиль, то шугали вгору прудкі буревісники (Ю. Збанацький). 4. І срібна ніч, серпанками прикрита, дріма і слуха солов'я (Олександр Олесь). 5. Правду кажучи, йому і самому кортіло довантажити підводи ще бодай сотнею мін (О. Гончар). 6. День кінчався, уступаючи дорогу вечорові, що вже

ховався у довгих тінях дубів, серед кущів ліщини, наче соромлячись сонця (В. Гжицький).

Завдання VI.

Визначити типи поданих речень за характером предикативної основи та за наявністю / відсутністю необхідних членів речення.

1. Весело й тяжко згадувати нам тебе, старий наш діду Києве! (П. Куліш). 2. Над пам'яттю простягнуло мости... (М. Рильський). 3. Ніколи не збудуєш словом, коли те саме руйнуватимеш ділом (Нар. тв.). 4. Час правді дати дорогу, слову – звук (В. Уляненко). 5. Бо тут треба було певної вже кваліфікації, а найголовніше – поважності (Остап Вишня). 6. Сержант випустив повід цяцькованої вуздечки і неохоче сплигнув з коня. – Сідай, младшой! – гукнув козакові Чернишеві. – А я собі зараз добуду! (О. Гончар).

Завдання VII.

З'ясувати типи головних і другорядних членів речення та способи їх вираження. Виконати повний синтаксичний аналіз речення зі складеним дієслівним присудком.

1. Як хороше мандрувати літом по Україні! (І. Цюпа). 2. Кожна нація і народ створили десятки тисяч слів (В. Симоненко). 3. Мабуть, людині не можна відриватися від рідного берега (Ю. Мушкетик). 4. Справді, я кріпшаю, почувши голос музики (О. Кобилянська). 5. Сумління людське, виявляється, схоже на вулик, його теж можна розтривожити (О. Гончар). 6. Бережімо честь народу – найкоштовнішу перлину (П. Тичина).

Варіант 20

Завдання I.

Із запропонованих речень вичленувати всі можливі словосполучення. Зробити їх повний синтаксичний розбір.

Шипшини кущ у мене під вікном цвіте блідо-рожевим скромним цвітом (М. Рильський); На леваді вже темніли й зростали дерева, під ногами перехитувалась роса й туман, а над усім світом стояла така тиша, що було чути, як плакала надламана гілка (М. Стельмах); Тут, у відкритім південнім степу, збиралася восени сила-силенна птахів (О. Гончар); Високо вгорі дзвінким передзвоном курличуть трикутники журавлів (О. Копиленко).

Завдання II.

З творів Андрія Малишка виписати по 5 прикладів: 1) узгодження (повне і неповне), 2) керування (сильне і слабе, безпосереднє і опосередковане), 3) прилягання (власне-прилягання і відмінкове прилягання), 4) кореляція (повна і неповна).

Завдання III.

З творів Андрія Малишка виписати по 5 прикладів на кожен тип смислових відношень: 1) атрибутивні; 2) об'єктні; 3) суб'єктні; 4) обставинні; 5) апозитивні. Також вказати тип синтаксичного зв'язку: обов'язковий / необов'язковий, передбачуваний / непередбачуваний.

Завдання IV.

Скласти словосполучення за поданою моделлю, зробити повний синтаксичний розбір.

Adv Adv; Cop Inf; Inf N₆; Adv N₄; Inf Adv.

Завдання V.

Визначити всі види зв'язків у поданих реченнях.

1. Мужича правда єсть колюча, а панська на всі боки гнуча (І. Котляревський). 2. Чом не співа душа про сонце, квіти і про Дністр, що води каламутні аж з-під Карпат несе? (М. Драй-Хмара). 3. Не говори печальними очима те, що бояться вимовить слова (Л. Костенко). 4. Почало смеркатись, коли з-за пагорба повільно виповзла важка, чорна хмара (О. Довженко). 5. Кожне дерево, зрубане на землі, показує, що щось природне піднято вже і в людській душі (В. Підмогильний). 6. У сміх, і плач – се рідні два брати, аж від болю серце рветься (М. Вороний).

Завдання VI.

Визначити типи поданих речень за характером предикативної основи та за наявністю / відсутністю необхідних членів речення.

1. Ах! – і руку до грудей, а другу – до бинди голубої на голові (А. Головка). 2. Тиша у військах. Жайворонки над військами. І ось нарешті 6.00 (О. Гончар). 3. З нудьгою себе знову вислизаю, як равлик із палаючої хати (І. Малкович). 4. Ідеш отак у доброму косарським товаристві і бачиш, ідучи, й вечірнє небо, і ясну зорю (О. Довженко). 5. Доведеться мені їхати (З жури.). 6. Все можна виправдати високою метою – та тільки не порожнечу душі (П. Тичина).

Завдання VII.

З'ясувати типи головних і другорядних членів речення та способи їх вираження. Виконати повний синтаксичний аналіз речення з обставиною, вираженою інфінітивом.

1. Викладання мови – це майстерність творення людської душі (В. Сухомлинський). 2. Не гідна ти дочкою лісу зватись, бо в тебе дух не вільний, лісовий, а хатній, рабський (Леся Українка). 3. Вечір – зорі – трави – срібні роси (Леся Українка). 4. Мені здається, що жила я завжди (Леся Українка). 5. Знай, що в світі найтяжче – це серце носити студене! (М. Рильський). 6. І виходить русалочка в поле виглядати, чи не вийде її милий на лан жито жати (Леся Українка).

КОНТРОЛЬНА РОБОТА № 2
СИНТАКСИС СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ
Варіант 1

Завдання I.

Підкресліть граматичні основи і визначте, котрі з поданих речень є складносурядними. Визначте смислові зв'язки між частинами складносурядного речення.

Діти сплять, але Фріц, не можучи ніде знайти так дуже потрібної книжки, забігає також до спальні (В. Винниченко); Пере Ганна сорочку, а син купається, пірнає, брѳохається, хлюпається, як та риба, в чистій воді (І. Нечуй-Левицький); Собаки крутнули хвостами і, обминувши повалену стіну, підбігли до зачинених дверей, сперлися на них і почали дряпатись, тихенько скавулячи (Є. Гуцало); Жать удень душно, а вночі кусаються комарі (Укр. нар. пр. та прик.); Вчителі презирнулися між собою, і найстарша з них, повновидна сива жінка, запитала (О. Гончар); В кінці греблі шумлять верби, А лист опадає (П. Чубинський); Округ мене то жито половіє, а в житі купа льону голубо цвіте; ячмінь колоситься; оддаєки гайок синіє (Марко Вовчок); Як прялось, так спалось, а як перестала прясти, то не хочеться й спати (Укр. нар. пр. та прик.); Як я була дівочкою, до мене ходили з горілочкою, а як я стала молодницею, перестали ходити і з водицею (Укр. нар. пр. та прик.); Тим часом і Гайка-Хвіст перестав садити кулаками в стіну і, повернувшись до загального гамору, дивився з божевільною напругою запальними очима (Т. Осьмачка).

Завдання II.

До поданих речень подати: а) їх структурні схеми (горизонтальні та вертикальні); б) встановити різновиди підрядної частини: за формально-граматичною, логіко-граматичною, структурно-семантичною та шкільною класифікаціями.

Не зважала на те, що валилися кам'яниці і могли мене завалити (В. Вовк); Сократ посміхнувся і стратег побачив, що посмішка та була щирою, майже дружньою (Ю. Мушкетик); А глухоти не зможу перенести, Бо не вкладе ніхто в печальні жести Шум Черемоша, співи солов'я (Д. Павличко); Ти кинув серце, що в тернах Омилось кровію любові, На жертovníк світобудови (Г. Чупринка); Далеко видніється місто, таке невеличке, що скоріше б можна назвати його великим селом (В. Винниченко); Читаємо списки розстріляних і дивуємося, що на провінції погроми (П. Тичина); Ти до кінця плекаєш любий сон В борні незламного самурая, Що всі думки твої бере в полон (Ю. Клен); Ти не дивися на те, Що нивонька твоя, Як полотно ляне, коротка і

вузька! (Б. Лепкий); Я радий, що не бачив лихоліття (Леся Українка); Розумієш тепер, що в нас у квартирі робиться! (М. Куліш).

Завдання III.

У поданих реченнях визначити тип підрядної частини за формально-граматичною класифікацією.

Здавалося б, що таке роса? (М. Стельмах); На стерні впало мос жниво, Що раз дозріло на віку (М. Стельмах); Так боюся, що між куцих речень крихітку любові загублю... (В. Підпалій); Прокидаюся на світанні, коли гаснуть зорі останні (Г. Гордасевич); Ніхто не знав, коли й де побудовано цю шхуну (М. Трублаїні).

Завдання IV.

За поданими схемами скласти речення. Підкреслити члени речення і вказати тип підрядної частини за шкільною класифікацією.

(Як тільки ...), [...].

[...], (де ...).

[...], (дарма що ...).

[...], (бо ...).

(Щоб ...), [...].

Завдання V.

Виконати повний синтаксичний розбір речень.

Втративши самовладання, не тямлячись, завклубом хутко пройшов у кімнату, де було складено всі весільні подарунки, де на лавах стояли наготовлені драгли, капуста, м'ясо куряче та свиняче, і, побачивши скрипку – лежала в кутку, недбало кинута на купу одягу, – схопив її різким розпачливим рухом і вдарив об скриню (Є. Гуцало); Яка журба тобі, що я поїду на чужину з розбитим серцем, що коханий спогад про зустріч милу обіллє отрута? (Леся Українка); Не сіпай хоть ти мене, бо мі жите посіпало, що ледве на ногах стою (В. Стефаник); Я мрію так життя прожити, щоб кров і піт віддять землі своїй, щоб у плодах мої хилились віти, щоб розроставсь в глибинах корінь мій (М. Стельмах); На тихім озері, де мріють верболози, давно приборкані, і влітку, й восени, то плавали вони, і шії гнулися у них, як буйні лози (М. Драй-Хмара).

Варіант 2

Завдання I.

Підкресліть граматичні основи і визначте, котрі з поданих речень є складносурядними. Визначте смислові зв'язки між частинами складносурядного речення.

Адже ціле літо тут вогонь, босою ногою в пісок не ступнеш, і лише лоза виноградна якимось чудом все ж приживляється під Оксаниним доглядом, звідкись соки бере, розвивається (О. Гончар); Я на повнім ході стрибав з поїзда, а деякі бояться (О. Гончар); Молодиці й собі почали плакати, неначе в хаті лежав на лаві мрець, а вони сходились на похорони (І. Нечуй-Левицький); Гризельді стало невимовно жаль Єремії, і вона почала тихо плакати (І. Нечуй-Левицький); Знайшов сигарету, почав прикурювати, сірники в його руці обламувалися один за одним, ледь спалахнувши, і видно було, як тремтять його руки, аж Порфир не втримався (О. Гончар); Горщечники кивають на рибарів, а ті погрожують поперекидати ятки з череп'ям (Ю. Мушкетик); Мелькають червоні жупани, Вирує, кипить Дніпро, І Байда стріляє в султана, Підвішений за ребро (В. Симоненко); Сонце зійде – я нуджуся, І заходить – плачу: Котру люблю дівчиноньку, Тієї не бачу (Усна нар. тв.).

Завдання II.

До поданих речень подати: а) їх структурні схеми (горизонтальні та вертикальні); б) встановити різновиди підрядної частини: за формально-граматичною, логіко-граматичною, структурно-семантичною та шкільною класифікаціями.

Все село знало, що діялось у панотця (А. Свидницький); Якби не Бог поміг мені, То душа б живая Во тьмі ада потонула, Проклялась на світі (Т. Шевченко); Слово, чому ти не твердая криця, Що серед бою так ясно іскриться? (Леся Українка); Ти ще не знаєш, як війна змінила їх (М. Стельмах); Може бути, що мене не буде, Перебутній час я перебув... (М. Вінграновський); Академіки кажуть, що, очевидно, чухраїнці накривали глечики з молоком поезією – настільки в них була розвинена вже тоді культура (Остап Вишня); Часом Десна розливалася так пишно, що у воді потопали не тільки ліси й сінокоси (О. Довженко); Хто моря переплив і спалив кораблі за собою, той не вмере, не здобувши нового добра (Леся Українка); Для того, щоб любити власний народ, не треба нам ненавидіти інший народ (О. Кобилянська); Щоб себе беріг, Він наказ мені (М. Рильський).

Завдання III.

У поданих реченнях визначити тип підрядної частини за формально-граматичною класифікацією.

Ти слово куй, як я гарячу сталь, Щоб серце в ньому плакало й раділо (Д. Луценко); Гей, вівчарику мій на далекій ген-ген полонині! Заграй мені пісню таку, щоби вчули верхи темно-сині (О. Луцький); Не дай, щоб у серці постаріла мрія, Складаючи крила в журбі

(М. Ткач); І стежечка, де ти ходила, колючим терном поросла (Т. Шевченко); Там, де втомно в темінь тоне Кучерявий вечір, Хтось невтомним дзвоном дзвонить Про чарівні речі (Д. Загул).

Завдання IV.

За поданими схемами скласти речення. Підкреслити члени речення і вказати тип підрядної частини за шкільною класифікацією.

[..., (на якому ...), ...].

[...], (так що ...).

(Куди ...), [...].

[...], (неначе ...).

[...], (незважаючи на те що ...).

Завдання V.

Виконати повний синтаксичний розбір речень.

В тій хвили Бантромій нараз мов сполошився з місця і полетів кудись, так полетів, що Іван не думав навіть, щоби в його старих ногах було ще стільки сили (І. Франко); І якщо зараз з-поміж молодих, які зібрались на палубі, теж є такі, що вміють кроїти й шити і озброювати паруси, то це тому, що з ними був Ягнич-майстер: він їх цього діла навчив! (О. Гончар); І стегна розкувато виділялись у жінки, неначе одштовхувались од стану, але вся її постать була сповнена такою своєрідністю і жіночою принадою, що мало хто не заглядався на неї (М. Стельмах); На тихім озері, де мріють верболози, давно приборкані, і влітку, й восени, то плюскоталися, то плавали вони, і шиї гнулися у них, як буйні лози (М. Драй-Хмара).

Варіант 3

Завдання I.

Підкресліть граматичні основи і визначте, котрі з поданих речень є складносурядними. Визначте смислові зв'язки між частинами складносурядного речення.

Князь Єремія хоче сватати свою дочку, а я оце взявся бути за свата: як буде діло? (. Нечуй-Левицький); Той за начальника біля самісінької пічки, і Ілько вже не відчував тієї неприємної самотності, яку переживають на роботі в перший день (Петро Панч); Він непотрібний і одходить, а на порозі стоїть жінка і повним благанням й надії поглядом проводить його через усю хату, наче він несе з собою життя нашої Оленки (М. Коцюбинський); Працювати ж фізично не дозволяла гордість, “мужицький” труд був для неї принизливим, і ця “шляхтянка” закінчує життя самогубством (Н. Гасвська); Обидва ж вони політируються,

подарунками обсилаються, а нишком один на одного чигають (П. Куліш); Ідуть хлопці, позгорблювались; в очах безнадія світиться та переполох, а в душі дрижаки скачуть (А. Свидницький); Широка річка темним люстром чорніє, в неї під ногами, то там, то тут тремтять у ній рідкі зблідлі зорі; прозорий місяць ледве хилиться в глибині, а далі на схід річка вже яснішає світлою просторою дорогою, з відбитими торочками зелених берегів, з темними плямами заснулих, нерухомих барок, з вітрилом раннього човна, що біліло в імлістій далечині (М. Старицький); Гляне Шрам, аж сидять на траві під липою і божий чоловік, і Черевань, а перед ними стоїть полудень (П. Куліш); Слухав його Шрам довго, а далі вийшов із-за дерева та став навпроти Череваня (П. Куліш); Більше вона ні слова не сказала матері, а, наклавши на плечі гору прання, пішла розвішувати його на тину (Г. Тютюнник).

Завдання II.

До поданих речень подати: а) їх структурні схеми (горизонтальні та вертикальні); б) встановити різновиди підрядної частини: за формально-граматичною, логіко-граматичною, структурно-семантичною та шкільною класифікаціями.

Серденько вже знає, що я тебе послідній раз оце виражаю (Ю. Федькович); І служитиму і далі, щоб не даремно я жила (П. Тичина); Не видно думки – блискавки, що бігає на високі (Д. Павличко); Свою любов, голубку швидкокрилу, давно я випустив на білий світ, аби вона будила сонце в морі, воркуючи ім'я лише Беатріче (Т. Осьмачка); Він знову рученьки згинає, неначе стримує коня (Олександр Олесь); Перед нею лежав не той ... козак, якого вона (Ніна) часто бачила в сідлі на вороному коні (І. Цюпа); Щоб, розбалакавшись, не влізти в “проволочку”, Я швидше ставлю точку (Л. Глібов); Думав, що баба з могили, або щось лихе приверзлося (І. Драч); Бачачи, що вже переборщив, він притих (Б. Грінченко).

Завдання III.

У поданих реченнях визначити тип підрядної частини за формально-граматичною класифікацією.

То гріх – тоді кохатъ, як поруч хтось кона, Як спів, палких надій і радощі оті Так гірко відчува чиясь душа смутна... (Х. Алчевська); Ви знаєте, як липа шелестить у місячні весняні ночі? (П. Тичина); Зупинюсь у вечоровій тиші, вслухаюсь, як дихає земля (М. Луків); Не можу пригадати, кого я ждав на вулиці старого міста (Т. Осьмачка); Мого життя не вистачить мені для діл, що їх у спогадах лелію

(Високий замок); Чує він крізь легкий сон, що якась дівчина співає тонким голосом пісню (І. Нечуй-Левицький).

Завдання IV.

За поданими схемами скласти речення. Підкреслити члени речення і вказати тип підрядної частини за шкільною класифікацією.

(Хто ...), [той ...].

(Де ...), [там ...].

[... в поле ...], (де ...).

(Доки ...), [доки ...].

[... , (що ...), ...].

Завдання V.

Виконати повний синтаксичний розбір речень.

Досунувсь він, що от-от зайця спіймати, вже й руку простягнув, щоб за лапу взяти, та заєць сповзнув і панотець дригнувся ... (А. Свидницький); Вона жила в наймах, а як уже зовсім занедужала мати, то довелося їй свою хазяйку кинути, щоб хвору доглядати (Б. Грінченко); Так тихо, що він почав побоюватися, щоб не трісли йому від перенапруги слухові перетинки ... (В. Шевчук); Соню, сходи до неї і скажи, що я послав їй, як співав на ярмарках зінківський бандуристочка сліпенький, послав три зозулі з поклоном, та не знаю, чи перелетять вони Сибір неісходиму, а чи впадуть від морозу (Гр. Тютюнник).

Варіант 4

Завдання I.

Підкресліть граматичні основи і визначте, котрі з поданих речень є складносурядними. Визначте смислові зв'язки між частинами складносурядного речення.

Пилипко їхав поруч із командиром, і той усе розпитував: чи багацько німців, де стоять (А. Головка); Тихо погойдувався крихітний, на одну людину, човник, і очерет своїм шарудінням присипляв воду (М. Стельмах); Але проповідь непротилежності Гітлерові і любові до нього не припала до серця катованим народам, і вони продовжували боротися проти тиранії (Ярослав Галан); Марко хотів розплющити повіки, але тепер для нього це було непосильною роботою (М. Стельмах); Мудрим людям достаються поцілунки, лаври, квіти, а поету на потіху все криваві самоцвіти (Леся Українка); То пронесеться над болотом чайка, то промайне бистрий чибіс і грудкою впаде в ситу землю (Г. Тютюнник); Хіба що собаки ліниво перегукуються по

дворах, чи зарипить звід десь від колодязя, чи зареве худоба (А. Головка); Ні хмари немає на небі, ні дощ не йде, ні вітерець не колихне повітря (М. Стельмах); Сичі в гаю перекликались, та ясен раз у раз скрипів (Т. Шевченко); Ім'я співака знають у всіх куточках нашої Батьківщини, та й за кордоном багато людей зачаровані українською піснею, яку почули з Миколиних уст (Олексій Білаш).

Завдання II.

До поданих речень подати: а) їх структурні схеми (горизонтальні та вертикальні); б) встановити різновиди підрядної частини: за формально-граматичною, логіко-граматичною, структурно-семантичною та шкільною класифікаціями.

Від робітника Андрій узнав, що один брат уже орденоносець (І. Багрянний); Зіграй усе, що я тебе прошу (Л. Костенко); Вони летять на верхогір'я, Щоб сонце вдосвіта зустріть (Олександр Олесь); Писав чомусь про смерть, неначе знав, що ніччю раптовий блиск вогку пронизе тьму (В. Сосюра); Усе здавалося йому, що ось-ось серед плиткого камінчастого броду земля розкохиться (І. Франко); І тремтять “намісники Ісуса”, Бо чекає кара їх страшна (Д. Павличко); Нема краси другої в світі, як починаєш ти ходити (П. Тичина); Брат садився з тим парубком, що його так щиро дожидав коло самих дверей (Ю. Федькович);

В таку добу під горою, Біля того гаю, Що чорніє над водою, Щось біле блукає (Т. Шевченко); Усі таємні свої скарги я повинна віддати І килим, що виткали мрії, під ноги тобі простелити (Леся Українка).

Завдання III.

У поданих реченнях визначити тип підрядної частини за формально-граматичною класифікацією.

Я з тих країв, де в сині оболоні гарячі персні розкидає день (А. Малишко); Ми підем, де трави похилі, де зорі в ясній далині (А. Малишко); Бачу за морями золоті дороги, де припав до неба синьоокий степ (В. Сосюра); Які пишні села в цім краї бувають весною, коли зацвітуть садки! (І. Нечуй-Левицький); Недалекий той час, коли чесність зійде зі списку парадних чеснот, настільки вона стане звичайною в нашій дійсності (І. Вільде).

Завдання IV.

За поданими схемами скласти речення. Підкреслити члени речення і вказати тип підрядної частини за шкільною класифікацією. [...], (тому що ...).

[... так], (що ...).
[Кожний, (хто ...), ...].
[Скрізь, (куди ...), ...].
(Якщо ...), [то ...].

Завдання V.

Виконати повний синтаксичний розбір речень.

Сонечко світить у небі, скошене різнотрав'я під променями в'яне, і пахощі його міняться – стають журливо-гіркуваті; бджоли та джмелі над квітами з пониклими головками провозять свою гуркотливу музику так, наче везуть її на запряжених кіньми возах; а дядько Щерба стоїть собі й стоїть біля тину, до хати не йде, й на дядьковому чолі голубим маком переблискує дрібний піт (Є. Гуцало); Згадай, як у день ми стояли з тобою На скелі гарячій, на кручі стрімкій, Я вчилася пісні з морського прибою, А ти прислухалась, який в ньому стрій (Леся Українка); Співати про хату малу, небагату, де добре є брату, де радісно жить (Б.-І. Антонич); Я понесу в серці звуки народних пісень, що віками не змовкали над землею, зберігаючи в безіменних творіннях пульс безсмертя, що протидіяли всім спробам темряви задушити прагнення до світла й поступу розуму (О. Бердник).

Варіант 5

Завдання I.

Підкресліть граматичні основи і визначте, котрі з поданих речень є складносурядними. Визначте смислові зв'язки між частинами складносурядного речення.

Отам проходила, на галяві заснула, І біля неї тихо скорбна мати сіла (О. Зуєвський); Ні один невіруючий філософ, ні письменник не переконав мене глибше, як новий Завіт, і я б не могла дати свого чудового, великого Бога за будь-яку гіпотезу (В. Вовк); Я випив горя у проваллі Другої війни, і сумніви зайшли до мене (Б. Бойчук); Здебільшого товпляться довкола возів молоді люди, але є поміж них і поважні громадяни (Ю. Мушкетик); Він виливався із слова, як тісто, і його кожного разу бігали шукати в небі і на землі (Е. Андієвська); Приходить зима з дощами і з теплим воском відлиг, і вже гумовими полами, а не крилом, б'є ніч у шибку вікна (Ю. Тарнавський); І з невблаганними очима Ти йдеш вічність і крізь мить, І темінь в тебе за плечима, Й поперед тебе мла-темнина, Й тобі нічого не болить! (М. Вінграновський); І я буду старіти, а ти справді залишатимешся молодію (Є. Гуцало).

Завдання II.

До поданих речень подати: а) їх структурні схеми (горизонтальні та вертикальні); б) встановити різновиди підрядної частини: за формально-граматичною, логіко-граматичною, структурно-семантичною та шкільною класифікаціями.

Слабка людина, не втерплю, щоб пальцями не зачепити струни Сузір'я Ліри (Є. Гуцало); Зелень розливається всіма відтінками, навколо – первісний дикий ліс, де заходить тільки нога землеміра, взута в гумові чоботи (Д. Гуменна); Немає ще праці, в якій би було проаналізовано думку Сковороди на тлі всієї сучасної йому і минулої філософії (І. Дзюба); Щоб корабель не став за домовину, візьми благословення – і лети (І. Дзюба); Тут дід заводив нас у такі казкові нетрі старовини, що ми переставали дихати і бити комарів на жижах і на шиї (О. Довженко); Сивоок злякався, що пропустить, може, єдину нагоду, мерщій проштовхався наперед, став коло міщила (П. Загребельний); А тепер його порух, мов камінь, наче кара від ночі, застиг, Щоб майнути у темі сторінками Дорогих непрочитаних книг (О. Зуєвський); Більше десяти років тому приїхав сюди, щоб намалювати ці скелі, – і пропав (Р. Іваничук); Той смерть свою навіки поборов, хто на її ненависть мав любов (Д. Павличко); Та в порожнечі нам блукати доти, Аж доки ми тягар того хреста донесемо до нашої Голґоти (І. Качуровський).

Завдання III.

У поданих реченнях визначити тип підрядної частини за формально-граматичною класифікацією.

У слові рідному велика сила є, що розбива граніт і золото кує (М. Рильський); А хто сказав, що щастя тільки в щасті (О. Слоновська); Любить людей мене навчила мати і рідну землю, що б там не було (В. Симоненко); Так тихо-тихо скрізь, що ледве чути відгомони (П. Тичина); Розлюбіть себе, щоб зрозуміти, як мало вас можуть любити інші (В. Брюгген).

Завдання IV.

За поданими схемами скласти речення. Підкреслити члени речення і вказати тип підрядної частини за шкільною класифікацією.

(Якби ...), [то ...].

[...], (як ...)

(Коли ...), [...].

[...], (тому що ...)

(Кому ...), [тому ...].

Завдання V.

Виконати повний синтаксичний розбір речень.

Одним блиском думки переплигнув Олесь сорок п'ять років назад, у своє власне дитинство, коли ще сам був таким бальбасом, як Юрчик, а, може, за рік старшеньким, коли з "газетою" в штанцях гарцював на верб'яному "конику" по запорошеній, вибоїстій дорозі (І. Керницький); Гармошка вже позвала іншу мелодію, шпаркішу й завзятішу, а дівчата, водючи в танці одна одну, безоглядніше закрутились у вирі – чоботи й черевики якщо не згоріли на їхніх ногах, то ось-ось згорять, обернувшись на куряву та дим; довгі спідниці й плаття в'ються довкола ніг так швидко, наче намагаються порятуватися од невидимого вогню, який схований десь у тому шаленому русі; пташки усмішок на губах хоч і притомились, хоч і прибігли, та ще не відлетіли й не скоро відлетять; очі грають карими, синіми, чорними поглядами, а над тими поглядами шнурками, ключами підносились дівочі брови (Є. Гуцало); Бо пам'ятайте, що на цій планеті, від коли сотворив її Пан-Бог, ще не було епохи для поетів, але були поети для епох (Л. Костенко); Благослови, Господь, державний Київ, Що на горі над голубим Дніпром Пильнує мир і всі труди людської, Що їх живить земля своїм трудом (І. Кочерга).

Варіант 6

Завдання I.

Підкресліть граматичні основи і визначте, котрі з поданих речень є складносурядними. Визначте смислові зв'язки між частинами складносурядного речення.

Поснідавши, батько йшов на роботу, а я, підсукавши колоші, біг на кінець городу, щоб наламати широких капустяних листків (В. Скуратівський); Ягоди вже прихопив морозець, від того вони солодшають (В. Чухліб); У неї було дуже багато іграшок, але вона поводитися з ними не так, як деякі інші діти (Н. Забіла); Привчав мене батько трудитись до поту, а мати – любити пісні (П. Воронько); Жену від себе голоси поля, і тоді на мене, як дощ, спадають небесні (М. Коцюбинський); Потім хмари затихли, перестали рухатися, і сторожке мовчання оволоділо небом і землею (Г. Тютюнник); Ось чому ваша інтелігентність так часто впадає в жорстоку брутальність, і ви вчиняєте тоді зі своїми солдатами огидні злочинства (О. Довженко); Дніпро спокійно шумить і реве, і хвиля берег миє (О. Довженко).

Завдання II.

До поданих речень подати: а) їх структурні схеми (горизонтальні та вертикальні); б) встановити різновиди підрядної частини: за формально-граматичною, логіко-граматичною, структурно-семантичною та шкільною класифікаціями.

Вона вже любить батька, бо, коли він вривається в кімнату з чергової поїздки, вона вся починає світитися, бігає, метушиться (В. Шевчук); Він горів до всього, що працювало на майбутнє народу (В. Яременко); Се дідусь слабосилий, Що без роду, без стад і жінок Сам стоїть край могили (І. Франко); Але він був потрібен письменникові-імпресионістові, щоб викликати сильне контрастне враження, душевне чуття огиди (Є. Федоренко); Той смерть свою навіки поборов, Хто рівня їй, але у силі добрій (Д. Павличко); Я думаю про щось чуже, стороннє, неважне, а проте тямлю, що я не забув свого горя (М. Коцюбинський); Як би таких було між нами менше, що, дома чесний статок прочесавши, поналились на соболі московські та руки простягли до тієї “казни”, як кажуть москалі (Леся Українка); Се, може, станеться пізніше, коли всі зобачуть у ній те, чим вона була (Д. Донцов); Характерною прикметою його вдачі був несилюваний, природний і бистрий дотеп, який свідчив про незвичайний розум і притаманну цьому сумному письменникові веселість (В. Яременко); Пішов своєю дорогою, як птах, що своїх крил на собі не чує (В. Стефаник).

Завдання III.

У поданих реченнях визначити тип підрядної частини за формально-граматичною класифікацією.

І я щасливий, що себе знайшов, що не сконав у бездуховнім вирі (М. Руденко); Знай, що в світі найтяжче – серце носити студене! (М. Рильський); Я люблю, як, буває, осінню пахне яблуками в хаті (А. Малишко); Як заплачу на малу хвилинку, то мусить хтось сміятися до смерті! (Леся Українка); Ось чутно, як несе вітер якусь новину з далекого лісу... (М. Коцюбинський).

Завдання IV.

За поданими схемами скласти речення. Підкреслити члени речення і вказати тип підрядної частини за шкільною класифікацією.

[...], (немов ...).

(Коли ...), [то ...].

[... з того], (що ...).

(Хоч ...), [та ...].

[...], (якщо ...).

Завдання V.

Виконати повний синтаксичний розбір речень.

Коли в монастирях був папірсу брак, Ченці з рукопису старе письмо змивали, щоб написати знов тропар або кондак, І палімпсестом той рукопис називали (М. Вороний); Українську мову і літературу викладав Омелян Огоновський, який головну увагу приділяв граматиці в студіях з літератури, як зазначав іще Іван Франко, який свого часу теж слухав його лекції, виходив не з самостійної вартості того чи іншого твору, а намагався цей твір “вперти в одну з тих схоластичних шухлядок, по яких порядковано твори поетичні в шкільних читанках” (М. Ільницький); Колисав мою колиску Звук підгірської трембіти, Що від неї зорі меркнуть І росою плачуть квіти (Б. Лепкий); Будемо сподіватися, що до нашого поета парки будуть ласкавіші і пісні його лунатимуть ще довго (М. Грушевський).

Варіант 7

Завдання I.

Підкресліть граматичні основи і визначте, котрі з поданих речень є складносурядними. Визначте смислові зв'язки між частинами складносурядного речення.

Смикнула телицю за нашійник, та подалися вдвох за ворота (Є. Гуцало); Чи колектив тобі наш набрид, чи чистолубство тебе заїло

(Ю. Збанацький); Сказав старий, що всі троє разом зарадили (Т. Шевченко); Та прийде час, і ти огнистим видом Засяєш у народів вольних колі (І. Франко); Я волочу втомлені ноги поміж сірими меблями, а за мною тихо волочиться моя згорблена тінь (М. Коцюбинський); І будень без нього не будень, і свято без нього не свято (В. Земляк); То ж він татар на поміч приєднав і платить їм ясиrom християнським (Леся Українка); Чорними долонями струшували піт з чола і великими руками ловилися землі (В. Стефаник); Ти, хлопе, землю край І в землю зерно сій (Б. Лепкий); Не слів мені, а іскр блискучих і палких ! (Олександр Олесь).

Завдання II.

До поданих речень подати: а) їх структурні схеми (горизонтальні та вертикальні); б) встановити різновиди підрядної частини: за формально-граматичною, логіко-граматичною, структурно-семантичною та шкільною класифікаціями.

Здалось, примарилось мені, наче ти печальною ходою десь пройшла у білому вбранні (В. Сосюра); Вона побігла до шинку, бо мала заплачене на цілий тиждень наперед снідання (І. Франко); Хай полотном простелеться дорога, Що повела науку по землі (Д. Павличко); В юрті сидів я на килимі в гостях у столітнього окина у Джамбула, коли раптом прийшла новоприбула рада гостя з телеграмою в руках (П. Тичина); Брат узяв чудотворник у руки та читає коло стола на голос, бо неня дуже любила слухати його (Ю. Федькович); Я дивився і радів, що минула зима, Що весна наближається, літо ... (Олександр Олесь); Чатує вітер на останнє листя старого дуба, що своїм корінням тримає схили урвища (Л. Костенко); Вони поїхали до ливарні, що маячила за міським парканом (І. Багряний); Годі з певністю сказати, як то там було з цим моїм родом “по мечу”, тобто по батькові (Г. Журба); Вихована в польській культурі, вже з юнацьких років нав’язала зразок з народом і повернулася до українства, що його віднайшла по лінії маминого роду (Ю. Тарнавський).

Завдання III.

У поданих реченнях визначити тип підрядної частини за формально-граматичною класифікацією.

Я не хочу, щоб ви були сьогодні, як завжди, засмучені (Олександр Олесь); Зерно в землю теж кладуть, щоб воно воскресло в житі (Б. Олійник); Щоб жить – я всі кайдани розірву (П. Тичина); Море так бадьоро хлюпає у човни, що аж слухати любо (М. Коцюбинський); Пахне хлібом земля, що дала мені сонце й крила (Д. Павличко).

Завдання IV.

За поданими схемами скласти речення. Підкреслити члени речення і вказати тип підрядної частини за шкільною класифікацією.

[... так], (щоб ...).

[..., (що ...), ...].

(Де ...), [там ...].

(Доки ...), [доти ...].

[...], (хоча ...).

Завдання V.

Виконати повний синтаксичний розбір речень.

Тоді йому вдавало, що є на світі бездонні криниці, та каламутна срібло-сіра топіль, котра розливалась перед ним в невідомість, і друга, десть там у ньому, темна, скаламучена криниця (Г. Журба); Інший фейлетон викпинав договори з чужими державами – уряд УНР за те, що не бачив за гарними словами чужих дипломатів зневаги самостійності України, а чужі держави за те, що за кам'янецькою УНР не бачать 40-мільйонної непідлеглої нації (Ю. Лавріненко); Оце невеличкі замітки, що їх нема в жодній історії України і, які я хочу нагадати, щоб їх не забули (Остап Вишня); І в римах він намагається бути канонічним, а все-таки припускає модерні рими, що ігнорують післянаголосові приголосні (Ю. Шерех).

Варіант 8

Завдання I.

Підкресліть граматичні основи і визначте, котрі з поданих речень є складносурядними. Визначте смислові зв'язки між частинами складносурядного речення.

Своє набуते, як і тінь, не чуте, та без нього ми ніщо (Т. Осьмачка); І, може, тут сидів так само, Чекаючи вістей із Ясс, І крізь вікно він бачив браму І вулицю в цей самий час (Є. Маланюк); На гору доступитися нелегко, зате з гори зручніше боронитися (Леся Українка); Чи то води весняні шуміли, чи то бриніла десь з далеку пісня (О. Іваненко); І рука її нічого не стиснула, а впала додолу в'яло й безсило (Л. Мосендз); Я не знаю, хто кого морочить, але я б нагана в руки взяв (В. Сосюра); Напишеш, рвеш ... і пишеш знову ! І знову не так ... і знов не те (Є. Плужник); Від яток смерділо людськими екскрементами, і довгий понурий м'ясний ряд скидався на перекинуті кінські кістяки (Б. Антоненко-Давидович); Вони кокетливо посміхаються до сонця, а вітер схоплюється у мене над головою (Г. Косинка); Вона йшла поруч, оддыхаючи, і не вгавала мені дякувати (В. Підмогильний).

Завдання II.

До поданих речень подати: а) їх структурні схеми (горизонтальні та вертикальні); б) встановити різновиди підрядної частини: за формально-граматичною, логіко-граматичною, структурно-семантичною та шкільною класифікаціями.

Хлоп'я очей не зводить з коней, хоч сон його вже обхопив (Олександр Олесь); Але казка, яка то вона вже за себе з роду вигадлива та химерна вдалася, знає кожному раду і причину (Ю. Федькович); Нема сильніш од землетрусу, як потрясать серця людей (П. Тичина); Я вас люблю великою любов'ю, Бо добре знаю вашу міць і твердь (Д. Павличко); Ганна вдарила Фрузю в груди так сильно, що ся відразу звалилася з ніг (І. Франко); Я скажу йому, що ходжу в райшколу, що до нього тільки думи мої летять (В. Сосюра); Благословен, хто вигадав маяк. Цей промінь, що спалахує над морем Десь там, де пішли його і всі інші брати й сестри, понісши в офіру свої м'язи й мізок (І. Багряний); В долині Тигра і Євфрата, котру заносить жовтий мул, поблякне слава Герострата перед твоєю, місто УР! (Л. Костенко); Пам'ятаю я, що, незважаючи на свою ультрадемократичність, бабуня все була горда, що в нашому роді не було попів і жидів (Л. Мосендз).

Завдання III.

У поданих реченнях визначити тип підрядної частини за формально-граматичною класифікацією.

Пахне хлібом трава, що купала мене з дитяти (Д. Павличко); Я збагнув, що забуття не суджено мені (Леся Українка); І було їх, тих книг, у шафах стільки, що такої кількості за свій короткий вік він [Лисогор] ще ніколи й не бачив (В. Козаченко); Коли ти любиш рідний край, гори, палай! (М. Вороний); Коли він зійшов на горбок, перед ним встали в повній красі всі ниви (М. Коцюбинський).

Завдання IV.

За поданими схемами скласти речення. Підкреслити члени речення і вказати тип підрядної частини за шкільною класифікацією.

[Все, (що ...), ...].

[...], (чи ...)

[... настільки ...], (щоб ...)

[...], (дарма що ...)

(Якщо ...), [то ...].

Завдання V.

Виконати повний синтаксичний розбір речень.

Вода мерехтіла, вода світилась різними барвами, вода міняла настрої, де всміхалася по-дитячому широко, а де стриманіше, вода наче пісню співала весь час, пісню, в якій вона жила так само, як у річці, авжеж, так само, бо линула вона в пісню прямісінько з оцих деснянських берегів, линула, линула (Є. Гуцало); Не знаю, що питаю у неї і що казала вона мені, а тільки пам'ятаю, як буйно захвилювалися жита, затремтіли від радості льон і гарячий вітер припав грудьми до землі (Г. Косинка); Вслухаєшся в музику слів, кожне з них звучить по-своєму, проникаєш у зміст і, здається, повністю вслухавшись, повністю проникнувши, однаково до кінця не досягнувши, не все збагнувши, бо начебто в простому і ясному – Розлоге! Бір! Дубове! – застається стільки незвіданості, загадки, таємниці (Є. Гуцало); Пообідавши, дядько Щербань не встає з-за столу відразу, а якийсь час сидить, випроставшись, у тихій тиші (Є. Гуцало); Правда, на це щастя можна по-різному дивитися, але я наперед кажу, що не належу ні до філософів, ні до людей з ідеалами (і порожніми кишенями), що все критикують і врешті дохнуть під тинами і парканами (І. Сенченко).

Варіант 9

Завдання I.

Підкресліть граматичні основи і визначте, котрі з поданих речень є складносурядними. Визначте смислові зв'язки між частинами складносурядного речення.

Чи голоси у нас не заслабі? Чи не потонуть у вітрах простору? Чи сприймуть велич нової краси? (Л. Костенко); І в твоїх зіницях, повних мети, Бачу міст задимлені скилети І, мов коні, здиблені мости (Д. Павличко); Лице йому зблідло, очі були напружені, й губи кривавились од якоїсь тужливої радості (В. Винниченко); Той ліс зашумить, і ті сні ізійдуть (М. Вінграновський); Поля до сонця пнуть зелені пальці – а я ж на них по-своєму дивлюсь (П. Тичина); Сам Іван ніколи не говорив про се, але хтось із його сторін приніс сю вість до Борислава (І. Франко); Ліхтарів проміння простяглося і в вікні задумано цвіте, а мені здається: то волосся, то твоє волосся золоте (В. Сосюра); Вибухає ніч громами, і земля дрижить у дзвоні (І. Багряний); Яка чума, яка біда мене косила, а сила знову розцвіла (П. Тичина); Там уже я збирав війська, аж землі важко, і вибивав ворога у чужі городи (О. Довженко).

Завдання II.

До поданих речень подати: а) їх структурні схеми (горизонтальні та вертикальні); б) встановити різновиди підрядної частини: за формально-граматичною, логіко-граматичною, структурно-семантичною та шкільною класифікаціями.

Дарма що стояло тихо, сонячне безвітря, листя тріпотіло на деревах вздовж шляху (Ю. Смолич); Відчув у роті солодкий смак води з джерел, що б'ють у березі в його селі й ніколи, скільки він пам'ятає, не висихали й не вичерпувалися (В. Шевчук); Здавши документи в штаб, Черниш, перш ніж іти в батальйон, з'явився, за офіцерським звичаєм, відрекомендуватись командирові полку (О. Гончар); Поволі звук я до цієї картини, як солдат на війні поступово звекає до грому гармат (О. Довженко); Ніхто не бачив, як я переставляв на ділянках таблички (Ю. Збанацький); Зараз додому, добре виспатися, щоб завтра біля власного верстата бути вправним, зосередженим (В. Собко); І кожний знає з нас, для чого він живе (В. Сосюра); Щасливий, хто сні має милі (Леся Українка); Туманом і сирістю потягло справа, де протікала річка (Петро Панч); Коли б можна, побігла б туди, в лікарню, де лежить він (І. Цюпа).

Завдання III.

У поданих реченнях визначити тип підрядної частини за формально-граматичною класифікацією.

Повела житами стежка неширока в поле, де тополя мріє одинока (В. Симоненко); Там, де ти колись ішла, тиха стежка зацвіла вечоровою матіолою, житом-долею світанковою (Б. Олійник); Забудь усе й лети, куди життя несе в огні труда (В. Сосюра); Колисав мою

колиску звук підгірської трембіти, що від неї зорі меркнуть і рососою плачуть квіти (Б. Лепкий); Я так тебе люблю, що стримати не в силі захоплених пісень, що ллються через край (В. Сосюра).

Завдання IV.

За поданими схемами скласти речення. Підкреслити члени речення і вказати тип підрядної частини за шкільною класифікацією.

[Такий ...], (неначе ...).

[Так ...], (що ...).

[...], (про що ...).

(Як ...), [тоді ...].

(Якби ...), [тоді ...].

Завдання V.

Виконати повний синтаксичний розбір речень.

В пам'яті одразу виникла зачарована скеля, про яку вже й забули, примітивна кузня, якою починалося будівництво (Ян Баш); Потім хлопець кинув погляд навкруги і побачив кухаря, що поливав водою капітана вартового, що стовбичив з почепленим на раменах автоматом (С. Скляренко); Виявилося, що вони проходять повз маленький острівце, яких тут немало в Азовському морі (О. Гончар); Погортайте сторінки сивих віків, і вам відкриється багато таємниць, і ви почуєте голоси творців, імена яких так розгубила історія, що вже навряд чи знайдемо багатьох сіячів, чия поетична нива, ставши народною, квітує й сьогодні на нашій ниві (М. Стельмах).

Варіант 10

Завдання I.

Підкресліть граматичні основи і визначте, котрі з поданих речень є складносурядними. Визначте смислові зв'язки між частинами складносурядного речення.

Так: десь дім стояв – а може й не стояв (Б. Бойчук); Час цідить пісок з долоні в долоню, і смерть може стукнути об шибку Гілкою чорних акацій (В. Вовк); Їй нічого робити, співає, а я тчу тіні з трави (В. Голобородько); Він вилазив на грушу і в пазуху рвав гнилиці, і купався коло млина, і лежав у піску (І. Драч); Чи то праця задавила молоду силу, чи то нудьга невсипуща його з ніг звалила (Т. Шевченко); Холодно, але все зелене (П. Загребельний); Ліс стояв мовчки, та проте смереки шепочуть щось (О. Кобилянська); Кладе вінок на щедрий сплеск коси і зором воскрешати світ уміє (О. Зуєвський); Данило розтебнув Ярицю на грудях, присів на колодку й тоді побачив за ватрою жінку в кольчuzі (Р. Іваничук); Та й до мене колись солодко посміхнулася під церквою в Пассейську одна Мона, та

й от з того часу бідний чоловік уже близько півстоліття в неволі крипірує (І. Керницький).

Завдання II.

До поданих речень подати: а) їх структурні схеми (горизонтальні та вертикальні); б) встановити різновиди підрядної частини: за формально-граматичною, логіко-граматичною, структурно-семантичною та шкільною класифікаціями.

Сила в нас така, що доріг в житті мені замало (А. Малишко); Люблю народ, якого силу ніхто не зломить (П. Воронько); Добре б було, коли б саме тепер хтось заглянув до нас в гості чи хоча б мама почала співати (М. Стельмах); В веснянім я чую повороті, що іде, надходить людськості весна! (М. Рильський); А він забув про весло, що лежало під ногами (Гр. Тютюнник); Якщо прийде весна, то не думай її Розвести у веселощах бучних (Лєся Українка); Куди не гляну, – літо спом'яну (І. Гнатюк); В цих дотепних словах – найгірша суть процесів, що відбуваються в сусідній з нами... (Л. Коханець); Як б'ється серце в хвилюванні, Співай про згублений свій рай (Гр. Чупринка).

Завдання III.

У поданих реченнях визначити тип підрядної частини за формально-граматичною класифікацією.

І кожен з нас те знав, що слави нам не буде (І. Франко); Золотисті лани пшениці такі, що їм кінця-краю не видно (В. Гжицький); А на тому боці – там живе Марічка в хаті, що сховалась у зелений бір (М. Ткач); Я не маю наміру розповідати вам, яке це щастя – справжня дружба (Марко Вовчок); Я знаю, знаю, що не мови на світі людей поділили на злих і добрих (Д. Павличко).

Завдання IV.

За поданими схемами скласти речення. Підкреслити члени речення і вказати тип підрядної частини за шкільною класифікацією.

[..., (яку ...), ...].

[...], (якою ...).

[...], (щоб ...).

(Коли ...), [...].

(Поки ...), [...].

Завдання V.

Виконати повний синтаксичний розбір речень.

Мовби продовжує розмову з усіма тими односельцями, яких нині бачив, коли косив за тином: і зі Степаном Галайдою, комбайнером, котрий навідувався в поле подивитись, яка там пшениця дозріває, який врожай доведеться збирати; і з балакучою та дорідною Стефкою, котра ніколи мимо не пройде, щоб не зачепити, і з забудькуватим Миколою, якому, звісно, ще не раз заманеться скуштувати черешень; і з літньою сусідкою Марусиною, що виглядає сина – хай би дочекалась, хоч тоді вже не покличе дядька Щербу косити лужок, син сам упорається (Є. Гуцало); І нечуване, предивне почуття охопило хлопця – йому привиділося, що ціле сузір'я сунуло на нього, і він у цьому розсипищі іскрявому розтопився (М. Понеділок); Застерігає доля нас зарання, що калинова кров – така густа, така крута, як кров у наших жилах (В. Стус); У цих людей були інші прегарні світи, і вони знали, що їм треба повернутися туди, де їх справжній дім (Ю. Тарнавський).

Варіант 11

Завдання I.

Підкресліть граматичні основи і визначте, котрі з поданих речень є складносурядними. Визначте смислові зв'язки між частинами складносурядного речення.

Я для неї хмар не розвію І дощами землі не заллю (В. Симоненко); А єдиних слів, на жаль, було не сказано, А для чого ці слова, як плаче музика ? (Б. Олійник); І купався коло млина, і лежав у піску, І стріляв горобців із рогатки (І. Драч); Та не дай Боже, та не дай нікому, як оцьому народоньку молодому! (М. Вінграновський); Вона звалилася на хвилі, потонула, а пліт поплив собі й поплив (Є. Гуцало); Або вільний вітер пронесеться, або мороз ударить (Марко Вовчок); І вже нема ні щастя, ні біди, а тільки світ, тугим пойнятий гудом (В. Стус); Потахне світ наш, гей потахне, по собі не полише й крихт – і ми відлинемо, як птахи, хоча без крил, хоча без крил (І. Калинець); Корови безгучно ступали по пухкій дорозі, і їхні очі були заплющені (В. Шевчук); Білий кінь підвів голову і жалібно глянув на Степана великими водянистими очима (В. Дрозд); Не то осінні води шуміли, не то вітер бився в заламах провалля (М. Коцюбинський).

Завдання II.

До поданих речень подати: а) їх структурні схеми (горизонтальні та вертикальні); б) встановити різновиди підрядної частини: за формально-граматичною, логіко-граматичною, структурно-семантичною та шкільною класифікаціями.

Зіграй усе, що я тебе прошу (Л. Костенко); Це коротке оповідання, мов біблійна розповідь, про те, як колись давно був собі світ і у цей світ прийшло одного ранку двоє людей (Ю. Тарнавський); Горіти нам, щоб іскра ад'ютанта Жевріла для майбутніх поколінь (Л. Храплива); Коли б кохана та весна у лузі – тоді б я сам заповнив “Новий Обрій” (Г. Чернобицька); Кімната, де жив Всеволод, виглядала веселіше, і в ній, як завжди, панував нелад (В. Шевчук); Коли Іван Оскарович у супроводі господарів оглядав брилу, його відрекомендували художникам (О. Гончар); Чи не буде знову недовови Там, де в ніч майнула черга днів? (О. Зуєвський); Я заздрив тим нелюдяно-апатичним жінкам, які дрімали (В. Вовк); Дощ – це дівчина, що чеше в присмерк мокрі коси (Б. Бойчук); На одну мить стало так порожньо, так зловісно, аж чорна хвиля потьмарила Тімасієві свідомість (Ю. Мушкетик).

Завдання III.

У поданих реченнях визначити тип підрядної частини за формально-граматичною класифікацією.

Кожне дерево, зрубане на землі, показує, що щось природне підтяго вже і в людській душі (В. Підмогильний); Так вдало маскував свої думки, що ніхто їх не помічав (В. Брюгген); Надворі прегарна, ясна, зориста ніч, що своїм чарівним спокоєм викликає дивну тугу з усіх закутків серця (О. Кобилянська); Немає в світі бурі, щоб огонь могла задуть вічний та правдивий (І. Кочерга); Живи так, щоб закон твого життя міг бути законом для всіх (В. Винниченко).

Завдання IV.

За поданими схемами скласти речення. Підкреслити члени речення і вказати тип підрядної частини за шкільною класифікацією.

[Всі ...], (чого ...).

[Той ...], (хто ...).

(Яка ...), [такий ...].

(Що ...), [то ...].

(Чим ...), [тим ...].

Завдання V.

Виконати повний синтаксичний розбір речень.

Куди б не йшла вона, куди б не обернулася, – здаля або зблизька, все бачила Єгоханана, що ніби навіть і не звертав на неї жодної уваги, немов лише випадково опинився на очах (Л. Мосендз); Якби я втратив очі, Україно, То зміг би жити, не бачачи ланів, Поліських плес,

Подільських ясенів, Дніпра, що стелить хвилі, наче сіно (Д. Павличко); Коли буду я навіть сивою, і життя моє піде мрякою, я для тебе буду красивою, а для когось, може, й ніякою (Л. Костенко); Росу в росинку забивають клином, І ниткою живою крильця бабок Виносить хвилями із грядок бобу, Що вивівив стручки – жаровні соку, Бо лійки скрізь, листки з кришталю саклі, Їй лежать у ватянках від тьми помору Водоймища, і хащі, і примари (Е. Андієвська).

Варіант 12

Завдання I.

Підкресліть граматичні основи і визначте, котрі з поданих речень є складносурядними. Визначте смислові зв'язки між частинами складносурядного речення.

Це ж усі ці новелки хоч і українські, але американського походження (Д. Гуменна); До яру підійшли, і одностайно тіні погнулися від їхніх тіл назад (М. Бажан); Ясеновий гай під мурами і алея високих ялин за мурами (У. Самчук); Поцілуєш різко і суворо, А в очах – морозяна блакить, А в очах – розриви і простори (О. Ольжич); Хай кружляє, мов невтомний сокіл, І зриває рідних і охочих ! (О. Теліга); Вибухає ніч громами, І земля дрижить у дзвоні (І. Багряний); Поема Божа, і в ній закон, ясний, але і таємничий: як в сонці (В. Барка); І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала, І рушник вишиваний на щастя дала (А. Малишко); Він переможець, а вона хіба ж не рівня йому? (О. Гончар); І ця голова камінна, І погляду мертвий жаль, І сірі, як глей коліна, і нігтів цупка емаль (О. Зуєвський).

Завдання II.

До поданих речень подати: а) їх структурні схеми (горизонтальні та вертикальні); б) встановити різновиди підрядної частини: за формально-граматичною, логіко-граматичною, структурно-семантичною та шкільною класифікаціями.

У сивині прожитих літ моїй весні я шлю привіт, заводові, що в нім я зріс, де з цементом я ноші ніс (В. Сосюра); Я чую їх, далекі голоси дівчат, що не весільної співали, коли у хвилі русої коси з червоним чорне поруч заплітали (М. Рильський); Я мрію так життя прожити, щоб кров і піт віддати землі своїй, щоб у плодах моїх хилились віти, щоб розроставсь в глибинах корінь мій (М. Стельмах); Нехай не знає втоми та рука, що добре зерно в добру землю сіє, що зневажає чорні суховії (М. Рильський); Над усім світом стояла така тиша, що було чути, як плакала надламана

гілка (М. Стельмах); Правди в брехні не розмішуй, бо на світі той наймудріший, хто найдужче любить життя (В. Симоненко); І ми шукаємо тих, що йдуть з нами, що свідомі своєї високої мети, що так високо тримають наш прапор (С. Складенко); Людина йде по рідних вулицях, де пройшло її дитинство, де буяла молодість, де проходили найкращі роки життя (Ян Баш); Тихо розмовляли, наказували, як бути з хлібом, що треба продати, що купити, чим засіяти пар і що сіяти по озимі (С. Складенко).

Завдання III.

У поданих реченнях визначити тип підрядної частини за формально-граматичною класифікацією.

Коли сонечко пригріє, Потечуть струмки (Олександр Олесь); Навесні, коли цвітуть білі та сині кетяги, здається, немов важка непорушна хвиля бузкового цвіту вінком оточила цегляний будиночок (Є. Гуцало); Як же гарно, що в дружбу ти віриш, віриш в нашу любов (А. Пашко); Бліде небо мигтить зірками до блакиті, що оповила степову далечінь (М. Коцюбинський); Я так люблю життя, що хотів би прожити його до останньої хвилини (Олександр Олесь).

Завдання IV.

За поданими схемами скласти речення. Підкреслити члени речення і вказати тип підрядної частини за шкільною класифікацією.

(Як тільки ...), [...].

[..., (на якому ...), ...].

(Хто ...), [той ...].

[...], (тому що ...).

(Якби ...), [то ...].

Завдання V.

Виконати повний синтаксичний розбір речень.

І треба так довго йти в непросто ясно промінні, і в пустинях німих самоти собі говорити тіні, і падати в тьмі обрив, де овоч і ангел падав, щоб у тінях, що ти освятив, зацвіла промениста зрада (Б. Рубчак); Люди стільки понавигадували, щоб себе дурити, але все це омана (В. Шевчук); Сонце сіло, луки димчасто синіли, а над лісом беззвучно, загрозливо росла кошлата грива невидимого вороного, що застиг перед велетенським стрибком на небо (В. Дрозд); Коли ми пройшли через випробування й насолоду твору, можна спробувати здати собі звіт з того, що ми прочитали (Ю. Шерех).

Варіант 13

Завдання I.

Підкресліть граматичні основи і визначте, котрі з поданих речень є складносурядними. Визначте смислові зв'язки між частинами складносурядного речення.

Микола спитав Андрія: “Чи ніхто не бачив мене, чи нічого такого підозрілого немає?” (І. Багряний); Над славою полків в знаменах вітер віс, хати біленькі знов суворий бачить зір, але так мало їх лиш на снігу чорніс, лиш попіл на снігу в холоднім сьйві зір (В. Сосюра); Сам Іван нікому не говорив про се, але хтось із його сторін приніс сю вість до Борислава (І. Франко); І розправляться зморшки від тої води, І сивину мою на берег озеро викине (Д. Павличко); До сина мати припадає, І сльози курячі біжать (Олександр Олесь); Гойдаються березові хрустальці, а я ж того бажання аж боюсь (П. Тичина); І очі молодої зливи, І тьохкіт серця у ночі (М. Вінграновський); Співав і я на хорах і на криласі, і знаю світський і духовний спів (Л. Костенко); Тетяна підійшла до нар і хотіла покласти його та накрити кожухом, але він захиркав, запацав ногами, і знов на очах заблищали сльози (В. Винниченко); Знов ріг мисливський грає над борами І кидає в небо тріумфальний клич (М. Рильський).

Завдання II.

До поданих речень подати: а) їх структурні схеми (горизонтальні та вертикальні); б) встановити різновиди підрядної частини: за формально-граматичною, логіко-граматичною, структурно-семантичною та шкільною класифікаціями.

Подивився на портрет батька, повернувся й пішов так, наче й не було Андрія (І. Багряний); Скрізь, де оком не кинь, неосяжна й завжди молода нам скарби віддає Батьківщина по знаку труда (В. Сосюра); Хоч як не бігла вона, але наздогнати хлопця не змогла (І. Франко); Я знаю, що за правду ви готові Самі піти на муки і на смерть (Д. Павличко); Вони летять на верхогір'я, Щоб сонце вдосвіта зустріть (Олександр Олесь); Сконайте, здохніть у пивних, щоб ваші й кості перетрухли й поцвіли (П. Тичина); Не зачіпай його, малого, Не бий його і не пали, Бо перед ним іще дорога ... (М. Вінграновський); Вона була така гарна, що всі хлопці задивлялися на неї (Н. Королева); Тільки не думай, що я набиваюсь, абощо! (В. Винниченко).

Завдання III.

У поданих реченнях визначити тип підрядної частини за формально-граматичною класифікацією.

Ніхто не порятує тебе, якщо ти сам не врятуєшся власними силами (П. Загребельний); Як маємо жити в ганебній неволі, хай смертна темнота нам очі застеле! (Леся Українка); Немає гірше, як у неволі про волю згадувати (Т. Шевченко); Залазити в чужу душу – це таке ж злочинство, як залазити в чужу комору (М. Стельмах); Уночі, як Чумацький Шлях срібlistу куряву простеле, вийди на Дніпро! (П. Тичина).

Завдання IV.

За поданими схемами скласти речення. Підкреслити члени речення і вказати тип підрядної частини за шкільною класифікацією.

[...], (де ...).

[...], (так що ...).

[...], (на якому ...), ...].

[Той ...], (хто ...).

[...], (якою ...).

Завдання V.

Виконати повний синтаксичний розбір речень.

Під вікном моїм жовтий буркун Сумував, що вечір прийшов, Що день віддає ключі (В. Свідзинський); Зупинилася я умисне на декількох цих постатях, таких притаманних кольоритові тієї доби, та на цих прізвищах, що говорять проречисто самі за себе, як чисто українські, хоча й зодягнуті у чужу поволоку (Г. Журба); Якби зірким спромігся оком ти в докінченості цілість охопити, то знав би, що прямуєш до мети, яка у вічності буде світити (Ю. Клен); Коли ж невідклично зрозумів, що лише наємними глядіяторами є ті, що б'ються не за свою справу, а за справу нової Москви, – став “морітурісом” (Д. Донцов).

Варіант 14

Завдання I.

Підкресліть граматичні основи і визначте, котрі з поданих речень є складносурядними. Визначте смислові зв'язки між частинами складносурядного речення.

Лиш один з-поміж сеї юрби У шатрі дрімає І на крилах думок і журби Поза гори літає (І. Франко); За чорними вінками лежить світ, затоплений піччю, а моя хата здається мені каютою корабля (М. Коцюбинський); Тут жінки зап'яті, а ми бач, не вкриваємо обличчя (Леся Українка); Потім поклав голову на хрест і почув від нього мороз (В. Стефаник); Ловить рибку на гачок І скидає одвічальність

(М. Вороний); Або колись (коли, хто може знати?), на струнку тополю гляне хлопець умний, або дівчина вродлива коло його, і гадки їх полинуть високо, наче віти од сеї тополі (Б. Лепкий); А ранок стрівав їх холодним дощем, і плакав десь вітер в саду за кушем (Олександр Олесь); Розкрилися, і блеск їх заяснів, І сяєвом заграла позолота (В. Пачовський); Я йому плюю в морду, і піду до його, і буду ходити (В. Винниченко); Я завівся в сніжний дим І за сіткою колихкою Уздрів потаємний дім (В. Свідзинський).

Завдання II.

До поданих речень подати: а) їх структурні схеми (горизонтальні та вертикальні); б) встановити різновиди підрядної частини: за формально-граматичною, логіко-граматичною, структурно-семантичною та шкільною класифікаціями.

Веде вас у світі ясне зузір'я Ліри, де пінить океан кипучого життя (М. Драй-Хмара); В широкий світ непереможно звуть, де йде життя і довгу ниву оре (М. Зеров); Але хіба то є жертва, коли звір звіра їсть? (П. Тичина); Була їх горстка двадцять два, але, мов та жоства, яку нам при дорозі не злічити (Ю. Клен); Я зрозумів, де я і чого прийшов, повернувся назад, питаю і чую свій голос (М. Куліш); Але й на цей раз здригаюсь і мені здається, що я йду в холодну трясовину (М. Хвильовий); Найменше б я хотів дожити до такого моменту, коли після хоча й нелюдськи тяжкої, але переможної війни кожна наша ганчірка перетворилася б у священну реліквію (О. Довженко); Як тюльпан, що в Гаарлемі подорожньому киває крізь засніжене вікно,— крізь імлу життя людського червоніє творчий задум у поетовій душі (М. Рильський); Хто його зна, де й шукати вже,— кажуть,— воїна Зіновія (Т. Осьмачка); Тоді кожен огляне і зрозуміє, Що ця хата, цей шлях і цей обрій — це Мати-Земля (Є. Маланюк).

Завдання III.

У поданих реченнях визначити тип підрядної частини за формально-граматичною класифікацією.

Подай душі убогій силу, щоб огненно заговорила, щоб слово пломенем взялось, щоб людям серце розтопило... (Т. Шевченко); Немає в світі бурі, щоб огонь могла задути вічний та правдивий (І. Кочерга); Він знав тепер, що червона барва означає кохання й милосердя (П. Загребельний); Антонич настільки оригінальний, що порівнювання його з іншими поетами при допущенні найменшої необережності може обернутися глуфом (Д. Павличко); Могутні дуби,

що густою лавою стояли понад озером, повилися густими тінями (С. Васильченко).

Завдання IV.

За поданими схемами скласти речення. Підкреслити члени речення і вказати тип підрядної частини за шкільною класифікацією.

[...], (що ...).

[...], (кого ...).

[... так], (що ...).

[... вітер, (що ...), ...].

[Туди, (де ...), ...].

Завдання V.

Виконати повний синтаксичний розбір речень.

Бо коли знявся великий вихор життєвих обставин, що змагався змести дівчину, то вона не обернулася до нього відважно-рішучим обличчям, а лише покірно підставила жалібно скулену спину (Л. Мосендз); Критики, навчаючи поета, залюбки розводяться про те, як писати мусить він, щоб Лета років з п'ять проміння золоте на труні у нього не змивала (Є. Плужник); Я ненавиджу його за те, що він був мій батько, і вдячний йому, що його тепер нема (Б. Антоненко-Давидович); Розкажу, але не зараз, бо в житах загубилася моя доля, і мені хочеться плакати, мов дитині, або співати. як співають старі, коли згадають молодість, а ще хочу співати (Г. Косинка).

Варіант 15

Завдання I.

Підкресліть граматичні основи і визначте, котрі з поданих речень є складносурядними. Визначте смислові зв'язки між частинами складносурядного речення.

Розгладжує мати папірець рукою, а сама дивиться на свічку (І. Багряний); З вітром шепочуть квітки, пісня дзвенить про любов, і над свічадом ріки місяць примарний зійшов (В. Сосюра); Ані Ганка, ані ніхто інший не згадував ніколи про Фрузю, і Іван також забув про неї (І. Франко); Вони вели розмову, А як вернувся я, Мені сказала мати – Оце судьба твоя (Д. Павличко); Метелики, комашечки Почнуть свої танки, І повні меду чашечки розкриють їм квітки (Олександр Олесь); Нас ні бурі не зламали, ані шторми не взяли (П. Тичина); Ще заплаче ночами Барбара Над споляченим сином моїм, І розірветься серце, як хмара, Від даремних за мене молінь (М. Вінграновський); Моя любов чолом сягала неба, а Гриць ходив ногами по землі (Л. Костенко); Той, може, тепер десь на роботі когось уже облопошив, а я казуюсь

(В. Винниченко); Плекаю я в своїх кімнатах слухняні кльомби порядку, а під теплими листвами ребер серце, пласке, як блощиця (Ю. Тарнавський).

Завдання II.

До поданих речень подати: а) їх структурні схеми (горизонтальні та вертикальні); б) встановити різновиди підрядної частини: за формально-граматичною, логіко-граматичною, структурно-семантичною та шкільною класифікаціями.

А проте утіхи не несли мені сьогодні ні течія полів на обрій, де юга тремтіла (М. Зеров); Не знаю, як це почалося (О. Лятуринська); Велетенський хаос, який опанував землею, був як море (Ю. Яновський); Вже не було халамиди на плечах, а був найтісніший светр, що тріщав, здається, по всіх швах (Д. Гуменна); І знаєте добре сліпецькі путі, Що я їх ніколи не взнаю, не зміряю (М. Бажан); Але в 1920 році, коли я був у третій класі вищепочаткової школи, всі ці школи поляки нам закрили (Улас Самчук); Ширше груди! Повніше серця, Бо згориш від чекання, згориш! (О. Ольжич); І ми в останній раз Все, що дає життя іскристе і багате, Мов медоносний сік, збираємо для вас (О. Теліга); І яких бракувало ще Юдиних сил, щоб і кості дідівські піднесли з могил й перемішали з костями онуків?! (І. Багряний); Не буде хліва і загону вселенського, що городять,— не буде (В. Барка).

Завдання III.

У поданих реченнях визначити тип підрядної частини за формально-граматичною класифікацією.

Людина відчуває свою слабкість тоді, коли її покидають надії (Б. Харчук); Коли зробиш кому бодай маленьке добро, як стає на душі легко, чисто (О. Гончар); Як умру, то поховайте мене на могилі, серед степу широкого, на Україні милій (Т. Шевченко); Іванова хата виповнилась сміхом та піснею, як гай навесні пташиним співом (М. Коцюбинський); Зоріти ніч, і бути з вами, холодно-росяні поля, і слухать, як гуде з нестями і стугонить вночі земля (М. Драй-Хмара).

Завдання IV.

За поданими схемами скласти речення. Підкреслити члени речення і вказати тип підрядної частини за шкільною класифікацією.

[... так], (щоб ...).

[..., (що ...), ...].

(Де ...), [там ...].

(Доки ...), [доти ...].

[...], (хоча ...).

Завдання V.

Виконати повний синтаксичний розбір речень.

Якщо ви прожили в Америці десять років, то не здивуєтесь, коли я скажу, що мої давні сусіди вже три рази переїжджали до Каліфорнії й звідти назад (Д. Гуменна); Ми підемо, де трави похилі, Де зорі в ясній даліні, І карії очі, і рученьки білі Ночами насняться мені (А. Малишко); І, як той дивовижний сліпець, Що чужим очам вірить, Все не доходить не там, куди йшла, В те трапля, в що не мірить (І. Франко); Коли ж забуваєте за них, вони нагадують про себе, як цегла, що падає на голову (М. Коцюбинський).

Варіант 16

Завдання I.

Підкресліть граматичні основи і визначте, котрі з поданих речень є складносурядними. Визначте смислові зв'язки між частинами складносурядного речення.

Я завжди був з нею, а вона зі мною (О. Бердник); Схиляється на цембрину, й душа її блакитна і біла здається чиста й тиха вся (Б.-І. Антонич); Та камінь часом ожива Колись, а ніч до себе кличе – На жнива (Е. Андіївська); І їв скибку нового врожаю не з борщом, а окремо, саму, посоливши її зернистою нетовченою сіллю (О. Бердник); Я йшов (зі мною поруч ніч) і по коліна груз в темноті (Б. Бойчук); Мені треба самою ходити по вечірніх горах, Хоч мої уста різьблені на срібнокутий сміх, І мої руки мають стільки дорогого тепла (В. Вовк); І набрав повну пазуху маленьких глечиків, повних меду, і поніс, підстрибуючи, у Круглик (В. Голобородько); Чи то так сонечко сіяло, чи так чого мені було? (Т. Шевченко); І візьму за лапу Велику Ведмедицю й приведу До вас в кімнату (Є. Гуцало); Нафта тече рурами до збірників, а звідти до рафінарень Едмонтону (Д. Гуменна).

Завдання II.

До поданих речень подати: а) їх структурні схеми (горизонтальні та вертикальні); б) встановити різновиди підрядної частини: за формально-граматичною, логіко-граматичною, структурно-семантичною та шкільною класифікаціями.

Він підняв руку і помахав нею, Щоб стати (В. Винниченко); Коли ж вона його причарувала, він як сказився, геть одбився од рук (Л. Костенко); Та і тоді не проклянем ми долю, Коли й побачимо в кривавиці за волю народ наш (М. Вінграновський); Лиш те на ній од

смерті виживає, що має силу життя у собі (П. Тичина); Сам я бачив, як гриміли Сірі камені в яри (Олександр Олесь); До сина, що поліг у дні війни, вона прийшла, як пісня колискова (Д. Павличко); Вона заснула аж над ранком, коли на дворі почало сіріти (І. Франко); У дні пожежі світової, коли в крові конала мла, ти санітаркою-сестрою в Червону Армію пішла (В. Сосюра); Коли Андрій завагався, тоді сержант узявся за кабуру пістолета (І. Багряний); Я славлю сонце над землею, що сяє тисяччю огнів (В. Сосюра).

Завдання III.

У поданих реченнях визначити тип підрядної частини за формально-граматичною класифікацією.

Скажи ж мені, Дніпре, які вітровії Все кличуть тебе крізь степи і гаї? (М. Вінгановський); Ви знаєте, як пахне хліб? (Л. Забашта); Знову ас оточує чарівна краса, яка владно заповнює очі і серце (Т. Масенко); З околиці села видно, як далі, у бік річки, лютує стихія (О. Гончар); Про що тобі я зможу повісти, як стрінемось при зустрічі при нашій? (В. Стус).

Завдання IV.

За поданими схемами скласти речення. Підкреслити члени речення і вказати тип підрядної частини за шкільною класифікацією.

(Якби ...), [то ...].

[...], (як ...).

(Коли ...), [...].

[...], (тому що ...).

(Кому ...), [тому ...].

Завдання V.

Виконати повний синтаксичний розбір речень.

Для них він не підлягає знесенню, бо він прийнятий ними у цінності життя, так само, як від народження прийнята синява Дніпра, і багряна велич нічного неба над заводами, і постать революційного Титана, що для юних поколінь прийшов десь уже ніби з вічності (О. Гончар); Коли щось було не так і чоловік сердився, то він енергійно махав ногами, неначе їхав на велосипеді (Є. Гуцало); Тільки не пройшов він і тридцяти верстов, як догнали його, оточили зі всіх боків і вбили, бо він був лев (О. Довженко); Ярослав вирішив поки що втриматися, глянути, що з того вийде, він мов би передчував, що змагатися йому з цими малими киянами не виходить і не личить,

терпляче ждав, коли з'явиться з-під отих малячих рук перші ліплення й перші різьблення (П. Загребельний).

Варіант 17

Завдання I.

Підкресліть граматичні основи і визначте, котрі з поданих речень є складносурядними. Визначте смислові зв'язки між частинами складносурядного речення.

Запізнилися, та шлях був далекий (І. Багряний); Хтось шарпнув за двері і вони розчинилися навстіж (В. Сосюра); Вона була мокра і тряслася з холоду, але проте персердя взяло верх (І. Франко); А я кажу, що у бою Не згинули танкісти, А стали плазнями тоді Прислужники Батісти (Д. Павличко); В росі сріблिवся сизий лан, І на верхів'ях лісу сонце гріло (Олександр Олесь); Ми сидимо, схилившись над удками, і тільки тиша й небо понад нами (П. Тичина); Я вас веду – і воля нам горить (М. Вінграновський); Ці барви черлені і жовтогарячі, а люди бредуть і бредуть, як незрячі (Л. Костенко); Навкруги після галасу зробилося наче ще тихіше, тільки десь далеко-далеко загавкали собаки та вітер злегка шелестів соломою (В. Винниченко); Я вже повертаюся з своєї спекулянтської подорожі, але сумний мій поворот (В. Підмогильний).

Завдання II.

До поданих речень подати: а) їх структурні схеми (горизонтальні та вертикальні); б) встановити різновиди підрядної частини: за формально-граматичною, логіко-граматичною, структурно-семантичною та шкільною класифікаціями.

І ось уже видно руки загорілі, що довершують свою снопаству працю (О. Гончар); Тут межа нашої надії з мертвим краєм, Де шляхи нездійснені лежать (О. Зуєвський); Її дерев'яний стилевий дім стояв серед тої гори, яку полощуть три потоки (В. Вовк); Йшли ті, яких ламали грати (Б. Бойчук); Серце било лунко, так лунко, що ті удари, либонь, чув навіть вартовий за дверима (Ю. Мушкетик); Коли помер кривавий Торквемадо, Пішли по всій Іспанії ченці (Д. Павличко); Я сповідую віру, у якій оточують німбом не святих, не пророків, а просто щасливих людей (Л. Костенко); Він пішов, узяв на руки ріку і приніс усю ріку на стіл, бо йому було шкода відривати від неї шматочки води (Е. Андіївська); З нею я ділити завжди буду Радощі, турботи і жалі, Бо у мене стукотить у грудях Грудочка любовної землі (В. Симоненко); Що ж розкажеш про нас по мандрюванню довгому, коли ввійдеш, одна, у свій опромінений дім ? (Б. Рубчак);

Завдання III.

У поданих реченнях визначити тип підрядної частини за формально-граматичною класифікацією.

Ще те не вродилось гострее залізо, щоб ним правду й волю самодур зарізав (І. Франко); Щоб тихим деревам солодко спалося, Пухові перини послала зима (Г. Гердасевич); Не прийде спокуса, Як сам не покличеш (А. Листопад); Я серцем чув, як страждав народ (П. Тичина); І сил ще таких і нема, й не було, щоб мужність правдиву збороли (Б. Грінченко).

Завдання IV.

За поданими схемами скласти речення. Підкреслити члени речення і вказати тип підрядної частини за шкільною класифікацією.

[..., (на якому ...), ...].

[...], (так що ...).

[..., (що ...), ...].

(Доки ...), [доки ...].

[...], (хоча ...).

Завдання V.

Виконати повний синтаксичний розбір речень.

Лупила на нього баньки, намагаючись збагнути, що це за проява залізла під міст, а коли зрозуміла, вирішила, що краще сховатися під воду (В. Шевчук); Шептало старанно, щоб не виказати засмучення Степановим рішенням, жував скошену вранці траву, між якою хоч і попадались його улюблені конюшинки, але зараз здавалися прісними (В. Дрозд); Завзятіші, щоб підбадьорити самих себе, кидали камінням у ріку: влучали у дерев'яне тіло Перунове, що коливалось на поверхні води, перевертаючись на хвилях, як людина, що уможується до сну і шукає зручнішого положення (Н. Королева); Йшов довго так, поки не щез на обрію пальмовий гай і в пригасаючій посвіті втопились журавлі (Г. Журба).

Варіант 18

Завдання I.

Підкресліть граматичні основи і визначте, котрі з поданих речень є складносурядними. Визначте смислові зв'язки між частинами складносурядного речення.

Взяла вона м'яким, грудним сопрано, і сумні згуки чуло пронесли по кутку і обізвались між високими вербами городів

(В. Винниченко); Чи, може, він ненавидить мене (Л. Костенко); Нам чорний вус у чорний гнів тече, і юний меч нам розгинає спину (М. Вінграновський); Вітер війнув, і листя з клена жовте, жовто-зелене полетіло (П. Тичина); Стоять степи похило, А в лісі, в лісі восени Так любо ще, так мило (Олександр Олесь); То сяєво – не княже, То світить не господній дім, То золоте безсмертя наше Палає в камені твоїм (Д. Павличко); Її чорні коси були обвиті довкола голови, а чорні очі сміялися здоров'ям і силою (І. Франко); Пролітають вагони у даль, та мене в тих вагонах немає (В. Сосюра); Андрій почув на руці одрізані пальці, і злість туманом піднялась йому до мозку (І. Багряний); Оці мандрівки, дальні і безкраї, І, може, іншого шляху немає (Ю. Клен).

Завдання II.

До поданих речень подати: а) їх структурні схеми (горизонтальні та вертикальні); б) встановити різновиди підрядної частини: за формально-граматичною, логіко-граматичною, структурно-семантичною та шкільною класифікаціями.

Самоцвіт сидить твердо, рівно й має такий рішучий вигляд, ніби йому зараз мають вирвати зуби (В. Винниченко); Вчинивши зло, вона не є злочинна, бо тільки зрада є тому причина (Л. Костенко); Та я сказав, що хоче Час усе віддати мені на край (М. Вінграновський); Лиш те на ній од смерті виживає, що має силу життяну в собі (П. Тичина); Хіба не чуєте, як голуби туркочуть, як краплі котяться і падають із стріх (Олександр Олесь); І все це ви згадали знов для того, Щоб я послухався останній раз (Д. Павличко); Ганна була така залякана, що безперестанку тулилася до Івана (І. Франко); Я так тебе люблю, що стримати не в силі захоплення пісень, що ллються через край (В. Сосюра); Над обрієм уже сяяло сонце таке гаряче, таке сліпуче, що на нього боляче було дивитися (І. Багряний); Пливли туди, де серед білих скель Струнка, мов промінь, чиста Навсікая (М. Зеров).

Завдання III.

У поданих реченнях визначити тип підрядної частини за формально-граматичною класифікацією.

Віддайте мені мову, якою мій народ мене благословив (Л. Костенко); Живемо в такий час, коли йде вирішальна боротьба за людину, за її майбутнє (О. Гончар); Я люблю, коли дощ іде, Дзвінкий стукає в підвіконні, як хмарини летять у степ... (І. Світличний); І все думав, яке ім'я дати синові, щоб звучали в ньому і велич роду, і майбутні подвиги, і мудрість... (З. Тулуб); Як зайдеш слово ти у книжку, то вийдеш мудрістю із неї... (С. Горлач).

Завдання IV.

За поданими схемами скласти речення. Підкреслити члени речення і вказати тип підрядної частини за шкільною класифікацією.

[Скрізь, (куди ...), ...].

(Якщо ...), [то ...].

[Все, (що ...), ...].

[...], (чи ...).

[... настільки ...], (щоб ...).

Завдання V.

Виконати повний синтаксичний розбір речень.

До Чернігова були розмови, були пісні – вони приходили з нашого дитинства, з весіль, на яких пощастило побувати, з Давніх Вечірок (Є. Гуцало); Він ніколи не відмовлявся почастувати або позичити обола, коли в Петра його бракувало, щоб купити собі вина або хліба (В. Петров); У городі, де грають струни п'яні, Де вічний шум, де вічна суєта, я згадую слова твої неждані (М. Рильський); Покійний В.Сімович сказав мені, що моє прізвище фігурує в реєстрах старшини доби Хмельниччини, – не перевіряв, але думаю, що й це могло бути (Є. Маланюк).

Варіант 19

Завдання I.

Підкресліть граматичні основи і визначте, котрі з поданих речень є складносурядними. Визначте смислові зв'язки між частинами складносурядного речення.

Із збанками на головах, ген Під скалу до криниці, А в руках їх лишки шкіряні (І. Франко); Моя жінка, сполохана стогоном із спальні, метнулась туди, а я кидаюсь по хаті, як зранений звір (М. Коцюбинський); Хто засланий, в тюрму замкнутий був, а ми несли кайдани невидимі (Леся Українка); Тому й була її поезія тугою за щастям, а не насолодою ним (Д. Донцов); А крила гояться, і я знову лечу до сонця, до щастя (В. Стефаник); Чи не те ж з тобою сталося? Чи синів твоїх багато На степах твоїх залилось? (М. Вороний); На ній і коломийка грає, І похоронні плачуть дзвони (Б. Лепкий); Сміються, плачуть солов'ї і б'ють піснями в груди (Олександр Олесь); А там, на горі, Україна співає, А світ весь за нею складає пісні (В. Пачовський); І там пасе він мрій отари, Там бачить снища і примари, Там чує спів і бренькіт лір, – і діють чари (Гр. Чупринка).

Завдання II.

До поданих речень подати: а) їх структурні схеми (горизонтальні та вертикальні); б) встановити різновиди підрядної частини: за формально-граматичною, логіко-граматичною, структурно-семантичною та шкільною класифікаціями.

Щасливий той, хто бачив мрію, Але не доторкнувся її (Д. Павличко); Був це хлопчик лагідний і тихий, як сосновий у безвітря ліс (Є. Плужник); Як тюльпан, що в Гаарлемі подорожньому киває крізь засніжене вікно,— крізь імлу життя людського червоніє творчий задум у поетовій душі (М. Рильський); І через те треба, щоб люди не утомляли одне другого (Т. Осьмачка); Невже ж тобі ще може сниться, Що вільна ти колись була? (Є. Маланюк); Запах Євшан-зілля ступав ханові до ніздер і паморочив змисли, коли він почав говорити (Л. Мосендз); І пішов я тоді до Петлюри, бо у мене штанів не було (В. Сосюра); Не врятують народи й накази, Коли там, де серце колись, Буде клаптик такої фрази! (Є. Плужник); Тут колись був банк, де служив батько його гімназійного друга (Б. Антоненко-Давидович); Я починаю сердитись, бо що таке “дізік”? (Г. Косинка).

Завдання III.

У поданих реченнях визначити тип підрядної частини за формально-граматичною класифікацією.

За честь і правду все віддай, коли ти любиш рідний край! (М. Вороний); Коли виїхали за село, потяглися степи аж до самого неба, рівні, довгі та широкі (Г. Григоренко); Я обламаю хвилиною пальці, щоб не сплітались в печаль годин (Л. Костенко); І жалем серце запеклось, що нікому мене згадати! (Т. Шевченко); Золота нитка історії міцно з’єднала і зв’язала все до купи — і широчінь, і височінь, і далечінь. І немає такої сили, щоб могла перервати цю золоту нитку (С. Пушкін).

Завдання IV.

За поданими схемами скласти речення. Підкреслити члени речення і вказати тип підрядної частини за шкільною класифікацією.

[..., (яку ...), ...].

[...], (як ...).

(Коли ...), [...].

[...], (чи ...).

[... настільки ...], (щоб ...).

Завдання V.

Виконати повний синтаксичний розбір речень.

І тим часом удень здається, що не маєм минулого, ввечері певний, що майбутнє не існує (В. Підмогильний); Боже, коли ти єси на небі, коли твій могутній й всесильний дух витає над землею і бачить все, що твориться тут, коли тільки від твого погляду летять громи і двигитить земля і трепече все живе і мерве створіння – зглянся надо мною (І. Сенченко); Бо засвіти, що довго так терпіли, Потаємні за тишею запон, Прорвалися громами влади й сили – І сколихнули весь земний закон (М. Зеров); Шахай поворохнувся, поклав руку на шию дружині, і на мить здалося, що він прокинеться (Ю. Яновський).

Варіант 20

Завдання I.

Підкресліть граматичні основи і визначте, котрі з поданих речень є складносурядними. Визначте смислові зв'язки між частинами складносурядного речення.

Ще він її на цей раз переміг, А старість вже болотом по коліна (Е. Андіївська); І гомонимо, бувало, втрюх або співаємо потихеньку (Гр. Тютюнник); Плекаю я в своїх кімнатах слухняні клумби порядку, а під теплими листвами ребер серце, пласке, як блощиця (Ю. Тарнавський); Бігла стежка вдалеч і губилась, А мені у безтурботні дні Назавжди, навіки полюбилися Ніжні і замріяні пісні (В. Симоненко); І заважають крила, і пече сліпучий спогад першої блакиті (Б. Рубчак); Не мозком уподобані, обчислені, А черевом проорані в черінь (Б. Олійник); Десь оподаль нагло фінка диха Синюватим ласим черевцем, Та немає ні добра ні лиха (І. Драч); Та і тоді не проклинем ми долю, Не зречемось себе, поранених синів, Коли й побачимо в кривавищі за волю, Що наш народ вже тереном зацвів (М. Вінграновський); Я гордий, що був у Львові будителем національного відродження 1987-1989 років (І. Калинець).

Завдання II.

До поданих речень подати: а) їх структурні схеми (горизонтальні та вертикальні); б) встановити різновиди підрядної частини: за формально-граматичною, логіко-граматичною, структурно-семантичною та шкільною класифікаціями.

Я знаю, що вона думала (В. Вовк); Феогенові чомусь пригадалося, як колись у перському поході воїни обрали стратегом Харміна (Ю. Мушкетик); Вони самі усім розповідали, Що інквізитора уже нема (Д. Павличко); Страшні слова, коли вони мовчать (Л. Костенко);

Розсипатись і заятрить над кленом, Що плеканий парує у висоти Молозивом і бульками розсади (Е. Андіївська); А далі я поїхав до Києва, де живу й по сьогодні (Гр. Тютюнник); З нею я ділити буду завжди Радощі, турботи і жалі, Бо стукотить у грудях Грудочка любимої землі (В. Симоненко); За те, що землю взяв за небосхил, земля забрала завеликі мита (Б. Рубчак); Та які ж це справді таємниці, Коли знаєш колір, маєш вимір (І. Драч); Я завинив, бо не доніс чогось (М. Вінграновський).

Завдання III.

У поданих реченнях визначити тип підрядної частини за формально-граматичною класифікацією.

У ту мить, коли полинув тривожний сигнал, ми звернули на обочину (З журн.); Коли з'являється в солодкім сні моя Вітчизна майже призабута – О, як тоді морозять душу пута! (В. Стус); Невесело на світі жити, коли нема кого любить (Т. Шевченко); Де нема святої воля, не буде там добра ніколи... (Т. Шевченко); Душа моя – дно безджерельне й сухе, де тільки сіріє каміння важке... (Олександр Олесь).

Завдання IV.

За поданими схемами скласти речення. Підкреслити члени речення і вказати тип підрядної частини за шкільною класифікацією.

(Яка ...), [такий ...].

(Що ...), [то ...].

(Чим ...), [тим ...].

[... з того], (що ...).

(Хоч ...), [та ...].

Завдання V.

Виконати повний синтаксичний розбір речень.

Пам'ятаєш історію, яку ти розповідав, коли ми познайомилися? (Є. Гуцало); Страшні слова, коли вони мовчать, коли вони зненацька притаїлись, коли не знаєш, з чого їх почать, бо всі слова були уже чиймись (Л. Костенко); Ми співаємо, а він вусами пару з миски ловить та сопе так, що каганець на столі як не погасне (Гр. Тютюнник); Та нараз усе затихає, і виростає тоді над дахами постать негра, що рве пекучі струни на чорнім інструменті, який має форму Африки (Ю. Тарнавський).